

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos magistrantūros studijų programa

Toma Kiminienė

**LIETUVIŲ IR ROMŲ TAUTYBĖS PAAUGLIŲ PROFESINIAI
IR GYVENIMIŠKIEJI LŪKESČIAI**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
prof. dr. I. Baranauskienė*

Turinys

Magistro darbo santrauka.....	3
<u>Ivadas.....</u>	<u>4</u>
<u>1 skyrius. SOCIALINĖ ROMŲ ATSKIRTIS PASAULYJE IR LIETUVOJE.....</u>	<u>9</u>
<u>1.1 Dabartinės romų padėties apžvalga pasaulyje: diskriminacija ir socialinė atskirtis.....</u>	<u>9</u>
<u>1.2 Romų tautinės mažumos problematika Lietuvoje.....</u>	<u>13</u>
<u>1.3. Teisinė aplinka romų integracijos į Lietuvos ir Europos sąjungos ..... bendruomeninį gyvenimą aspektu.....</u>	<u>17</u>
<u>2 skyrius. PAAUGLYSTĖS AMŽIAUS TARPSNIS BEI JO YPATUMAI.....</u>	<u>20</u>
<u>2.1 Paauglystės amžiaus tarpsnis ir jam būdingi bruožai.....</u>	<u>20</u>
<u>2.2 Paauglių profesinių ir gyvenimiškųjų lūkesčių samprata.....</u>	<u>27</u>
<u>3 skyrius. LIETUVIŲ IR ROMŲ TAUTYBĖS PAAUGLIŲ PROFESINIŲ IR ..... GYVENIMIŠKŲJŲ LŪKESČIŲ TYRIMO METODOLOGIJA.....</u>	<u>29</u>
<u>3.1 Tyrimo metodologinė charakteristika.....</u>	<u>29</u>
<u>4 skyrius. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS.....</u>	<u>33</u>
<u>4.1. Romų tautybės paauglių gyvenimiškieji ir profesiniai lūkesčiai.....</u>	<u>33</u>
<u>4.1.1. Romų tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su šeima.....</u>	<u>33</u>
<u>4.1.2. Romų tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su mokymusi.....</u>	<u>36</u>
<u>4.1.3. Romų paauglių lūkesčiai, susiję su kitais žmonėmis, supančia visuomene.....</u>	<u>38</u>
<u>4.1.4 Romų tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su darbu.....</u>	<u>40</u>
<u>4.1.5. Romų tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su būsima šeima, santuoka.....</u>	<u>42</u>
<u>4.1.6. Romų tautybės paauglių ateities lūkesčiai.....</u>	<u>45</u>
<u>4.2. Lietuvių tautybės paauglių gyvenimiškieji ir profesiniai lūkesčiai.....</u>	<u>46</u>
<u>4.2.1. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su šeima.....</u>	<u>46</u>
<u>4.2.2. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su mokymusi.....</u>	<u>48</u>
<u>4.2.3. Lietuvių paauglių lūkesčiai, susiję su kitais žmonėmis, supančia visuomene.....</u>	<u>50</u>
<u>4.2.4. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su darbu.....</u>	<u>53</u>
<u>4.2.5. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su būsima šeima, santuoka.....</u>	<u>56</u>
<u>4.2.6. Lietuvių tautybės paauglių ateities lūkesčiai.....</u>	<u>58</u>
<u>4.3. Lietuvių ir romų paauglių gyvenimiškųjų ir profesinių lūkesčių palyginimas.....</u>	<u>60</u>
<u>4.3.1. Lietuvių ir romų paauglių lūkesčių, susijusių su šeima, palyginimas.....</u>	<u>60</u>
<u>4.3.2. Lietuvių ir romų paauglių lūkesčių, susijusių su mokymusi, palyginimas.....</u>	<u>61</u>

<u>4.3.3. Lietuvių ir romų paauglių lūkesčių, susijusių su kitais žmonėmis, supančia visuomene, palyginimas.....</u>	<u>62</u>
<u>4.3.4. Lietuvių ir romų paauglių lūkesčių, susijusių su darbu, palyginimas.....</u>	<u>63</u>
<u>4.3.5. Lietuvių ir romų paauglių lūkesčių, susijusių su būsima šeima, santuoka, palyginimas .....</u>	<u>64</u>
<u>4.3.6. Lietuvių ir romų paauglių ateities lūkesčių palyginimas.....</u>	<u>65</u>
<u>Išvados.....</u>	<u>67</u>
<u>Literatūra.....</u>	<u>69</u>
<u>Summary.....</u>	<u>74</u>
<u>Priedai.....</u>	<u>75</u>

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė mokslinės ir teisinės literatūros*, susijusios su romų tautinės mažumos situacija pasaulyje ir Lietuvoje bei paauglystės amžiaus tarpsnio ypatumais, *studija*.

Tyrimo problema ir jos aktualumas leido suformuluoti tokius *probleminius klausimus*: Kokie yra romų ir lietuvių tautybės paauglių profesiniai ir gyvenimiškieji lūkesčiai? Ar romų tautybės jaunuolių profesiniai ir gyvenimiškieji lūkesčiai skiriasi nuo lietuvių tautybės jaunuolių? Ar romų tautybės jaunuoliai jaučiasi diskriminuojami šiandieninėje visuomenėje?

Interviu metodu buvo atliktas kokybinis tyrimas, kurio tikslas - ištirti bei palyginti lietuvių ir romų tautybės paauglių profesinius ir gyvenimiškuosius lūkesčius ir parengti edukacinę programą, skirtą socialiniams pedagogams, dirbantiems su lietuvių ir romų tautybės paaugliais X miesto dienos centre. Atlikta *turinio (content) duomenų analizė*.

Tyrimo dalyvavo devyni romų tautybės paaugliai ir devyni lietuvių tautybės paaugliai.

Empirinėje dalyje buvo nagrinėjami lietuvių ir romų tautybės paauglių profesiniai ir gyvenimiškieji lūkesčiai, susiję su mokymusi, šeima, kitais žmonėmis, supančia visuomene, būsimą šeima, santuoka, darbu, ateitimi ir atlikta lyginamoji šių lūkesčių analizė.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Romų tautybės paaugliai didelę reikšmę teikia geriems tarpusavio santykiams bendruomenėje ir akcentuoja jų tautybės asmenų, artimųjų palaikymo svarbą. Tradicijos ir papročiai jų bendruomenėje yra išlaikyti ir perduodami iš kartos į kartą, taip pat kaip ir smurto šeimoje toleravimas.

Mokyklas romai lanko dėl minimalių įgūdžių (skaitymo, rašymo) įgijimo, nors dauguma jų rinktųsi išsilavinimo reikalaujančias profesijas.

2. Nors romai jaučiasi priimami vietinių gyventojų tarpe, vis dėlto jie pripažįsta, jog vis dar susiduria su neigiamomis nuostatomis diskriminacija ir stereotipais, tuo tarpu lietuviai juos tapatina su tokiomis socialinės atskirties grupėmis kaip narkomanai, nusikaltėliai, vargšai.

3. Romų ir lietuvių tautybės paauglių profesiniai ir gyvenimiškieji lūkesčiai yra panašūs, tačiau skiriasi jų suvokimas ir įgyvendinimo galimybės. Romų tautybės paaugliai nesitiki gyvenime pasiekti didelių aukštumų, gyvenimą ateityje įsivaizduoja paprastą bei akcentuoja būtiniausių poreikių užtikrinimą. Tuo tarpu lietuvių tautybės paaugliai ateitį sieja su prabanga, aukštu išsilavinimo lygiu, finansine nepriklausomybe.

Esminiai žodžiai: romai, lietuviai, paaugliai, profesiniai ir gyvenimiškieji lūkesčiai.

Ivadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Lietuvoje į kitataučius iki sovietmečio buvo žiūrima gana palankiai ir teigiamai, tačiau sovietiniu laikotarpiu šis požiūris kardinaliai pasikeitė. Buvo „sugriauta daugianacionalinė krašto kultūra, tarp tautų pasėtos priešiško ir baimės sėklos...“ (Motuzas, 2000). Lietuva yra iš tų sovietinių šalių, kurioje seniau sudarytas negatyvus požiūris į kitas tautines ar etnines mažumas išliko iki šių dienų. Dėl sovietiniais laikais sudaryto neigiamo įvaizdžio labiausiai Lietuvoje kenčia romų etninė mažuma. Nors visuotinėje žmogaus teisių deklaracijos preambulėje nurodoma, kad „visų žmonių giminės narių prigimtinio orumo ir lygių neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas“ (cit. Su. Samuolytė, 2008, p. 17), romams šis pasakymas vis dar nelabai taikytinas. Romai šiuo metu yra ta tautinė mažuma, kuri yra labiausiai pažeidžiama, o jos nariai patiria išankstinį neigiamą visuomenės nusistatymą ir yra nuolat diskriminuojami daugelyje gyvenimo sričių, tokių kaip sveikatos priežiūra, švietimas, aprūpinimas būstu, užimtumas, asmens dokumentų gavimas (Žmogaus teisių apsauga: Romų teisės, 2009). Dėl tokio nusistatymo bei diskriminacijos romams yra labai sunku integruotis į visuomenę.

Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 1 straipsnyje nurodoma, jog „tautinių mažumų ir joms priklausančių asmenų teisių ir laisvių apsauga yra neatsiejama tarptautinės žmogaus teisių apsaugos dalis ir priklauso tarptautinio bendradarbiavimo sričiai“. Tačiau iki šiol tiek Lietuvai, tiek kitoms Europos Sąjungos šalims pasauliniu mastu vis dar nepavyksta rasti tinkamo sprendimo romų integracijos problemai išspręsti.

Leončikas (2007b) teigia, jog romų integracijos į visuomenę problemos jau seniai yra aiškios, tačiau jos iki šiol plinta. Anot autoriaus, „socialinės paramos, socialinio darbo ir integracijos į darbo rinkos priemones, skirtas romų bendruomenei, Lietuvos politikoje planuoti ir įgyvendinti sekasi sunkiausiai“ (cit. Leončikas, 2007, p. 4), dėl to romų integracijos problemos nėra sprendžiamos.

Toleikio (2001) nuomone, norint padėti romams integruotis į visuomenę reikia labiau atkreipti dėmesį į jų istoriją ir kultūrą, spręsti aktualias čigonų švietimo problemas bei siekti abipusio romų bendrijų ir nevyriausybinų organizacijų bendradarbiavimo. Romų mažumą liečiančios problemos – socialinės atskirties ir diskriminacijos temos – beveik nenagrinėjamos, kaltė dėl atskirties suverčiama patiems romams.

Dauguma Lietuvos romų gyvena skurde ir netinkamomis sąlygomis, jiems trūksta išsilavinimo bei elementarių socialinių įgūdžių, jie negauna tinkamų sveikatos priežiūros

paslaugų bei socialinės paramos. Tai trukdo jiems integruotis į visuomenę. Ypatingai su šiomis problemomis susiduria romų tautybės jaunimas, kadangi nuo pat mažumės jie susiduria su skurdu, neigiamu kitų požiūriu į juos, stereotipais. Be to, kad romų paaugliai turi išspręsti paauglystės periodu iškilusias problemas, jiems dar tenka kovoti su stereotipais, aplinkinių neigiamu nusistatymu jų atžvilgiu – stoviniuojanti romų jaunuolių grupė visuomet atkreipia daugiau dėmesio bei sukelia įtarimų nei lietuvių ar kitos tautybės jaunuolių.

Išsilavinimo stoka turbūt yra viena iš pagrindinių priežasčių, apsunkinančių romų integravimąsi. Romų jaunimo švietimas yra vienas iš esminių aspektų romų tautybės asmenų integracijai pagerinti.

Norint bent šiek tiek sumažinti šių problemų augimą, būtina kuo daugiau dirbti su romų tautybės jaunuoliais, stengtis juos įtraukti į ugdomąją veiklą, aktyvų visuomeninį ir bendruomeninį gyvenimą bei skatinti teigiamus santykius ir bendravimą su kitų tautybių jaunimu tam, kad sudaryti tinkamas sąlygas ateityje jiems integruotis į visuomenę. Tam būtina išsiaiškinti jų profesinius ir gyvenimiškuosius lūkesčius, t.y. norus ir galimybes, susijusius su ateities planais ir perspektyvomis, įsidarbinimo galimybėmis, požiūriu į visuomenę, šeimą, tarpasmeninius santykius, materialines gyvenimo sąlygas (Baranauskienė, Ruškus, 2004). Lietuvių ir romų tautybės paauglių gyvenimiškųjų ir profesinių lūkesčių palyginimas leistų giliau suvokti ko iš gyvenimo tikisi lietuvių ir romų paaugliai, o tai pagerintų situaciją formuojant romų paauglių lūkesčius edukacinėje plotmėje.

Tyrimo problema ir jos aktualumas leidžia formuluoti tokius probleminius klausimus: Kokie yra romų ir lietuvių tautybės paauglių profesiniai ir gyvenimiškieji lūkesčiai? Ar romų tautybės jaunuolių profesiniai ir gyvenimiškieji lūkesčiai skiriasi nuo lietuvių tautybės jaunuolių? Ar romų tautybės jaunuoliai jaučiasi diskriminuojami šiandieninėje visuomenėje?

Tyrimo teorinė ir praktinė reikšmė. Tikimasi, kad šis tyrimas bus naudingas asmenims, t.y. socialiniams pedagogams ir darbuotojams, kurie dirba su tautinių mažumų atstovais, ir ne tik paaugliais. Tyrimo rezultatai padės dirbantiems socialiniams darbuotojams ir pedagogams geriau suprasti ko iš gyvenimo tikisi paaugliai ir kaip būtų galima padėti jų lūkesčiams išsipildyti. Taip pat, tyrimo duomenys padės labiau pažinti romų tautybės paauglius bei sužinoti koks yra jų požiūris į supančią visuomenę. Tikimasi, jog šis tyrimas bus kaip pagalbinė priemonė dirbant su romų ir lietuvių tautybės paaugliais tam, kad būtų kuo geriau atstovaujama jų poreikiams bei interesams.

Tyrimo objektas. Lietuvių ir romų tautybės paauglių profesiniai bei gyvenimiškieji lūkesčiai.

Tyrimo tikslas. Ištirti bei palyginti lietuvių ir romų tautybės paauglių profesinius ir gyvenimiškuosius lūkesčius ir parengti edukacinę programą, skirtą socialiniams pedagogams, dirbantiems su lietuvių ir romų tautybės paaugliais X miesto dienos centre (priedas Nr.1).

Tyrimo uždaviniai:

- atlikti mokslinės bei teisinės literatūros studiją pasirengiant lietuvių ir romų paauglių gyvenimiškųjų ir profesinių lūkesčių tyrimui;
- ištirti lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčius, susijusius su mokymusi ir atlikti lyginamąją analizę.
- išanalizuoti lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčius, susijusius su šeima bei analizės pagalba juos palyginti.
- išsiaiškinti lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčius, susijusius su kitais žmonėmis, supančia visuomene bei juos palyginti.
- išstudijuoti lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčius, susijusius su būsimąja šeima, santuoka ir atlikti lyginamąją analizę.
- atskleisti lietuvių ir romų tautybės paauglių ateities lūkesčius bei juos palyginti.
- išsiaiškinti lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčius, susijusius su darbu ir analizės pagalba juos palyginti.
- parengti edukacinę programą, skirtą socialiniams pedagogams, dirbantiems su lietuvių ir romų tautybės paaugliais.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 9 romų tautybės bei 9 lietuvių tautybės paaugliai nuo 12 iki 17 metų amžiaus. Tyrimo imtis yra tikslinė patogioji. Tyrimo dalyviai buvo atrinkti pagal amžiaus ir gyvenamosios vietos kriterijus. Tyrimas buvo atliktas X mieste 2010 m. sausio – vasario mėnesiais.

Tyrimo metodologija ir metodai. Tyrimo metu buvo atliekama mokslinės bei teisinės literatūros studija, duomenys rinkti naudojant pusiau struktūruotą interviu metodą, duomenų analizei atlikti buvo naudojamas kokybinė turinio (content) analizė bei lyginamoji analizė.

Pagrindinės sąvokos:

▪ **Tautinė mažuma** – grupė valstybės piliečių, kurie sudaro mažesnę likusios šalies gyventojų dalį ir kuri užima nedominuojančias pozicijas; dėl tam tikrų istorinių aplinkybių atskirta nuo savo kilmės šalies, tačiau išsaugojusi šalies, kurioje gyvena, religinius, kalbos bei kultūrinius bruožus, bei turi bendrą norą išlikti; tautinės mažumos atstovai siekia faktinės ir teisinės lygybės su dauguma, gerbdama tos šalies, kurioje gyvena, suverenitetą“ (Girasoli, 1995).

▪ **Diskriminacija** – „tai teisių sumažinimas arba atėmimas tam tikrai grupei ar jai priklausantiems asmenims dėl kokių nors jiems būdingų požymių, neigiamas elgesys grupės ar jos narių atžvilgiu, veikla, kai iš vienos grupės narių atimamos galimybės, atviros kitiems, skirtumų, nevienodų sąlygų asmenims sudarymas <...>, neteisingi, negatyvūs arba skriaudą grupės nariams darantys veiksmai, vien dėl to, kad jie priklauso kitai grupei, veiksmai, kai elgiamasi su vienais blogiau nei su kitais“ (Žukauskas, Vveinhardt, 2008, p. 3).

▪ **Socialinė atskirtis** – „tai reiškiny, kai dalies visuomenės narių gyvenimo būdas neatitinka visuomenės nuostatų arba jie negali gyventi įprastoje socialinėje aplinkoje, nes neturi tam reikalingų materialinių išteklių, išsilavinimo, fizinių galimybių ir pan.“ (Muntianas, 2007, p. 9).

▪ **Tautybė** – grupė žmonių, kuriuos vienija bendra kalba, kultūra ir istorija, ir kurie sudaro politinės tautos dalį (Hornby, 2000).

▪ **Rasizmas** – 1. „tai visuma visai nemokslinių koncepcijų, kurių pagrindu sukurtos nuostatos apie fizinę – psichinę rasių nelygybę, kurios lemia istorinius ir kultūrinius žmonijos skirtumus. Šie skirtumai ir yra skirstymo į aukštesnes ir žemesnes rases pagrindas, o tuo pačiu į valdančiuosius bei vergaujančius“ (Gajauskaitė, 2001);

2. Rasizmas tai - „1. iracionalios, pseudomokslinės pažiūros, teigiančios, kad loginiu, visuomeniniu ir intelektualiniu atžvilgiu rasės yra nelygiavertės; pervertina rasių skirtumų svarbą istorijai ir kultūrai; 2. rasinio diskriminavimo, apartheido, genocido politika“ (Tarptautinių žodžių žodynas, 2008).

▪ **Žmogaus teisės** pasak Birmontienės (cit. Rimkutė ir kt., 2001, p. 189) „tai asmens laisvės visuomenėje ir galimybės jas realizuoti. Žmogaus teises reglamentuoja teisė ir kitos socialinės normos. Vienas pagrindinių žmogaus teisių bruožų – jų visuotinumai, universalumas, nedalumas. Žmogaus teisės grindžiamos žmonių lygybės prieš įstatymus, lygiateisiškumo ir kitais principais“.

▪ **Paauglystė** – „greito asmens fiziologinio, socialinio ir emocinio vystymosi laikotarpis. Šiuo metu žmogus sužino apie savo lytiškumą ir jį patiria, mokosi žmonių tarpusavio santykių, vyksta saviidentifikacija ir savigarbos formavimasis“ (Juodraitis, Pocevičienė, 2008)

▪ **Paauglys** – tai 13 – 19 metų asmuo, kuris yra pereinamojoje asmenybės tapimo stadijoje. Šiuo periodu paauglys visapusiškai vystosi – tiek anatomiškai, tiek intelektualiai. Paaugliui yra būdingas nuotaikų nepastovumas, nervingumas, jautrumas.

▪ **Lūkesčiai** – asmens norai, poreikiai, siekiai, viltys.

▪ **Norai** – „poreikį atspindintis žmogaus išgyvenimas, mintis apie galimybę ką nors turėti arba atlikti. Turi skatinamąjį poveikį ir sustiprina būsimos veiklos tikslo suvokimą ir jos planavimą“ (Psichologijos žodynas, 1993).

Magistro darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 4 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (74 šaltiniai), santrauka (reziumė) anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 18 paveikslų. Prieduose pateikiama „Edukacinė programa lietuvių ir romų tautybės paauglių gyvenimiškiesiems ir profesiniams įgūdžiams ugdyti“, paveikslai, kuriuose pavaizduoti bendri lietuvių ir romų tautybės paauglių gautų teiginių dažnių reitingai, lentelės, kuriose atsispindi turinio (content) analizės rezultatai. Darbo apimtis 75 puslapiai.

1 skyrius. SOCIALINĖ ROMŲ ATSKIRTIS PASAULYJE IR LIETUVOJE

1.1 Dabartinės romų padėties apžvalga pasaulyje: diskriminacija ir socialinė atskirtis

Romų tautybės žmonėmis pradėta domėtis dar viduramžiais, tačiau jau tuomet požiūris į juos turėjo rasiinį atspalvį. Anot Fraser (2001), terminologinė žodžio „čigonas“ painiava ypač sustiprėjo dvidešimtajame amžiuje. Savo knygoje „Čigonai“, Fraser (cit. 2001, p. 13 – 14) pateikia pirminį žodžio „čigonas“ apibrėžimą, kuris vis dar nurodomas *Oksfordo anglų kalbos žodyne* (2-asis leidimas, 1989). Jis skamba taip:

„čigonas, čigonai... Iš Indijos kilusi klajoklių rasė (save vadinanti *Romany*), kuri Europoje pirmą kartą pasirodė maždaug 16-ojo amžiaus pradžioje; tuomet buvo manoma, jog jie atkeliavo iš Egipto. Jų oda tamsiai rusva, o plaukai – juodi. Pragyvenimui jie pina krepšius, prekiauja arkliais, buria ir pan., bet jų klajokliškas gyvenimo būdas ir papročiai nuolat kėlė įtarimą. Jų kalba (vadinama *romani*) yra smarkiai iškraipytas hindi kalbos dialektas su didele įvairių Europos kalbų priemaiša“.

Pirmasis bandęs pateikti platesnę čigonų gyvenimo būdo analizę 1775 – 1776 m. buvo vengrų tyrinėtojas Samuelis Augustini ab Hortis, kuris nurodė, jog „nors visi čigonai turi daug ką bendro, tačiau jau nebebuvo jokios vienalytės čigonų tautos ar kolektyvinės kultūros: atskiras čigonų grupes buvo paveikusios pasirinktų šalių gyvenimo sąlygos“ (Fraser, 2001, p.189). Be jo čigonus dar plačiau nagrinėjo vokiečių Henrichas Grellmannas, kuris analizavo čigonų paplitimą Europoje. Kitas tyrinėtojas buvo vengrų pastorius Istavnui Vali, kuris bandė tyrinėti romų kalbą. Be I. Vali, čigonų kalbą taip pat dar tyrinėjo Jacobas Bryantas, Johannas Rüdigeris ir kt. (Fraser, 2001). Romai jau nuo seno yra laikomi labai įdomia ir išskirtine tauta, todėl sukelia nemažai susidomėjimo tiek tarp mokslininkų, tiek tarp įvairių bendruomenių.

Manoma, jog pasaulyje gyvena apie 12 milijonų romų tautybės asmenų. Dauguma jų gyvena Europoje. Labai sunku tiksliai paskaičiuoti kokia yra romų populiacija, kadangi dauguma vyriausybių neįtraukia romų tautybės žmonių į bendrą tos šalies gyventojų skaičių. Taip pat, dauguma romų stengiasi nuslėpti savo tautybę, kadangi bijo būti diskriminuojami (The Roma: Recent persecution & current status, 1998). Dėl šios priežasties dauguma romų neturi asmens dokumentų ir neregistruoja savo gyvenamosios vietos.

Vaitiekus (1998) teigia, jog čigonų (romų) istorija ir dabartis dar nėra pakankamai gerai ištirta. Pasak Vaitekienės, Vaitiekaus (1998), istoriniai šaltiniai teigia, kad čigonai iš pat pradžių Europoje buvo sutikti pakankamai palankiai, tačiau greitai dėl tam tikrų religinių,

politinių priešasčių, jų klajokliško gyvenimo būdo bei kitų aspektų visuomenės požiūris į juos kardinaliai pasikeitė. „Vėlesnė, kone šešis šimtus metų trukusi politika čigonų atžvilgiu apibūdinama kaip jų neigimas. Neigimas čigonų kaip specifinės tautos, neigimas jų kultūros ir kalbos kaip savitos ir saugotinos vertybės“ (cit.Vaitiekus, 1998, p. 16). Toks požiūris į juos privertė romus atsiriboti nuo vietinių bendruomenių socialinio ir kultūrinio gyvenimo, o dėl to jų integravimosi galimybės tik dar labiau sumažėjo.

Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje organizacija romus apibūdina kaip vargingiausią, daugiausia sveikatos problemų turintį, mažiausiai išsilavinusį ir labiausiai diskriminuojamą visuomenės sluoksnį. Jie nuolatos susiduria su įsisenėjusiu visuomenės nusistatymu, netolerancija bei plintančia diskriminacija. Romai susiduria su problemomis įgyjant teises bei gaunant reikiamas paslaugas daugelyje gyvenimo sričių. Be to, jie yra labai silpnai atstovaujami savo bendruomenės viešajame bei politiniame gyvenime (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2010). Manau, jog negaudama pagalbos iš šalies romų bendruomenė dar labiau silpnėja, todėl didėja nenoras integruotis, mažėja poreikis šviestis, dirbti, būti pripažintam.

Tarptautinės nevyriausybinės žmogaus teisių gynimo organizacijos „Amnesty International“ 2007 m. išleistame pranešime „Europa: diskriminacija prieš romus“ teigiama, jog romų populiacija yra viena iš vargingiausių ir greičiausiai didėjančių Europoje, daugiausiai gyvenanti visuomenės pakraščiuose. Jie turi mažesnes pajamas, blogesnę sveikatos būklę, prastesnes gyvenimo sąlygas, žemesnį išsilavinimo lygį bei aukštesnį nedarbo lygį nei kitos populiacijos. Ir tai nėra vien tik neišvengiamo skurdo pasekmė. Romai visa tai patiria dėl pasauliniu mastu paplitusio žmogaus teisių pažeidėjimo. Be to, tokia situacija susidarė ir dėl išankstinio visuomeninio, institucinio bei individualaus viso pasaulio nusistatymo prieš juos.

2010m. „Amnesty International“ ataskaitoje „Left out: Violations of the rights of Roma in Europe“ (vert. „Paliktieji: Europos romų teisių pažeidėjimai“) pateikiama bendra apžvalga apie žmogaus teisių pažeidimus, kurie stumia romus į Europos visuomenės pakraščius. Šioje ataskaitoje didžiausias dėmesys buvo skiriamas nacionalinių ir vietinių Europos vyriausybių vykdomai diskriminacinei politikai ir praktikai, kuri romams nesuteikia galimybių į gyvenamą plotą, sveikatos apsaugą, išsilavinimą bei darbą.

Neapykanta, diskriminacija, engimas bei fiziniai išpuoliai nukreipti prieš romus buvusiose komunistinėse valstybėse rytų Europoje dabartiniais laikais tik dar labiau suintensyvėjo. Romai yra diskriminuojami švietimo, užimtumo, sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų sferose. Jie yra pagrindinis neofašistų bei skustagalvių taikiny. Vyriausybės dažniausiai nieko nedaroma tam, kad užtikrintų jiems bent jau pagrindines žmogaus teises. Jeigu

valstybės stengtusi elgtis su jais kaip su sau lygiais, tai greičiausiai sukeltų neigiamą likusios visuomenės požiūrį (Religious tolerance, 1998). Todėl, dauguma valstybių stengiasi romus atriboti nuo bendro socialinio tos valstybės gyvenimo nustumdamos juos į šalies pakraščius, kad dauguma jos piliečių būtų patenkinti.

Romai kenčia nuo masinės diskriminacijos sprendžiant apgyvendinimo, užimtumo bei išsilavinimo problemas. Kai kuriose šalyse jiems yra draudžiama įgyti tos šalies pilietybę bei asmens dokumentus, reikalingus socialiniam draudimui, sveikatos apsaugai ir kitoms paslaugoms bei materialinei pagalbai gauti. Romai dažnai tampa kankinimų arba kitokio pareigūnų netinkamo įstatymų vykdymo aukomis. Jie patiria rasistinius išpuolius, kurių metu policija tinkamai jų neapgina, o jų skundai dėl teisių pažeidimų yra labai retai nagrinėjami. Jų vaikai nepateisinamai nukreipiami į specialiąsias mokyklas, kur palengvinta mokymo programa riboja jų galimybių bei gebėjimų realizavimą. Be to, dėl savo silpnos bendruomenės, romų moterys ir vaikai yra neapsaugoti nuo prekyautojų žmonių. Daugumos šalių vyriausybės nesėkmingai vykdo vidaus bei tarptautinius išsipareigojimus romų bendruomenės atžvilgiu (<http://www.religioustolerance.org/roma4.htm>). Dėl šios priežasties romų integracijos problemos yra beveik nesprenžiamos, o dėl to tik dar labiau plinta ir intensyvėja.

Tarptautinė teisinė sistema yra nustačiusi tam tikras nuostatas, griežtai draudžiančias bet kokią tiesioginę ar netiesioginę rasinę diskriminaciją. Pasak Leončiko (cit. 2007, p. 35) „šiandieninėje Europos Sąjungos politikoje rasinės diskriminacijos terminu apibendrintai vadinami lygių galimybių pažeidimai dėl įvairių su žmogaus kilme ir kultūra susijusių priežasčių: ir dėl odos spalvos, ir dėl tautybės, ir dėl religijos“. Romai yra laikomi viena iš labiausiai diskriminuojamų tautinių mažumų, nors bet kuri Europos Sąjungos valstybė turėtų užtikrinti jiems tinkamas socialines bei ekonomines gyvenimo sąlygas. Tačiau, įsisenėjus šioms su romais susijusioms problemoms, kyla klausimas ar patys romai vis dar tikisi, jog kada nors bus priimti kaip pilnateisiai valstybės, kurioje jie gyvena, piliečiais.

Amnesty International 2010m. ataskaitoje teigiama, jog norint įveikti nuolatinį Europos romų išskyrimą, reikia suprasti sąsajas tarp visų žmogaus teisių. Labai dažnai, pažeidžiant vienas teises galima pažeisti ir dar keletą. Taigi, milijonams romų, gyvenančių lūšnose, dažniausiai be elektros ir vandens, atsiranda didžiulė rizika susirgti, tačiau dažniausiai jie neturi galimybės gydytis. Įgyjant žemesnį išsilavinimą atskirose, segreguotose mokyklose jie neturi palankių sąlygų darbo rinkoje. Dėl šių priežasčių romai negali rasti tinkamai apmokamo darbo, todėl negali apsirūpinti tinkamu gyvenamuoju būstu, medikamentais, ar mokėti už savo vaikų išsilavinimą. Socialiai sumenkinti, romai taip pat yra ir politiškai neįtraukiami. Visuomenė

romus visaip diskriminuoja, neigia jų lygias teises, netinkamą elgesį su jais bei visišką jų teisių ignoravimą.

Žmogaus teisių apžvalgoje 2007 – 2008 rašoma, jog romų situacija iki šiol visiškai nėra pasikeitusi. Jie yra nuolatos diskriminuojami, o neigiami stereotipai bei požiūris ir toliau plinta tarp visuomenių. Blogiausia, kad valstybių atstovai daugiausia kalba apie jų kriminalinius nusikaltimus ar nenorą, atsisakymą dirbti, kai tuo tarpu jų problemos, susijusios su diskriminacija ir socialine atskirtimi, ir toliau nesprendžiamos.

Pasaulio Banko ataskaitoje, publikuotoje 2003 metais, buvo teigiama, jog romų gyvenimo trukmė centrinėje bei rytinėje Europoje buvo vidutiniškai dešimčia metų žemesnė nei likusių gyventojų. Jungtinių Tautų vystymo programoje, kuri nagrinėjo Vengrijos, Slovakijos ir Čekijos romų situaciją nurodoma, jog romų kūdikių mirtingumo lygis buvo dukart didesnis nei ne romų tautybės asmenų. Romų tautybės asmenų sumenkinimas taip pat atsispindi statistikoje apie jų gyvenimo sąlygas. 2003 metų Jungtinių Tautų vystymo programos ataskaitoje apie romų vaikų situaciją pietryčių Europoje nustatyta, jog 25 proc. romų gyveno lūšnose, lyginant su 3 procentais ne romų tautybės asmenų, ir kad 55 proc. romų namuose nebuvo įrengtų vandentiekio ir kanalizacijos sistemų. Visoje Europoje romai stengiasi susirasti tinkamą darbą. Europos Romų Teisių Centras 2006 metais Bulgarijoje, Čekijoje, Vengrijoje, Rumunijoje bei Slovakijoje, atliko tyrimą tarp 402 darbingo vyresnio amžiaus romų bei romių. Tyrimo duomenimis, tik 38 proc. dirbo apmokamą darbą; beveik du trečdaliai apklaustųjų teigė, jog jie buvo nepriimti į darbą vien dėl to, kad yra romai (Amnesty International, 2010). Neigiama nuostata, stereotipai, diskriminacija trukdo romams įsitraukti į socialinį bendruomenės, kurioje gyvena, gyvenimą. Patirdami sumenkinimą romai negali tinkamai integruotis į visuomenę, o tai trukdo įgyti tinkamą išsilavinimą, įsidarbinti, realizuoti save, kurti sau tinkamas gyvenimo sąlygas.

1.2 Romų tautinės mažumos problematika Lietuvoje

„Jau puse tūkstančio metų šalia mūsų gyvena tamsaus gymio, pietietiško temperamento, išsiskiriantys apranga ir dažniausiai vietoje nenustygstantys žmonės. Žavimės jų melodijomis, šokiais, kartais šiek tiek pavydime įgimto laisvės pojūčio ir dinamizmo. Antra vertus, neretai mes tų žmonių privengiame, kartais bijome arba ignoruojame. Jie gyvena atskirą ir uždara, nepanašų į mūsų gyvenimą.

Šie žmonės, vadinami čigonais, kėlė ir kelia susidomėjimą, nuostabą, buvo ir yra smerkiami ir kaltinami dėl savo kitoniškumo. Už tai, ką padarė, ir už tai, ko nepadarė“ (cit. Vaitiekus, 1998, p.7). Visu romų tautos istorijos periodu jie patiria diskriminaciją ir yra siejami

su įvairiomis atskirties grupėmis – nusikaltėliais, narkomanais, vargšais ir pan. Kitų nuomone, romai yra nedori, nuolat norintys apgauti, toleruojantys palaidą gyvenimo būdą bei neatsakingi.

Pasak Žilevičiaus, (cit. Toleikis, 2001, p.9), „į Lietuvą čigonai atkeliavo iš Lenkijos per Gudiją apie XV a. <...> Kilmingieji (bajorai) samdydavo čigonus arklių prižiūrėtojais ir jaunų arklių prajodinėtojais. Lietuvą okupavus carinei Rusijai, dauguma čigonų išvyko. Tie, kurie liko, vertėsi žemdirbyste, amatais, ypač kalvyste, arklių prekyba, moterys – būrimu, elgetavimu“.

Žilevičius teigia, jog Lietuvos čigonai buvo masiškai persekiojami nacių okupacijos metu. Iš tuo metu 1500 Lietuvoje gyvenusių čigonų, apie 1000 buvo išsiųsti į Vokietiją ir Prancūziją dirbti, o apie 500, kurių tarpe daugiausia vaikai ir seneliai – sušaudyti. Todėl, pasak Žilevičiaus (cit. Toleikis, 2001, p. 9), „Lietuvos čigonų karo metų istorija – neatsiejama holokausto istorijos dalis“.

Anot Žilienės (2002), romais pradėta domėtis palyginus neseniai. „Prieškario Lietuvoje jiems skirtų tyrimų nebuvo, o spaudoje pasirodę straipsniai dažniausiai būdavo bendro pobūdžio, pažintiniai. Rimčiau čigonų problematika imta tirti XX a. devintajame dešimtmetyje“ (Žilienė, 2002, p. 188). Kadangi romų integracijos problemos pradėjo plisti, autoriai tirdami romų kultūrą ir gyvenimą greičiausiai tikėjosi rasti kokios yra šių problemų atsiradimo priežastys bei, galbūt, rasti jų sprendimo būdus.

Pasak Bagdonavičienės (Toleikis, 2001), šiuo metu Lietuvoje gyvena apie 3000 romų tautybės žmonių. Įvairūs mokslininkai domisi šia tauta, jos kalba, kultūra, kilme, papročiais bei tradicijomis. Lietuvoje 19 a. pradžioje trys garsūs Lietuvos istorikai – Tadeušas Čackis, Ignas Danilavičius bei Teodoras Narbutas atliko romų gyvenimo, istorijos tyrinėjimus bei parašė keletą darbų romų tematika.

Lietuvos čigonais bei jų gyvenimo ypatumais taip pat domėjosi nemažai šių dienų autorių: Vytautas Toleikis, Vytautas Žilevičius, Antanas Salys, Teofilė Bagdonavičienė, Izidorius Kisinas, Severinas Vaitiekus ir kiti. Tačiau dauguma Lietuvos mokslininkų didžiausią dėmesį skiria romų tradicijoms, papročiams, gyvenimo būdui, kalbai, o šių žmonių problemas bei tų problemų priežastys ir galimi jų sprendimo būdai lieka užmiršti.

Dauguma Lietuvoje gyvenančių romų čia gimė ir užaugo, todėl Lietuva jiems yra tikrieji namai. Tačiau romai Lietuvoje vis dar yra laikomi kitokie, nepritamantys prie lietuvių gyvenimo būdo bei kultūros.

Į Lietuvą romai atkeliavo jau prieš 500 metų. Nuolat klajodami romai užsidirbdavo daugiausia prekiaudami, moterys - burdamos. Visais laikais savo išskirtine išvaizda ir kitokiu gyvenimo būdu romai nuolat bauginavo aplinkinius. Netgi lietuvių patarlėse romai būdavo atvaizduojami neigiamai: „čigonas muša vaikus ne kad nemoka vogt, bet kad nemoka pakavot“;

„čigonas ir bažnyčioj velnią mislija“; „giria kaip čigonas savo arklį“; „ar čigonas, ar nuodėgulis – tas pats“.

Toks stereotipinis požiūris į romus išliko iki šių dienų. Nors kai kurie iš jų turi darbą, moka mokesčius ir atlieka kitas piliečių pareigas, vis dėlto, nepaisant visų vykdomų integracijos programų, romai išlieka labiausiai diskriminuojama etnine mažuma – jiems sunku susirasti darbą, o vaikai, lankantys mokyklas, yra užgauliojami ne tik bendraklasių, bet ir mokytojų.

„Būti čigonu – tai ne vien tautinė priklausomybė; tai tapatybė, dauguma atvejų apibrėžianti savitą gyvenimo stilių. Nuo senų laikų ši žmonių grupė pasižymi tam tikromis savybėmis, kurias jai priskiria visuomenė. Nors pastaraisiais metais atsiranda vis daugiau įvairių iniciatyvų, siekiančių čigonų tautybės žmonių socialinio, ekonominio, kultūrinio statuso pokyčių, nors oficialiai ši žmonių grupė turi tokias pačias teises, laisves ir galimybes, kaip ir visi Lietuvos gyventojai, ši grupė išlieka supilietinta tik iš dalies, o jos vertinimas visuomenėje visa dar neišsivaduoja iš stereotipų įtakos“ („Romai Lietuvoje – nuolatinės grumtynės su stereotipais“, 2010). Romai yra ta tautinė mažuma, kuria yra engiama aplinkinių dėl sovietiniu laikotarpiu sukurtų stereotipų bei neigiamos nuostatos į juos.

Leončiko (2005) nuomone, pasitikėjimo romais deficitas yra labai didelė problema, trukdanti romams lengviau integruotis į visuomenę. Jis teigia, jog tarpusavio pasitikėjimas yra vienas esminių veiksnių tam, kad ir romų, ir kitų tautybių individų pastangos veikti drauge būtų abipusės. Leončikas (2007) taip pat teigia, kad etninių tyrimų duomenimis romai vis dar išlieka viena iš labiausiai nemėgiamų tautinių mažumų Lietuvoje.

Pasak Toleikio (cit. 2001, p. 39), Lietuvoje romų bendruomenės problemos yra sprendžiamos pasitelkus pozityviają diskriminaciją, kai romams yra siūloma valstybės ar nevyriausybinų organizacijų parama ir dėmesys. „Įvairios institucijos ir organizacijos kartu su Lietuvos čigonų bendrijų lyderiais sutaria, kad daugumą Lietuvos čigonų problemų galima išspręsti juos šviečiant“.

Kisino (cit. Toleikis, 2001, p. 42) nuomone, romai yra labai gabūs, sumanūs, akylūs, turi gerą atmintį, lengvai pramoksta tų žmonių, su kuriais dažniausiai bendrauja, kalbą. Vis dėlto išlieka problema, jog čigonų vaikai anksti palieka mokyklas. „Čigonų švietimas – be galo sunkus, daug darbo ir kantrybės reikalaujantis procesas“.

Dėl tam tikrų objektyvių ir subjektyvių priežasčių nuo seno į čigonus yra žiūrima su neigiama nuostata. Dėl to, Eigmino (Vaitiekus, 1998) nuomone, čigonai susiduria su dar viena labai aktualia problema, t.y. dideliu teisėsaugos institucijų dėmesiu.

Nuo seno mūsų visuomenėje vyrauja nuostata, jog čigonų reikia vengti, kad neapvogtų, o šiuo metu ypač akcentuojama, jog visi čigonai – narkomanai. Tačiau Eigminas (Vaitiekus, 1998) teigia, kad „atvira pilietinė demokratinė visuomenė negali leisti sau kitą žmogų vertinti kaip potencialų nusikaltėlį“.

Leončikas (2007) teigia, jog visuomenė į romus žiūri kaip į tam tikrus atstumtuosius, net nesuteikdama jiems galimybės pakeisti socialinę padėtį visuomenėje. Jis taip pat teigia, jog romai yra viena iš labiausiai nemėgstamų tautinių mažumų Lietuvoje, o jų socialinės atskirties problema vis labiau plečiasi. Romai yra siejami su socialinės atskirties grupėmis, tokiomis kaip buvę nusikaltėliai, narkomanai, ar alkoholikai. Tuo pačiu metu, tiek romai, tiek likusioji visuomenė tikisi, jog jie neoficialiai progresuos per muzikinę veiklą ar užsiimdami amatais, kai, tuo tarpu, visiškai nėra skatinamas jų socialinis mobilumas, galimybių plėtra.

Dauguma pripažįsta, jog visoje Lietuvoje yra romų, kurie gyvena nepatenkinamos kokybės būstuose, tačiau nėra apibendrintų duomenų, kiek ir kokio tipo būstuose romai gyvena. Galima išskirti du svarbius aspektus dėl romų būsto problemos: 1) esamų būstų kokybė, 2) galimybės įteisinti būstą arba pakeisti gyvenamąją vietą. Taip pat turėtų būti atsižvelgiama į tai, jog romų būstai dažnai yra nepatogioje padėtyje infrastruktūros požiūriu (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2005). Romai neturėdami darbo neišgali įsigyti tinkamo gyvenamojo ploto, o savivaldybių ar seniūnijų skirti būstai dažniausiai būna prastos kokybės, kur nėra būtiniausių gyvenimui patogumų: vandens, centrinio šildymo, kanalizacijos.

Net trečdalis Lietuvoje gyvenančių romų neturi Lietuvos pilietybės asmens dokumentų, o tai trukdo gauti socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas. Pasak Leončiko (2005), sveikatos problemos, susijusios su romų tauta, buvo pripažintos „Romų integracijos programoje 2000-2004“. Šioje programoje buvo numatyta kasmet skirti po 20 tūkst. Lt (iš viso 80 tūkst.) socialiai neapsidraudusių romų pirminei ir antrinei sveikatos priežiūrai organizuoti bei po 25 tūkst. (iš viso 100,000 tūkst.) narkomanijos prevencijai. Tačiau Romų integracijos programa 2000-2004 m. nebuvo iki galo įgyvendinta. Nebuvo atlikta jokių tyrimų ar ši programa yra veiksminga, nebuvo užtikrintas programoje vykdytų veiklų tęstinumas, todėl praktiškai ji nedavė jokių rezultatų. Įgyvendinat programą išryškėjo, jog romų integracijos politika būtų daug veiksmingesnė, jei vyriausybė skirtų daugiau dėmesio šioms problemoms spręsti. (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2005). Mano nuomone, romų integracijos problemoms turėtų būti skiriama kuo daugiau dėmesio. Romai ir taip yra menkai išsilavinę, jų vaikai anksti meta mokyklas, kadangi tėvai mano, jog išsilavinimas nėra būtinas. Dėl prastų ekonominių sąlygų, romai savo vaikus leidžia į specialiąsias mokyklas, kadangi ten gauna nemokamą maitinimą bei

rūbus, tačiau į jų gebėjimus ir protines galias visiškai nėra atsižvelgiama. Bedarbystės lygis tarp romų tautybės asmenų yra labai aukštas, o tai įtakoja prastas gyvenimo ir ekonomines sąlygas kas galiausiai lemia prastą sveikatos būklę ir didelį mirtingumą. Visa tai sąlygoja romų nenorą integruotis ir bandyti spręsti iškilusias problemas tam, kad pagerintų savo situaciją visuomenėje.

Pasak Muntiano (cit. 2007, p. 10), prašymą „būti kartu su sveikaisiais visuomenės nariais“ galima pritaikyti ne tik beviltiškiausioje padėtyje esančioms atskirties grupėms, tokioms kaip narkomanai, alkoholikai ar nusikaltėliai, „bet ir tokiems į socialinę atskirtį patekusiems žmonėms, kurie iš visų jėgų stengiasi grįžti į normalų visuomenės gyvenimą – jauniems žmonėms, negaunantiems darbo, ir ilgalaikiams bedarbiams, neįgaliesiems, iškritusiems iš mokymo sistemos asmenims, tautinių mažumų atstovams, tarp kurių mūsų krašte dominuoja romai“. Romams itin sudėtinga integruotis į visuomenę, nes jų tradicijos bei gyvenimo būdas neatitinka įprastų gyvenimo normų. Toks jų gyvenimo būdas būtų toleruojamas, tačiau kartu su socialine atskirtimi į jų taborus ir iš jų smelkiasi įvairiausi negatyvūs reiškiniai – vagystės, chuliganizmas, narkotikai.

„Viena iš nuomonių, kurios norisi griebtis neradus tinkamo bendravimo modelio su romų atstovais, yra ta, jog patys romai nenori integracijos. Esą jie linkę į bendruomeninį gyvenimo būdą ir izoliaciją, kurie istoriškai buvę jų tapatybės išsaugojimo pagrindas. Dėl to galbūt nesą jokios socialinės atskirties, tik pačių romų užsisiklindimas“ (cit. Kasatkina, Leončikas, 2003, p. 196). Ši nuomonė pakankamai teisinga, kadangi patys romai yra užsisiklendę, mažai dalyvauja vietos bendruomenės reikaluose bei gyvenime. Jie nėra linkę rodyti iniciatyvos sprendžiant bendruomenėje iškilusias problemas ar kaip kitaip dalyvauti vietos bendruomenės gyvenime.

Tačiau visa tai dar neįrodo, jog patys romai nenorėtų integruotis į visuomenę. Galbūt tokia saviizoliacija yra tarsi priedanga romams nuo aplinkinių neigiamo požiūrio, stereotipų konstravimo jų tautybės asmenų atžvilgiu. O galbūt tai tarsi pasekmė to, ką romai patyrė savo istorijos eigoje. Kaip teigia Lansbergis (cit. 2005, p. 28) savo vienos minutės pranešime 2005 m. balandžio 27 d. Briuselyje, Visumos sesijoje, romų „dabartis ir jos problemos visada turi projekciją į praeitį, kurią būtina pažinti. Ypač, kai tai žmoniškumo tragedijos, kurios lydėjo didžiąją žydų žūtį, bet yra pamiršamos, kai tai mažesnių tautų tragedijos, kaip romų arba čečėnų – ingušų genocidas, vykdytas antrojo pasaulinio karo metu“.

Peršasi išvada, kad reikėtų ieškoti ryšio tarp romų tradicijų ir civilizuoto gyvenimo, suteikti romų vaikams galimybes mokytis, sudaryti tinkamas socialines gyvenimo bei kultūrinės veiklos sąlygas. Tuomet jiems būtų daug lengviau integruotis į visuomenę. Be to, ir pati visuomenė turėtų daugiau dėmesio skirti šiai tautinei mažumai, būti tolerantiškesnei šios

mažumos atžvilgiu. Galbūt, pamatę, jog visuomenė remia juos, atjaučia, jie taip pat imtų keistis. Muntiano (2007) nuomone, abipusį norą būti visiems kartu galima ir reikia skatinti organizacinių priemonių pagalba bei laikantis įstatymų reikalavimų.

Žmogaus teisių stebėjimo instituto 2004m. atliktų tyrimų duomenų analizė vis dėlto paneigia nuomonę apie romų saviizoliaciją ir “nenorą integruotis”. Nors romai neišreiškia atsiribojimo nuostatų, sėkmės pavyzdžių, rodančių veiksmingą romų dalyvavimą įvairiose iniciatyvose, irgi praktiškai nėra. Vis dėlto reikėtų pripažinti, kad laimėti romų pasitikėjimą yra ne tiek pačių romų uždavinys, kiek iššūkis visiems, kurie nori pakeisti esamą padėtį.

1.3. Teisinė aplinka romų integracijos į Lietuvos ir Europos sąjungos bendruomeninį gyvenimą aspektu

Europos Sąjungos teisės aktuose, tarptautinėse sutartyse, o taip pat ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose yra nurodoma, jog visi asmenys yra lygūs ir niekas negali varžyti jų laisvių bei teisių, nesvarbu kokios rasės, kalbos, tautybės, kilmės, lyties, religijos, socialinės padėties ar požiūrio jie būtų.

Lietuvoje romams yra skiriamas palyginus nemažas dėmesys. Žmogaus teisių apsaugos 2009m. informaciniame biuletenyje „Romų teisės“ (cit. Žmogaus teisių apsauga: Romų teisės, 2009, p.3) rašoma, jog „tautinių mažumų ir joms priklausančių asmenų teisių ir laisvių apsauga, integravimasis į valstybės socialinį, politinį, ekonominį gyvenimą ir kultūrą yra neatsiejama tiek tarptautinės, tiek ir Lietuvos žmogaus teisių apsaugos politikos dalis.“

Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatyme (2003) pabrėžiama, jog čigonų, kaip tautinės mažumos, diskriminacija, neigimas bei kitos nepakantumo apraiškos yra labai opi šių dienų problema. Tam, kad bent šiek tiek sumažinti šias problemas, romai remiasi Lietuvos Respublikos Lygių Galimybių įstatymu, kurio paskirtis užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos lygios žmonių teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų.

Vaitiekaus (1998) nuomone, siekiant užtikrinti žmogaus teises ir garantuojant tautinę lygybę bei įveikiant diskriminaciją dėl priklausymo tam tikrai rasei ar tautybei, keletas tarptautinių organizacijų atsigrėžė į sudėtingas romų problemas. Tai tokios organizacijos kaip Jungtinių Tautų organizacija (JTO), kuri romų reikalus aptarė Ekonomikos ir socialinės tarybos Žmogaus teisių komisijos Diskriminacijos prevencijos ir tautinių mažumų apsaugos pakomisės

kreipimesi, kur skatino valstybes suteikti romams lygias, kaip ir kitų gyventojų, teises; Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos Lietuvos nacionalinė komisija (UNESCO), Jungtinių Tautų vaikų fondo Lietuvos nacionalinis komitetas (UNICEFF), kurios prisidėjo prie romų švietimo, vaikų, jaunimo, šeimų socialinių klausimų sprendimo; Europos Saugumo ir bendradarbiavimo organizacija, kuri skatino šalis-dalyves smerkti totalitarizmą, rasinę bei etninę neapykantą, ksenofobiją, diskriminaciją bei persekiojimą dėl religinių ir ideologinių motyvų; Europos taryba, kuri stengėsi pagerinti romų socialines, ekonomines, švietimo, buities, sveikatos ir socialinės apsaugos sąlygas.

Europos Komisijos užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinis direktoratas mano, jog būtina kurti kuo daugiau ir geresnių darbo vietų, visuomenę be atskirties ir sudaryti lygias galimybes visiems. Europos institucijos ir valstybės narės yra suinteresuotos gerinti romų socialinę įtrauktį, naudojant visas jų kompetenciją atitinkančias priemones ir politiką. Europos Sąjunga turi tvirtą kovos su romų diskriminacija teisinę bazę, draudžiančią diskriminaciją darbo ir profesinio mokymo vietoje. Be to, Europos Komisija yra įgaliota skatinti ES valstybes nares naudoti [ES struktūrinių fondų lėšas](#) ir taip paremti romų įtrauktį.

Kirovos (2007) teigimu, romams svarbiausiomis tarptautinėmis teisinėmis priemonėmis yra laikomos Tarptautinė konvencija, skatinanti bet kokios formos rasinės diskriminacijos panaikinimą, Žmogaus teisių deklaracija, atstovaujanti tautinių, etninių, religinių mažumų teises, bei Europos Sąjungos direktyva rasinės bei užimtumo lygybei užtikrinti.

Romų integracija, kuri prasidėjo 2005 m., siekiama pagerinti socialinę ir ekonominę romų padėtį. Keletos šalių iniciatyva bei tarptautinės bendruomenės palaikymu yra pradėtos įgyvendinti politikos ir reformų programos, skirtos skurdui bei atskirčiai nutraukti (Amnesty International, 2007). Tačiau, manau, jog šių programų vykdymas dar tik išibėgėja, kadangi romų diskriminacijos problemos vis dar labai aktualios šiandieninėje visuomenėje. Tai atspindi Prancūzijos ir kitų Europos valstybių pastangose ištremiti romus iš savo šalies.

Anot Kirovos (2007) Europos Sąjungos šalys kandidatės stengiasi vykdyti kovos prieš rasinę diskriminacija programas, tačiau laikui einant imama suprasti, jog diskriminacija prieš romus negali būti sunaikinta vien tik teisinių priemonių pagalba. Teisinės priemonės turėtų būti derinamos su kitomis socialinėmis – ekonominėmis priemonėmis tam, kad būtų pasiekta kuo geresnių rezultatų. Kitaip tariant, žmogaus teisių sistema turi būti papildyta diskriminuojamų visuomenės segmentų, romų, galimybių plėtra.

Tarptautinė nevyriausybinė žmogaus teisių gynimo organizacija keletą metų tyrinėjo skirtingus diskriminacijos prieš romus aspektus tam, kad galėtų pagerinti romų situaciją

pasaulyje. (Amnesty International, 2007). Pagrindinis šios organizacijos tikslas – lygios visų žmonių teisės, nepriklausomai nuo jų odos spalvos, tautybės, kalbos ir pan.

Keletas tarptautinių organizacijų, tokių kaip Europos Tarybos Komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI), Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO) bei Jungtinių Tautų Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas stengiasi pagerinti romų padėtį pasauliniu lygiu. Šių organizacijų tikslas – suteikti romams kaip galima daugiau ir palankių sąlygų integruojantis į visuomenę užimtumo, sveikatos apsaugos, švietimo, apgyvendinimo srityse. Šios organizacijos taip pat skatina romų įtrauktį bei kovoja su išankstiniu nusistatymu prieš romus bei jų diskriminaciją.

Gerinant romų tautinės mažumos teisių ir laisvių apsaugą, Lietuvos valstybė taip pat imasi tam tikrų priemonių. Šiuo metu Lietuvoje yra įgyvendinamos tokios romų tautybės asmenų padėties gerinimo programos: Nacionalinė antidiskriminacinė 2009–2011 metų programa, Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę 2005–2010 metų programa, Romų integracijos į visuomenę 2008–2010 metų programa. Programų tikslas – padėti romams integruotis į valstybės socialinį, ekonominį bei politinį gyvenimą bei užtikrinti jų teises bei laisves Lietuvos Respublikoje.

Nors visoje Europoje ir Lietuvoje stengiamasi padėti romams kuo lengviau integruotis į visuomenę, šis procesas vystosi labai lėtai. Priežastys nėra aiškios: galbūt valstybės vis dar per mažai stengiasi dėl šios tautinės mažumos įtraukties, galbūt čia kaltas yra visuomenės įsisenėjęs neigiamas požiūris į romus, kuris trukdo kitiems, ne romams, priimti šią tautinę mažumą į savo bendruomeninio gyvenimo ratą, o galbūt tai patys romai, per savo tautos gyvavimo istoriją patyrę per daug diskriminacijos, užgauliojimų, atstūmimo, nebenori rizikuoti pergyventi tai iš naujo, todėl renkasi saviizoliaciją, uždarą gyvenimo būdą, atsiribojimą nuo viso likusio bendruomeninio, kultūrinio bei socialinio gyvenimo.

2 skyrius. PAAUGLYSTĖS AMŽIAUS TARPSNIS BEI JO YPATUMAI

2.1 Paauglystės amžiaus tarpsnis ir jam būdingi bruožai

„Neatpažįstu savęs – kasdien paaugu, visą laiką noriu valgyti ir miegoti. Nekenčiu savęs dėl šių rankų, kurių nėra kur dėti, ir šitų kojų... Kas sakė, kad aš simpatiškas? Kur tas žmogus? Nėra tokio?

Kvailėju neatpažįstamai. Nieko gerai neatsimenu, viskas painiojais. Ir logikos niekur nėra, ypač jos trūksta suaugusiems: šiandien – viena, rytoj – kita. Nenoriu apie juos nė kalbėti – visi meluoja ir apsimetinėja. Taip norisi nuo jų visų pabėgti į negyvenamą salą, kad ir netoliese esančią. Nieko juk jie nesupranta, nieko. Nenoriu apie juos nė kalbėti, bet ir vėl pradėdau. Mano, kad vienas tai jau prapulčiau. Su draugais viskas normalu, netgi gerai, kvailiojam, atsipalaiduojam, aišku, be suaugusiųjų.

Greičiau užaugčiau, nes nežinai, ko iš savęs laukti. Kiekvieną rytą reikia iš naujo su savimi susipažinti.

Pradedu suprasti, kad suaugusieji – ne visagaliai. Mus gąsdina, apsimetinėja, o patys visko bijo. Ir mąsto jie keistai... Kai ką už juos geriau padaryčiau, netgi jau padariau.

O meilė... Išgalvojo ją. Pats nežinau, ko iš jos tikėtis. Dar sako, kad meilė ir seksas – ne tas pats, kaip jie supranta. Aš manau, kad tik pats tai gali patirti.

Be to, visi gąsdina ateitimi, ragina apie ją galvoti. Kaip apie ją galvoti, jei nežinai, kas ji yra? Kažkokie svaičiojimai. Bet mes jau suaugę, galime tai, ką gali ir jie, mes tokie pat kaip ir jie. Aš, beje, manau, kad mes esame jų tikrasis veidrodis. Jie mūsų bijo, todėl ir kalba visokias kvailystes, gąsdina mus. Bet aš nieko nebijau, ne mažas esu...“ (cit. Petruolytė, 2003, p. 5).

Šiais L. Tolstojaus žodžiais A. Petruolytė (2003) puikiai apibūdina kaip jaučiasi šiuolaikinis paauglys. Dauguma paauglių dažniausiai jaučiasi nesuprasti, pasimetę, linkę maištauti, dėl nesėkmių kaltina tiek save, tiek suaugusiuosius, tiek aplinkinius. Šis laikotarpis tai savęs ieškojimų metas, kai nežinai kas esi dabar ir kuo būsi ateityje, nežinai ko nori, ko ieškai, ko tikiesi.

Anot Pilkauskaitės (1999) dauguma paauglystę išgyvena labai sunkiai, net audringai. Todėl visiškai pagrįstai yra manoma, jog paaugliai susiduria su begale psichologinių problemų kol pergyvena paauglystės amžiaus tarpsnį.

Paauglystė yra pereinamasis amžius tarp vaikystės priklausomybės ir suaugusio žmogaus atsakomybės. Žmogus yra laikomas suaugusiu tuomet, kai pasibaigia lytinis brendimas

(David G. Myers, 2000). Paauglys – tai asmuo, kuris jau nebėra vaikas, tačiau dar nėra ir suaugęs žmogus, kuris gali ir geba atsakingai priimti sprendimus, atsakyti už savo netinkamą elgesį ar rūpintis kitais.

Gaigalienė, Subačius (2001) teigia, jog paauglystės periodu vaikai susiduria su begale problemų ir sunkumų, kadangi jie pergyvena pereinamąjį laikotarpį tarp vaikystės ir brandos.

Paauglystė labai svarbus periodas vaiko gyvenime. Tai lyg pereinamasis laikotarpis, kai iš vaiko tampama suaugusiu. Tuo tarpu tai turbūt pats sunkiausias, problematiškiausias laikotarpis vaiko gyvenime, kupinas maištingų idėjų, emocinių audrų, noro prieštarauti, noro suprasti save ir aplinkinius. Tačiau šis periodas yra sunkus ne tik pačiam vaikui, bet ir jį supantiems žmonėms.

„Paauglystė – tai gyvenimo tarpsnis tarp vaikystės ir suaugusiojo amžiaus. Ji trunka nuo fizinio brendimo pradžios iki asmuo pasiekia savanoriško suaugusio žmogaus socialinę padėtį. Psichologiniu požiūriu paauglystė baigiasi tada, kai individas randa savo tapatumą, sukuria savo vertybių sistemą, geba užmegzti ir palaikyti draugystės ir meilės santykius, numatyti perspektyvas. <...> Gana dažnai paauglystė ir ypač jaunesniųjų paauglių amžiaus tarpsnis vadinamas sunkiu, pereinamuoju, problemišku, konfliktišku audrų ir stresų laikotarpiu. Tokia paauglių savijauta ir elgesys, ypač maištavimas, priešinimasis, tam tikra prasme skatina visuomenės vystymąsi, verčia suaugusiuosius dar kartą patikrinti savo vertybes, susimąstyti, ar jie yra teisūs“ (Petruolyte, 2003, p. 9). Paauglystės laikotarpis yra sunkus ne tik patiems paaugliams, bet ir jį supantiems žmonėms, kadangi paaugliai dažniausiai nori elgtis taip, kaip kitiems nepatinka. Jie nori maištauti ir dažnai pasižymi delinkventiniu elgesiu tam, kad atkreiptų kitų, dažniausiai suaugusiųjų, dėmesį, kurie galėtų padėti išspręsti paauglystės laikotarpiu iškilusias problemas.

Pasak D. Gailienės, L. Bulotaitės, N. Sturlienės (2002, p. 55) „paauglystė – labai sudėtingas pereinamasis amžius žmogaus raidos kelyje. Šis periodas sudėtingas ne tik patiems paaugliams, bet ir aplinkiniams – tėvams, mokytojams, kitiems asmenims. Paauglystė – tai pereinamasis laikotarpis nuo vaikystės į suaugusių žmonių amžių, nuo žaidimų, nerūpestingo gyvenimo prie atsakomybės, savarankiškumo, pareigų laikotarpio“. Manau, jog paaugliams šis laikotarpis tarsi sumaišties laikotarpis kai susiduriama su daugybe problemų ir manoma, jog niekas tavęs nesupranta ir negali padėti, o pagalbos ir palaikymo vis dėlto reikia.

Paauglys – augantis žmogus, kuris jau nebėra vaikas, tačiau dar nėra pasiekęs ir suaugusiojo lygmens. Kai paauglys pasiekia aukštesnį vystymosi lygį, išaugusios jo galimybės skatina paauglio savarankišką, savojo Aš įtvirtinimą (Leliūgienė, 2002). Įtvirtinęs savąjį Aš

paauglys lengviau įsilieja į bendraamžių ratą, lengviau išsprendžia paauglystės periode išskylančias problemas, geriau sutaria su aplinkiniais.

Vakarų visuomenėse paauglystė yra apibūdinama kaip nerimo bei įtampos periodas. „Psichoanalitikų teigimu, tai kritinis periodas, kuris tampa palankia terpe atsirasti laikiniems psichopatologiniams simptomams, nes šiuo metu individo asmenybėje vyksta sudėtingas vidinis restruktūrizacijos procesas“ (cit. Vaičiulienė, 2004, p. 134). Paauglys ieško savęs, savo vietos šiame pasaulyje, bando save įtvirtinti. Ypatingą reikšmę paaugliai teikia santykiams su bendraamžiais, kadangi jiems labai svarbu pritapti, būti pripažintais ir priimtais.

Anot Sondaitės (2003) paauglystė tai tarsi pasirengiamasis laikotarpis, kai vaikas ruošiasi iš vaikystės pereiti į suaugusios, brandžios asmenybės pasaulį. „Atsiradus naujiems socialiniams ir akademiniais reikalavimams paauglys verčiamas atlikti dar neišbandytus vaidmenis, reikalaujančius daugiau atsakomybės“ (cit. Sondaitė, 2003, p. 97), o tai paaugliams dažnai sukelia nerimą bei nepasitikėjimo savimi jausmą.

Saulienės (cit. 2006, p. 16) teigia, jog „paauglystės - ankstyvosios jaunystės laikotarpį sąlyginai galima suskirstyti į: 10 - 14 metų - ankstyvąją paauglystę, atitinkančią lytinės brandos pradžią, tačiau socialinio statuso požiūriu dar nesiskiriančią nuo vaikystės; 15 - 16 metų viduriniąją paauglystę, susijusią su ryškiais somatiniais, psichiniais pokyčiais; 17 - 19 metų - vėlyvąją paauglystę ir jaunystės pradžią, susijusią ne tik su psichosomatiniais, bet ir socialiniais poslinkiais jaunuolio gyvenime - studijomis, darbinės veiklos pradžia“ kai paaugliui tenka susidurti su atsakomybe už savo poelgius, veiksmus.

Dauguma raidos psichologų pripažįsta, kad paauglystės periodas vis ilgėja. Nors dėl akceleracijos – vaikų ir jaunuolių fizinės ir psichologinės brandos pagreitėjimo lyginant su ankstesnėmis kartomis, subręstama vis greičiau, socialinis gyvenimas darosi vis sudėtingesnis (Gailienė ir kt., 2002), paaugliai susiduria su begalę juos užplūstančių problemų, tuo tarpu ir anksti pradėtais lytiniais santykiais. Norėdami kuo daugiau visko išbandyti, galbūt nesuprasdami ankstyvų lytinių santykių pasekmių, o gal nenorėdami jų suvokti, paaugliai dažnai tampa jaunais tėvais, dėl to susikurdami tik dar daugiau problemų.

A.Gučas (1990, p. 212) teigia, jog „kai kuriose šalyse paauglystė baigiasi tada, kai individas visai subręsta lytiškai ir gali reprodukuoti naują kartą. Bet tai tik fizinis (biologinis) organizmo subrendimas, išreiškiantis tam tikrą lūžį fiziologiniu ir anatominiu atžvilgiu. Kitose šalyse paauglystė yra savaimė suprantamas perėjimas į subrendimą, teisė tekėti arba vesti, taigi susijusi su rimta atsakomybe gyvenime. Paauglystė ir perėjimas į jaunystę yra psichinio ir socialinio brendimo problema“. Todėl kyla klausimas, ar paaugliai, nors ir subrendę, yra pasiruošę tokiai rimtai atsakomybei – kurti šeimą ir ją išlaikyti?

Anot Žukauskienės (2007), psichologiniu požiūriu paauglystė baigiasi tada, kai individas suranda savo tapatumą, susikuria savo vertybių sistemą, sugeba užmegzti ir palaikyti tarpusavio draugystės ir meilės santykius, numato ateities perspektyvą.

Pasak Havigurst (Pilkauskaitė, 1999), paaugliai gyvenime susiduria su begale problemų bei sunkumų. Be to, šiuo laikotarpiu paaugliai susiduria ir su daugybe pokyčių – tiek fizinių, tiek emocinių, su kuriais jie yra priversti susitaikyti. To paties autoriaus (cit. Pilkauskaitė, 1999, p. 33 – 34) teigimu „paauglystėje susiduriama su tokiomis užduotimis:

- 1) suformuoti naujus ir brandesnius santykius su abiejų lyčių vienmečiais;
- 2) įsisąmoninti vyrišką ar moterišką socialinį vaidmenį;
- 3) priimti savo fizinės išvaizdos pokyčius ir išmokyti veiksmingai naudotis savo kūnu;
- 4) tapti emociškai nepriklausomam nuo tėvų ir kitų suaugusiųjų;
- 5) siekti ekonominės nepriklausomybės pagrindų;
- 6) pasirinkti profesiją ir jai ruoštis;
- 7) rengtis santuokai ir šeimyniniam gyvenimui;
- 8) ugdyti intelektualinius sugebėjimus ir formuoti savybes, būtinas visuomeninei kompetencijai įgyti;
- 9) išmokyti socialiai atsakingai elgtis;
- 10) suformuoti vertybių ir etinė sistemą, kuriomis būtų vadovojamasi gyvenime“.

„Paauglys siekia, kad suaugusieji pripažintų jo teises ir potencialias galimybes. Dažnai suaugusieji, pabrėždami, kad paauglys jau nebemažas, iš jo daugiau reikalauja, ignoruoja jo teises į savarankiškumą. Tokia prieštaringa padėtis sunkina santykius su suaugusiaisiais, sukelia konfliktines situacijas arba įvairias protestų formas. Todėl paauglystės amžius kartais vadinamas „sunki“, „kritiniu“ (Leliūgienė, 2002, p. 156). Anot Gučo (1990), paauglystės pradžia ypač būdingi nuotaikų nepastovumas, nerviškumas, neramumas, jautrumas, todėl paaugliai jausdamiesi nesuprasti pradeda maištauti, netinkamai elgtis tam, kad būtų išgirsti. Kai kurie paaugliai, norėdami atkreipti į save dėmesį ar nesugebėdami vieni patys išspręsti savo problemų, įsitraukia į įvairias gruputes, pradeda vartoti alkoholį, narkotikus, tampa nusikaltėliais ir pan. Tad labai svarbu padėti paaugliams šiuo laikotarpiu, kad būtų išvengta nebepataisomų pasekmių. Kaip teigia Žukauskienė (2007, p. 304) „paauglių ir jaunų žmonių sugebėjimas mąstyti apie tai, kaip viskas turėtų būti, užuot apsiribojus tuo, kas yra, leidžia jiems būti idealistais ir visuomenės reformatoriais“.

Psichologijos žodyne (cit. 1993, p. 198) rašoma, jog „paauglystėje formuojasi objektyvesnė autokoncepcija, paauglys ima vertinti save ir kitus. Sėkminga identifikacija leidžia greičiau įveikti paauglystės krizę“ bei lengviau pereiti į suaugusiojo žmogaus raidos stadiją.

Teoretikas E. Eriksonas (cit. Myers, 2000, p. 115) tvirtina, kad kiekviena gyvenimo stadija turi savo „psichosocialinę“ užduotį. <...> Mokyklinio amžiaus vaikai lavina meistriškumą – jausmą, kad jie yra protingi ir produktyvūs žmonės. Paaugliai stengiasi praeities, dabarties ir ateities galimybes sujungti į aiškesnį savivaizdį. Jie svarsto: „Kas aš esu? Kaip aš noriu gyventi? Kokios vertybės man svarbiausios gyvenime? Kuo aš tikiu?“ Šių poreikį giliau save suvokti Eriksonas vadina „paauglių tapatybės paieška“.

„Paaugliai, formuodami savo tapatybę, pradeda atsiskirti nuo tėvų. Dažnai jie tampa tokie, kokie yra jų draugai – „kaip visi“. Vakarų kultūroje paauglystė yra laikas, kuriam būdinga vis didėjanti bendraamžių ir mažėjanti tėvų įtaka, ypač srityse, susijusiose su asmeniniu skoniu ir gyvenimo būdu“ (Myers, 2000, p. 117). Todėl labai svarbu, jog tėvai stengtųsi kuo daugiau ir artimiau bendrauti su savo paaugliais, tačiau nevadovaujant ar nuolat jiems prieštaraujant, o konstruktyviai sprendžiant problemas, nuolat rodant palaikymą ir supratimą.

Anot Matulienės (cit. 1997, p. 109) „paauglystei būdinga asmenybės identifikacija arba socialinių vaidmenų sumaištis krizė. Vaikas turi išugdyti sugebėjimą suvokti save kaip asmenį, kaip sūnų ar dukrą, kaip draugą, kaip mokinį, pagaliau kaip vyrą ir kaip moterį, nes jų socialiniai vaidmenys ateityje bus skirtingi. Šioje stadijoje vyksta ir patys didžiausi fiziologiniai ir psichologiniai – kūno ir sielos – pokyčiai, kuriuos kartais paaugliai stebi lyg žiūrovai, o retsykiais jiems net prieštarauja. Tai kartu ir pasirinkimų laikotarpis. Jeigu paaugliai nesuvokia, kas jie yra, nors skiria sau patį didžiausią dėmesį, pradedant apranga, šukuosena, abstrakčiu mąstymu ir referentinės grupės pasirinkimu, jų sąmonėje atsiranda sumaištis, kuri dažnai būna paauglių asocialaus elgesio prielaida“.

Myers (2000, p. 111) teigia, jog „plėtojantis paauglių mąstymo gebėjimams, tobulėja jų socialinis supratingumas ir moraliniai sprendimai. Gebėdami mąstyti apie savo pačių ir kitų žmonių mąstymą, jie pradeda suprasti, ką kiti žmonės galvoja apie juos. Didėjant pažintiniams gebėjimams, daugelis paauglių pradeda galvoti apie tai, kas yra idealu, ir tampa gana kritiški visuomenės, savo tėvų ir savo trūkumų atžvilgiu“, o tai tik dar labiau skatina paauglius pritaipyti ir būti pripažintais.

Eriksono (cit. Matulienė, 1997, p. 109 – 110) nuomone, „asmenybės identifikacija, prasidedanti kūdikystėje, nebūtinai pasibaigia paauglystės amžiuje. Visada surasime pavyzdžių, kai ir suaugę žmonės, kiti net sulaukę garbaus amžiaus, yra lyg savęs pačių karikatūros. Vadinas, savęs ieškojimas vis dar tęsiasi. Todėl gal ir neturėtume labai stebėtis, kad neįgyje

saviidentifikacijos paaugliai, pasimeta savo abejonių pasaulyje, jei tik to pasekmės nebūtų tokios skaudžios. Abejodami vyresniaisiais, jų vertybėmis, socialinio elgesio normomis, geromis manieromis, požiūriais į santuoką, į seksą, mokyklą, darbą jie maištauja prieš bet kokią autokratiją“, todėl geriausia būtų, kad paaugliai savo maištą išreikštų kažkuo teigiamu, realizuodami save, savo gebėjimus, aktyviai dalyvaudami įvairiose veiklose, sportuodami, o ne vartodami narkotikus, alkoholį ar smurtaudami.

R. Žukauskienė (2007) taip pat teigia, jog paaugliai supranta, kad kitų nuomonė gali skirtis nuo jų, paauglių, tačiau dėl ribotų sprendimų ir ribotos logikos paaugliai pradeda manyti, jog jie yra visų aplinkinių psichologinio pasaulio centre.

Pasak A. Gučo (1990) paauglystės amžiaus tarpsnio periode paaugliai pradeda kitaip žiūrėti į aplinkinius ir juos supantį pasaulį. Save jie pradeda tapatinti su suaugusiais, supranta, jog už savo poelgius jiems teks atsakyti, tampa savarankiškesni, stengiasi atsikratyti priklausomybės tam, kad patys galėtų priimti sprendimus, kad ir kokie netinkami jie būtų.

Leliūgienė (cit. 2002a, p. 124) teigia, jog šiame amžiaus tarpsnyje paaugliams kyla daug identifikacijos klausimų. Tai laikotarpis kai draugai tampa labai svarbūs. Autorė šį amžiaus tarpsnį vadina „atgimimo“ laikotarpiu, kadangi šiuo periodu vaikai bando nutraukti senas „vaikiškas“ draugystes ir pradeda domėtis nebevaikiškais dalykais, pradeda mąstyti apie ateitį, apie savo poelgius ir galimas neigiamas pasekmes. Jie pradeda suvokti, kad dėl jų netinkamo elgesio gali nukentėti ne tik jie, bet ir aplinkiniai. Pergyvenant šį laikotarpį paaugliams iškyla egzistencinių klausimų, santykiai su tėvais dažniausiai tampa konfliktiški, atsiranda nepasitenkinimo savimi jausmas. Šiuo laikotarpiu paaugliams labai svarbu, kad juos kažkas palaikytų bei parodytų gerą suaugusio, atsakingo žmogaus pavyzdį.

Pilkauskaitės (1999) teigimu paauglystės periodu vaikai patiria didelį stresą, kadangi viskas jų gyvenime pradeda keistis. Pirmiausia, paaugliai pradeda jausti stresą dėl savo fizinio vystymosi pokyčių, kadangi šiuo periodu paaugliai pradeda labai sparčiai bręsti, jų kūno formos pradeda kisti, o tai atkreipia kitų paauglių dėmesį. Paauglys pradeda suvokti, jog jis galbūt atrodo kitaip nei jo bendraamžiai ar pažįstami ir tai gali sukelti pyktį, agresiją ar menkavertiškumo jausmą. Antra, santykiai su šeimos nariais taip pat gali tapti problematiški. Paaugliui labai svarbu, jog tėvai jį suprastų ir palaikytų, tačiau to negaudamas paauglys gali pradėti maištauti, taip bandydamas atkreipti tėvų dėmesį. Trečia, „bendraamžiai turi labai daug įtakos paauglio socialiniam gyvenimui ir adaptacijai“ (Pilkauskaitė, 1999, p. 39). Paaugliams labai svarbu, kad bendraamžiai juos priimtų. Tai tarsi savęs įtvirtinimas visuomenėje. Tie, kurie būna atstumiami dažniausiai susiduria su psichologinėmis problemomis, o tai skatina jų konfliktiškus poelgius, agresiją bei protestą aplinkinių atžvilgiu. Paaugliai, kurie sunkiai

pergyvena šį periodą bei nesugeba tinkamai išspręsti iškilusių problemų, tampa prislėgti, atsiskyre, pradeda maištauti, kartais netgi pradeda vartoti narkotikus ar bando žudyti. Tai taip pat gali sukelti deviantinį paauglių elgesį. „Deviantinis elgesys (angl. *deviant behaviour*) visuomenės teisinių ir dorovinių normų neatitinkantis elgesys“ (Psichologijos žodynas, 1993, p. 56).

Dažniausiai paaugliai pastebi, jog tėvų dėmesio sulaukia tik tada, kai elgiasi ne pagal jų norus. Labai dažnai paaugliai nepastebi teigiamo tėvų elgesio su jais, tačiau labai audringai reaguoja į jų pastabas ar patarimus, kurie netenkina paties paauglio. Jie visada nori, kad su jais būtų elgiamasi pagal jų reikalavimus ir visiškai neatsižvelgia į tai, ko nori aplinkiniai.

Kai kurie paaugliai ieškodami savęs perima savo tėvų vertybes ir lūkesčius. Tai jiems padeda greičiau pergyventi tapatumo krizę. Tuo tarpu kiti paaugliai „niekada nesuranda savęs ar niekam tvirtai neįsipareigoja. Daugumai tapatybės paieškos tęsiasi ir po paauglystės bei atsinaujina vėliau gyvenimo permainų metu“ (Myers, 2000, p. 116). Tačiau tokiems paaugliams sunkiau eiti gyvenimo keliu, jiems trūksta pasitikėjimo savimi ir aplinkiniais, todėl jie anksti meta mokyklą, todėl neįgyja jokio išsilavinimo, jie vėlai sukuria šeimą, kurios dažnai būna netvirtos, jiems sunku susirasti tinkamą darbą ir pan.

Būti paaugliu XXI amžiuje yra labai sudėtinga. Paauglystės amžius yra kupinas streso, su kuriuo vaikai turi kasdien susidoroti. Paaugliai kasdien susiduria su begale problemų, susijusių su narkotikais, alkoholiu, rūkymu, mokykla, šeima ir pan. Be viso šito jie dar turi susiprasti ko jie tikisi iš gyvenimo. Mūsų pasaulis kasdien keičiasi, o žmonės turi spėti prie jo prisitaikyti (Teen culture in the 21st century, 2009).

2.2 Paauglių profesinių ir gyvenimiškųjų lūkesčių samprata

Anot Nilsson (2008) gyvenimiškieji lūkesčiai – terminas, naudojamas apibrėžti paauglių norus, viltis ir svajones, susijusias su ateitimi.

Oxfordo žodyne (2000) lūkestis (angl. *expectation*) yra apibrėžiamas kaip: 1. įsitikinimas, kad kažkas nutiks, nes to tikimasi; 2. viltis, kad kažkas nutiks gero; 3. stiprus įsitikinimas kaip kažkas turėtų nutikti arba kaip kas nors turėtų elgtis.

Socialinio išmokymo asmenybės teorijos autoriaus ir pradininkas Rotter (cit. Palujanskienė, 2003) teigia, jog „kiekvienas elgesys turi savo potencialą (tikimybę, kad jis bus atliktas). Jei konkretus elgesys sukėlė malonią patirtį praeityje, tai ketinamas atlikti elgesys yra lydimas lūkesčio (subjektyvios tikimybės, kad konkretus paskatinimas bus po konkrečiau

elgesio). Lūkestis ne visada atitinka realybę. Pvz., kai kurie žmonės turi pernelyg aukštus sėkmės lūkesčius, nepagrįstus sugebėjimais, kiti atvirksčiai. Yra dvi lūkesčių rūšys: specifiniai lūkesčiai ir generalizuoti lūkesčiai. Specifiniai atspindi vienos konkrečios situacijos patirtį ir netinka elgesio prognozei. Generalizuoti atspindi skirtingų situacijų patirtį, bendresni ir tinka daugeliui situacijų“.

Apie profesinius ir gyvenimiškuosius lūkesčius mokslinėje literatūroje kalbama labai nedaug. O apie paauglių profesinius ir gyvenimiškuosius lūkesčius informacijos beveik nėra. Apie neįgaliųjų profesinius ir gyvenimiškuosius lūkesčius Lietuvoje domėjosi Baranauskienė ir Ruškus rašydami monografiją „Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika“, kurioje jie siekė „atskleisti nežymiai sutrikusio intelekto asmenų norų ir galimybių sąveikos ypatumus“ (cit. Baranauskienė, Ruškus, 2004, p. 59), tačiau didžiausią dėmesį autoriai skyrė norams, kurie veikia profesinę adaptaciją.

Savo darbe Baranauskienė, Ruškus sąvoką „lūkesčiai“ tapatina su sąvokomis „norai“, „interesai“, „galimybės“. Autoriai teigia, jog asmenų norai yra neatsiejami nuo galimybių. Ekonomistai, aiškindami žmonių elgesį, nesutaria kas yra svarbiau – norai ar galimybės. Autorių nuomone, norai bei galimybės yra tarsi motyvas, skatinantis žmogų veikti.

Elster (cit. Baranauskienė, Ruškus, 2004, p. 59) teigia, jog yra dvi nuosekliai filtruojamos operacijos, kurios lemia veiklos rezultatą: „Pirmas filtras susideda iš visų fizinių, ekonominių, teisinių bei psichologinių suvaržymų, su kuriais susiduria individas. Veikla, nesikertanti su šiais suvaržymais, sudaro jo galimybių aibę. Antras filtras yra mechanizmas, nustatantis, kuri veikla iš tos galimybių aibės bus iš tiesų pasirinkta“.

Profesinį lūkestį Zujienė (2006) apibrėžė kaip „asmenybės socialinių lūkesčių dalį, viltinę savirealizacijos laukimą tolimoje perspektyvoje, tikintis sėkmingai atlikti veiksmus, reikalingus pageidaujama rezultatui pasiekti“. Šį apibrėžimą būtų galima pritaikyti ir apibūdinant gyvenimiškuosius lūkesčius, kadangi tiek gyvenimiškieji lūkesčiai, tiek profesiniai yra nukreipti į tai, ko yra tikimasi ateityje arba ką tikimasi pasiekti.

Kaip teigė Lapė, Navikas (cit. 2003, p. 193) jaunas žmogus siekia sau geresnės ateities, tvirto pamato po kojomis. Tas siekis – tai motyvas „skatinantis įsigyti perspektyvią, geras pajamas užtikrinančią specialybę“. Žmogų veikti skatina ne vienas, o daug motyvų, tik pats žmogus turi atsirinkti, kurie jam yra svarbiausi ir reikšmingiausi. Autoriai taip pat pabrėžia intereso svarbą žmogaus gyvenime. Pasak jų „interesai yra viena svarbiausių žmogaus kūrybinės veiklos sąlygų. Kūrybinė pažiūra į darbą yra nuolatinis jo tobuliausio atlikimo priemonių ieškojimas. Interesas išplečia tokių ieškojimų ribas, žmogaus akiratį, profesinės veiklos akiratį“ (cit. 2003, p. 195). Žmogus turi turėti kažkokius motyvus tam, kad galėtų kažko siekti.

Dzenuškaitė (1975) taip pat buvo viena iš pedagogių – psichologų, kuri domėjosi apie paauglių idealus ir jų formavimąsi. Savo knygoje „Apie paauglių idealus ir jų formavimą“ jie teigia, jog jaunimo rengimas dirbti turėtų būti laipsniškas, nes būtina atsižvelgti paauglystės amžiaus tarpsnyje iškilusias problemas bei paauglių individualius fizinius ir psichinius ypatumus, kadangi vaikams augant keičiasi jų darbo ir mokymosi motyvai ir stimulai. Kalbėdama apie paauglių požiūrį į darbą autorė minėjo jog, paaugliai su didžiausiu malonumu dirba kūrybiškumo elementų turinčius darbus. Paaugliams labai svarbu dirbti tokius darbus, kurie yra reikšmingi, duoda naudos. Paaugliai nenori dirbti bet kokio darbo, todėl labai svarbu juos psichologiškai rengti noriai bei nesavanaudiškai atlikti bet kokius (tiek sunkius, tiek neįdomius) darbus, kurie būtų naudingi ir jiems, ir visuomenei.

Savo knygoje Dzenuškaitė taip pat kalbėjo apie paauglių svajones. Ji teigė, jog „paaugliai įsivaizduoja būsią drąsūs jūreiviai, kosmonautai, vaikus suprantą mokytojai, garsūs gydytojai, puikūs statybininkai. <...> paaugliai svajoja ne tik apie savo, bet ir apie žmonijos ateitį“.

Paauglystė sunkus ieškojimų metas, kai dar nežinai kas tavęs laukia ateityje. Kaip teigia Barkauskaitė (cit. 1999, p. 67) „ne tik vaiko visapusiškai brandai, bet ir jo asmenybės kryptingumui didelę įtaką daro šeimos, klasės, draugų grupės emocinė atmosfera, tarpusavio santykiai, sudarantys sąlygas gerai vaiko savijautai, jo saugumui“. Jei paauglys nesijaučia gerai savo aplinkinių rate, jis neturi sąlygų laisvai pasirinkti ir pasispręsti, kurti, būti pripažintam ir t.t., t.y. save realizuoti, kurti savąjį „aš“...“ Paauglystės laikotarpiu jaunimas labai daug planuoja, svajoja. Tam tikra prasme jie yra maksimalistai iš gyvenimo besitikintys visa ko geriausio. Dažniausiai paaugliai į ateitį žiūri tarsi pro „rožinius“ akinius. Jie tikis, kad pabaigę mokyklą išvažiuos kažkur toli mokytis, įgis prestižinę specialybę, susituoks ir gyvens turėdami daug pinigų. Tačiau ne visuomet taip nutinka. Tiesa yra ta, jog paauglių lūkesčiai dažniausiai yra nerealūs arba neatitinkantys jų galimybių.

3 skyrius. LIETUVIŲ IR ROMŲ TAUTYBĖS PAAUGLIŲ PROFESINIŲ IR GYVENIMIŠKŲJŲ LŪKESČIŲ TYRIMO METODOLOGIJA

3.1 Tyrimo metodologinė charakteristika

Duomenų rinkimo metodai. Tyrimui atlikti buvo naudojamas kokybinis aprašomasis tyrimo metodas – interviu, mokslinės bei teisinės literatūros analizė. Tai leido labiau įsigilinti į lietuvių bei romų tautybės paauglių gyvenimą ir išsiaiškinti kokie yra jų profesiniai bei gyvenimiškieji lūkesčiai, norai, poreikiai, galimybės bei padėjo suvokti ko jie tikisi iš gyvenimo. Kaip teigia Nazarova (2004) „bendravimas yra vienas iš veiksmingiausių individualybės pažinimo būdų, itin plačiai taikomas pedagoginėje bei sociologinėje srityse. Jis taikomas kaip natūralus ugdymo bei mokymo komponentas“.

Savo knygoje „Kokybinio tyrimo įvadas“, Strauss E. Ir Corbin J. (1998) teigia, jog kokybinis tyrimas – tai tyrimo tipas, kuris parodo duomenis, gautus ne iš statistinių atlikimo metodikų ar kitų kokybinio įvertinimo priemonių. Šis tyrimo metodas remiasi tyrimais apie asmens gyvenimą, patirtį, elgesį, emocijas bei jausmus. Jis taip pat yra skirtas tyrinėti organizacinę funkcionavimą, socialinę judėjimą, kultūrinius fenomenus bei sąveikas tarp tautų. Kai kurie duomenys, tokie kaip pagrindinė informacija apie asmenis arba studijuojamus objektus, gali būti nustatomi skaičiais, tačiau didžioji dalis informacijos būna interpretuojama.

Bitinas (2006, p. 11) kalbėdamas apie kokybinių ir kiekybinių tyrimo metodų skirtumus ir panašumus pabrėžė, jog kokybiniai tyrimai „padeda atskleisti tyrėjo požiūrį ir per jį detalčiai apibūdinti stebimą objektą. Sakoma, jog kokybė – tai moksliniais tyrimais dar neatskleista kiekybė“.

Nemažai autorių, kurie domėjosi kokybinio tyrimo ypatumais, išskyrė keletą šio tyrimo bruožų, kuriuos apibendrina ir susintetina M. Hoepfl (cit. Girdzijauskienė, 2006):

„1. Kokybinio tyrimo duomenys gaunami iš natūralios aplinkos – ten, kur vyksta analizuojami reiškiniai.

2. Tyrėjas – pagrindinis duomenų rinkimo instrumentas.

3. Kokybiniams tyrimams dažniausiai naudojama indukcinė duomenų analizė.

4. Tyrimo rezultatai pateikiami aprašomuoju būdu, iliustruojant juos raiškia respondentų kalba.

5. Kokybinis tyrimas – interpretacinio pobūdžio, skirtas atskleisti kiekvieno asmens unikalios įvykių prasmei.

6. Kokybiniu tyrimu pabrėžiamas kiekvieno reiškinių, atvejo išskirtinumas.

7. Tyrimo planas nėra iš anksto ir nekintantis, bet rutuliojasi atliekant patį tyrimą.

8. Apie tyrimo kokybę sprendžiama iš specifinių patikimumo kriterijų“.

Tyrimo duomenims surinkti buvo naudojamas vienas iš kokybinio tyrimo metodų – apklausa. Anot Charles (1999) „apklausa yra skatinančių veiksmų seka, naudojama atsakymams iš tiriamųjų ir informantų gauti ir tirti. Tyrime apklausa paprastai atliekama interviu (pokalbio) arba anketinės apklausos būdu“ (Charles, 1999, p. 159). Atliekant šį tyrimą buvo naudojamas interviu metodas. Charles nuomone interviu „yra dviejų žmonių bendravimas, kuris leidžia pokalbio vedėjui iškelti klausimus ir, kai reikia, zonuoti ar kitaip gilintis, kad gautų aiškesnius ir esmingesnius atsakymus“ (Charles, 1999, p. 159). Tarptautinių žodžių žodyne interviu apibūdinamas kaip sociologinių tyrimų metodas – pokalbis, kurio kryptį ir tikslus numato tyrėjas ir kur atsakymai yra apibendrinami. (<http://www.zodynas.lt/tarptautiniu-zodziu/I/interviu>). Pasak Frechtling, Sharp (cit. Rupšienė, 2007, p. 36) „interviu apima respondentų/informantų klausinėjimą ir įdėmų klausymąsi. Interviu, kaip kokybinių duomenų rinkimo metodo, taikymas grindžiamas prielaida, kad prasminga žinoti informantų požiūrį, vertinimus ir nuomones“. Kaffemanienė (cit. 2006, p. 39) išskiria keletą interviu metodo rūšių: „1) pagal vedimo būdą ir formą – standartizuotas (struktūrizuotas, formalizuotas), nestandartizuotas (nestruktūrizuotas, laisvasis), pusiau standartizuotas; 2) pagal tikslinę paskirtį – nuomonių, požiūrių vertinimų ir dokumentiniai interviu; 3) pagal apklausiamųjų subjektų tipą – atsakingų asmenų (vadovų) interviu, ekspertų interviu, respondentų (tam tikros socialinės grupės atstovų) interviu; 4) pagal procedūrą – panelinis (kartotinis), grupinis, *focus* grupės, intensyvus (klinikinis, giluminis) ir kt.). Pasak Girdzijauskienės (2006) interviu padeda tyrėjui pasiekti užsibrėžto tikslo, t.y. sudaryti galimybes respondentui išsakyti savo nuomonę ar požiūrį tam tikrais klausimais.

Duomenų rinkimo instrumentas. Tyrimui atlikti buvo naudojamas kokybinio tyrimo metodas apklausa – interviu, kurį sudaro klausimai, suskirstyti į šešis blokus:

1. Lūkesčiai, susiję su šeima;
2. Lūkesčiai, susiję su mokymusi;
3. Lūkesčiai, susiję su kitais žmonėmis, supančia visuomene;
4. Su darbu susiję lūkesčiai;
5. Lūkesčiai, susiję su būsima šeima, santuoka;

6. Ateities lūkesčiai.

Atlikus interviu, gautieji rezultatai buvo analizuojami turinio (content) analizės metodu lyginant interviu metu gautus duomenis. Turinio analizė yra vienas iš svarbiausių socialinių mokslų tyrimo metodų. Pasak Krippendorff (2004) turinio analizė apžvelgia duomenis pateikiamus ne fiziniuose atvejuose, bet tekstuose, vaizduose, ir išsireiškimuose, ir kurie gali būti matomi, skaitomi bei interpretuojami. Analizuojant tekstus kontekste išskiria turinio analizę iš kitų mokslinių tyrimų metodų.

Anot Kaffemanienės (2006) turinio (content) analizės pagalba galima įvertinti tam tikrų dalykų poveikį vienas kitam. Merkio (cit. Kaffemanienė, 2006, p. 41) „turinio (content) analizė - tekstų, piešinių, nuotraukų, dokumentų turinio tyrimas“.

Atlikus turinio (content) analizę buvo naudojamas kitas duomenų apdorojimo metodas – lyginamoji analizė, tam, kad būtų galima palyginti lietuvių ir romų paauglių požiūrį, nuostatas ir lūkesčius, susijusius su mokymusi, ateitimi, užimtumu, šeima ir supančia visuomene. Žydžiūnaitės (2006) teigimu „lyginamoji analizė – tai gautų tyrimo duomenų analizės pagrindas, apimantis kategorijų išskyrimą, duomenų elementų priskyrimą atitinkamoms kategorijoms, kiekvienos kategorijos turinio apibendrinimą bei atitinkamų įrodymų suradimą. Galutinis tikslas – išskirti koncepcijų panašumus, nustatyti kategorijų skiriamuosius bruožus bei pateikti pavyzdžių“.

Duomenų patikimumo užtikrinimas: Duomenų rinkimas bei turinio (content) analizė buvo atliekama remiantis Charles (1999), Krippendorff (2004) bei Žydžiūnaitės (2006) aprašytais tyrimo metodikomis tam, kad būtų užtikrintas duomenų rinkimo ir analizės patikimumas. Atliekant tyrimą buvo laikomasi bendrų tyrimo etikos principų. Visi informantai tyrime dalyvavo savanoriškai. Prieš atliekant interviu informantams buvo pranešta apie tyrimo esmę ir tikslą. Tyrimo metu buvo siekiama respondentų anonimiškumo, kadangi visi tyrimo dalyviai buvo nepilnamečiai. Interviu metu gauta informacija iš respondentų bus skelbiama tik šiame darbe. Be to, prieš pradėdant rinkti duomenis, buvo gauti visų tyrime dalyvavusių paauglių tėvų sutikimai.

Atsakymų kategorizavimas, kategorijų turinio validacija ir intersubjektyvumo kontrolė buvo atliekama pasitelkus ekspertus (Baranauskienė, Ruškus, 2004). Šiame tyrime dalyvavo trys ekspertai: edukologijos daktaras profesorius, sociologijos magistras ir socialinis pedagogas, turintis edukologijos magistro laipsnį.

Tyrimo imtis: Tyrime dalyvavo 9 romų tautybės (iš jų 4 merginos ir 5 vaikinai) bei 9 lietuvių tautybės paaugliai (iš jų 3 merginos ir 6 vaikinai) nuo 13 iki 17 metų amžiaus. Tyrimo imtis yra tikslinė patogioji. Tyrimo imtis buvo sudaryta patogiosios atrankos būdu. Kaip teigia

Rupšienė (2007, p. 29), patogiosios atrankos sudarymo idėja yra ta, jog „atrenkami lengviausiai prieinami generalinės aibės vienetai“. Informantai buvo atrinkti atsižvelgiant į konkretų tikslą, t.y. ištirti romų ir lietuvių paauglių profesinius ir gyvenimiškuosius lūkesčius, bei visi tyrime dalyvavę informantai buvo lengvai prieinami, kadangi visi jie gyvena X mieste. Tyrimo dalyviai buvo atrinkti pagal tokius kriterijus:

- Pagal amžių. Tyrime dalyvavo paaugliai nuo 12 m. iki 17 m. amžiaus, kadangi tyrimo tikslas buvo ištirti paauglių profesinius ir gyvenimiškuosius lūkesčius.

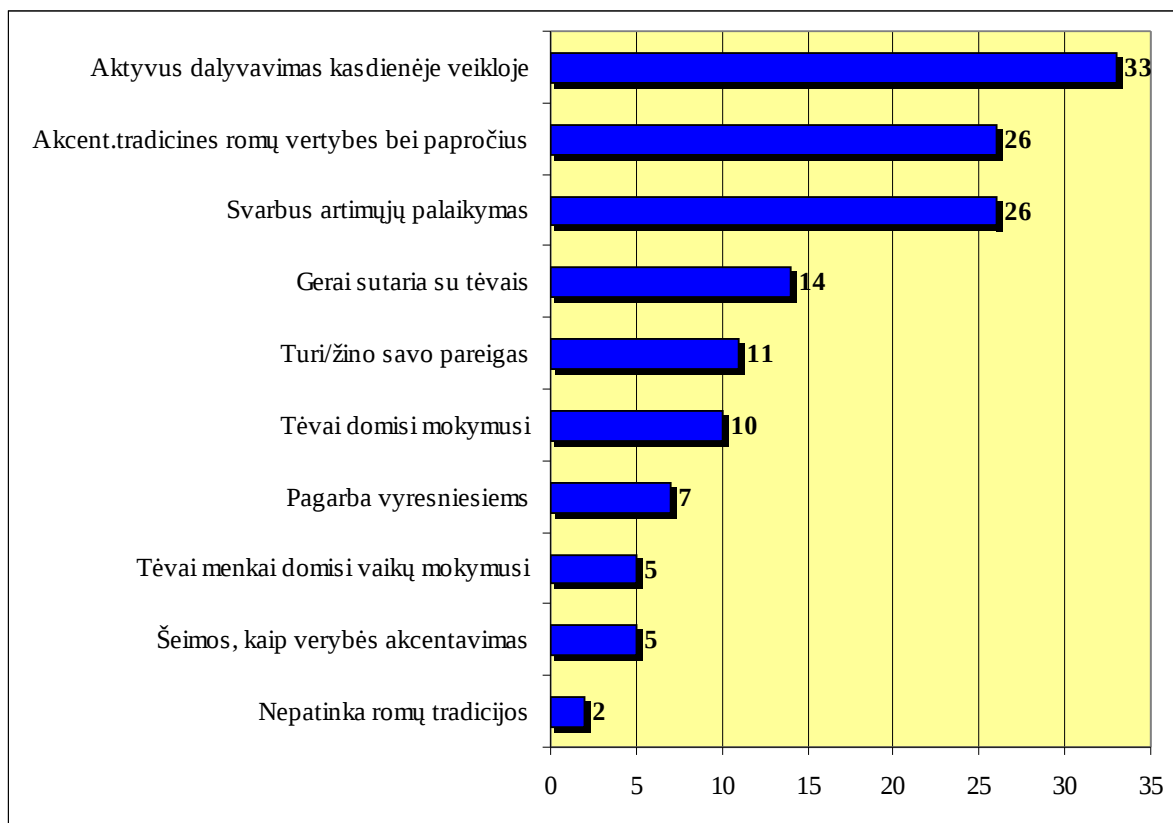
- Pagal gyvenamąją vietą. Tyrime dalyvavo paaugliai iš X miesto. Atliekant tyrimą, esant reikalui, buvo daug lengviau su jais susisiekti.

Renkant duomenis tyrimui su paaugliais bendravau individualiai jiems patogiu laiku.

4 skyrius. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

4.1. Romų tautybės paauglių gyvenimiškieji ir profesiniai lūkesčiai

4.1.1. Romų tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su šeima

1 pav. Romų paauglių lūkesčių, susijusių su šeima, reitingai

Kaip teigia Winnicott (cit. 2000, p. 80) „žmogaus gyvenimo istorija prasideda ne nuo penkerių ar dviejų metų, ar šešių mėnesių, - ji prasideda nuo gimimo ar net dar anksčiau, jei norite. Kiekvienas kūdikis nuo pat pradžių yra asmenybė, ir jam reikia, kad kas nors jį pažintų ir suprastų“, o šeima yra ta institucija, kurioje vyksta pirminė vaiko socializacija, formuojasi jo asmenybė bei pasaulio suvokimas.

Analizuodama atsakymus į pirmojo bloko „*Lūkesčiai, susiję su šeima*“ klausimus gavau 137 teiginius, kuriuos suskirsčiau į dešimt kategorijų: „Aktyvus dalyvavimas kasdienėje veikloje“, „Akcentuoja tradicines romų vertybes bei papročius“, „Svarbus artimųjų palaikymas“, „Gerai sutaria su tėvais“, „Turi/žino savo pareigas“, „Tėvai domisi mokymusi“, „Pagarba vyresniesiems“, „Tėvai menkai domisi vaikų mokymusi“, „Šeimos kaip vertybės akcentavimas“ bei „Nepatinka romų tradicijos“.

1 paveiksle pavaizduoti duomenys atspindi, jog romų tautybės paaugliai gana aktyviai dalyvauja kasdienėje veikloje (kategorija „Aktyvus dalyvavimas kasdienėje veikloje“ (33 teiginiai)). Dauguma paauglių minėjo, kad dažniausiai jie padeda namų ruošos darbuose, ūkyje, buityje – atneša malkų, tvarko kambarius, prineša vandens, padeda prižiūrėti arklius. Tokie skaičiai rodo, kad romų tautybės paaugliai stengiasi padėti savo namiškiams, o tai skatina teigiamus santykius su tėvais. Šią kategoriją galima sieti su kita kategorija „Turi/žino savo pareigas“ (11 teiginių). Ši kategorija atspindi, jog romų šeimose pareigomis yra pasiskirstoma ir vaikams nereikia liepti atlikti vienu ar kitu darbų. Paaugliai žino kokius namų ar ūkio ruošos darbus jie privalo dirbti. Tai padeda vaikams formuoti pareigos ir atsakomybės jausmą. Tai taipogi įrodo, kad vaikai ir tėvai tarpusavyje nekonfliktuoja dėl darbų pasiskirstymo, o tai leidžia jiems palaikyti gerus santykius, sutarti šeimoje. Šioje kategorijoje „Gerai sutaria su tėvais“ (14 teiginių) dauguma paauglių pabrėžė, jog tėvai jiems „yra kaip draugai“, kad galima su jais pasikalbėti bei konsultuotis dėl iškilusių problemų.

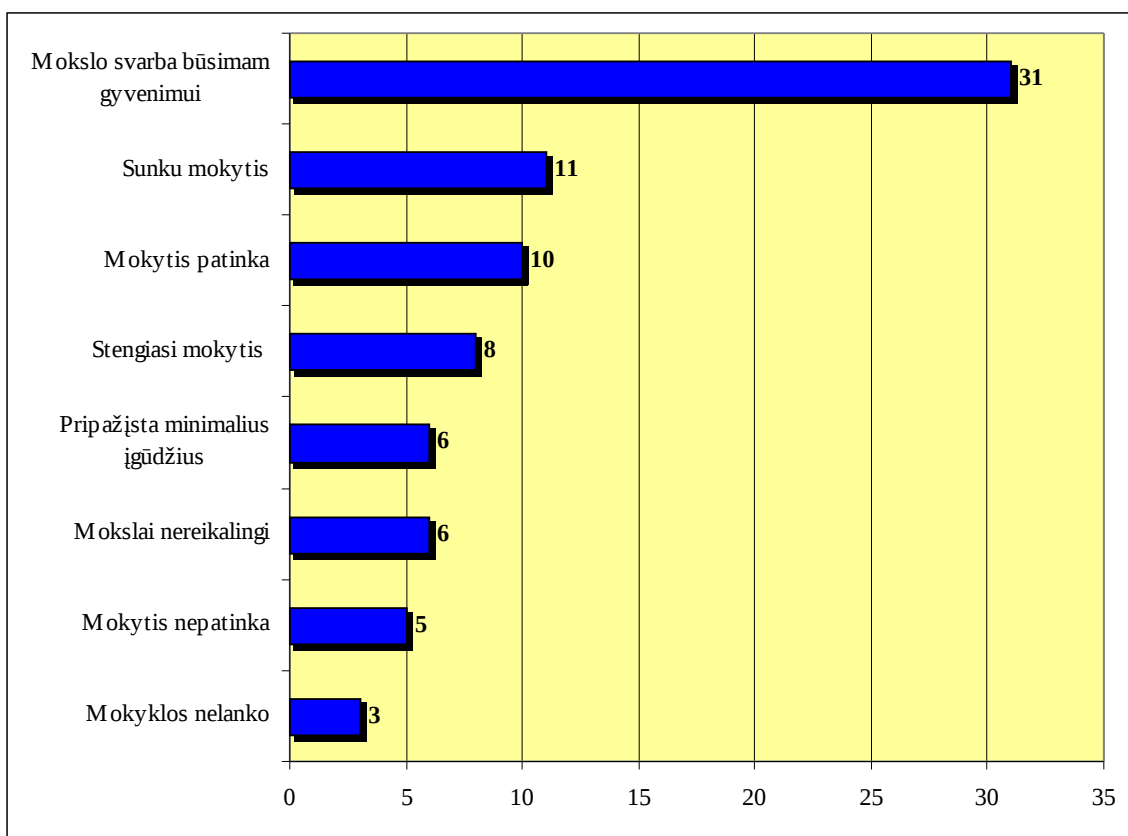
1 paveiksle taip pat išryškėja tai, jog romų tautybės paaugliams ypač svarbios yra tradicijos, papročiai. Tai atspindi kategorija „Akcentuoja tradicines romų vertybes bei papročius“ (26 teiginiai). Romams labai svarbu laikytis jų papročių ir tradicijų, kurias jie vadina „įstatymais“. Interviu metu vaikai minėjo, kad jeigu romai nesilaiko savo tradicijų ar gyvena „nečigoniškai“, jie gali užsitraukti kitų romų nemalonę bei būti „apkaltais“, o tai „yra labai negerai jei kiti apkalba“. Galima daryti išvadą, jog romų paaugliams tautinio identiteto išlaikymas yra labai reikšmingas ir yra diegiamas jau nuo pat vaikystės. Be to, keletas paauglių pabrėžė, jog romų kultūroje labai svarbu gerbti vyresnius (kategorija „Pagarba vyresniesiems“ (7 teiginiai)). Tai yra tarsi „įstatymų“ dalis ir, jeigu romų jaunuoliai gyvena ne pagal „įstatymus“, taip jie parodo nepagarbą romų bendruomenės vyresniesiems.

Artimųjų palaikymas taip pat labai svarbus romams (26 teiginiai). Romų tauta pasižymi bendruomeniškumu. Nors buvo keletas paauglių, kurie akcentavo šeimos kaip vertybės svarbą (5 teiginiai), vis dėlto dauguma jų teigė, jog svarbiausia jiems yra artimųjų - „savų“ palaikymas. Galima teigti, jog romų paaugliai labiausiai pasikliauja savo tautybės žmonėmis ir artimaisiais. Dauguma jų pabrėžė, jog, iškilus problemai, jie labiau pasitikėtų savo tautybės asmenimis nei lietuviais. Dėl to, jog romų X mieste gyvena palyginus mažai (čia jų yra apie 12 šeimų, maždaug 60 romų), artimųjų palaikymo akcentavimas parodo, kad romų tauta yra labai vieninga, o tai tik dar labiau sustiprina giminiškus tarpusavio santykius.

Analizuojant interviu metu gautus duomenis išskyriau kategoriją „Tėvai domisi mokymusi“ (10 teiginių). Kategorijoje išryškėjo romų paauglių tėvų dalyvavimas vaikų mokymosi procese. Kaip teigė viena romų tautybės informantė, romai jau nebėra tokie kaip

seniau, į mokslą žiūri daug rimčiau ir supranta mokymosi svarbą. Todėl romų tautybės paauglių tėvai jau pradeda domėtis vaikų mokymusi ir skatina juos mokytis kuo geriau vildamiesi, jog jų vaikai turės geresnę ateitį. Nors vis dar pasitaiko tėvų, kurie menkai domisi vaikų mokymusi ir leidžia savo vaikams nelankyti mokyklos. Tai matoma 1 pav. kategorijoje „Tėvai menkai domisi vaikų mokymusi“ (5 teiginiai). Toks tėvų požiūris nėra tinkamas, kadangi, kaip teigė Gečienė (cit. Vosyliūtė ir kt., 1998, p. 283), „tėvai yra pirmieji vaiko ugdytojai, kurie ne tik paruošia, bet ir įveda vaikus į pasaulį“.

4.1.2. Romų tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su mokymusi

2 pav. Romų tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su mokymusi, reitingai

Analizuodama atsakymus į antrojo bloko klausimus „*Lūkesčiai, susiję su mokymusi*“ gavau 80 teiginių, kuriuos suskirsčiau į aštuonias kategorijas: „Mokslo svarba būsimam gyvenimui“, „Sunku mokytis“, „Mokytis patinka“, „Stengiasi mokytis“, „Pripažįsta minimalius (skaitymo, rašymo, skaičiavimo) įgūdžius“, „Mokslai nereikalingi“, „Mokytis nepatinka“ ir „Mokyklos nelanko“. Šių kategorijų reitingus pavaizdavau 2 paveiksle.

Gausiausia kategorija šiame bloke buvo „Mokslo svarba būsimam gyvenimui“ (31 teiginiai). Paaugliai pabrėžė, jog mokslas būtinas tam, kad galėtų užsitikrinti sau geresnę ateitį. Daugumos informantų nuomone, mokslai padės įgyti specialybę, o paskui susirasti darbą. Toks teiginių skaičius rodo, jog paaugliai į mokslą žiūri labai rimtai. Mokslą jie laiko pagrindiniu geresnio gyvenimo ateityje faktoriumi. Jie taip pat teigė, kad jeigu dabar jie mokysis gerai, ateityje galės susirasti geresnį darbą, nes „nemokytų žmonių“ dirbti niekas nepriima. Šią kategoriją siečiau su kita kategorija „Stengiasi mokytis“ (8 teiginiai). Šioje kategorijoje atsispindi romų tautybės paauglių mokslo svarbos suvokimas, kad tik stengiantis galima pasiekti kuo geresnių rezultatų.

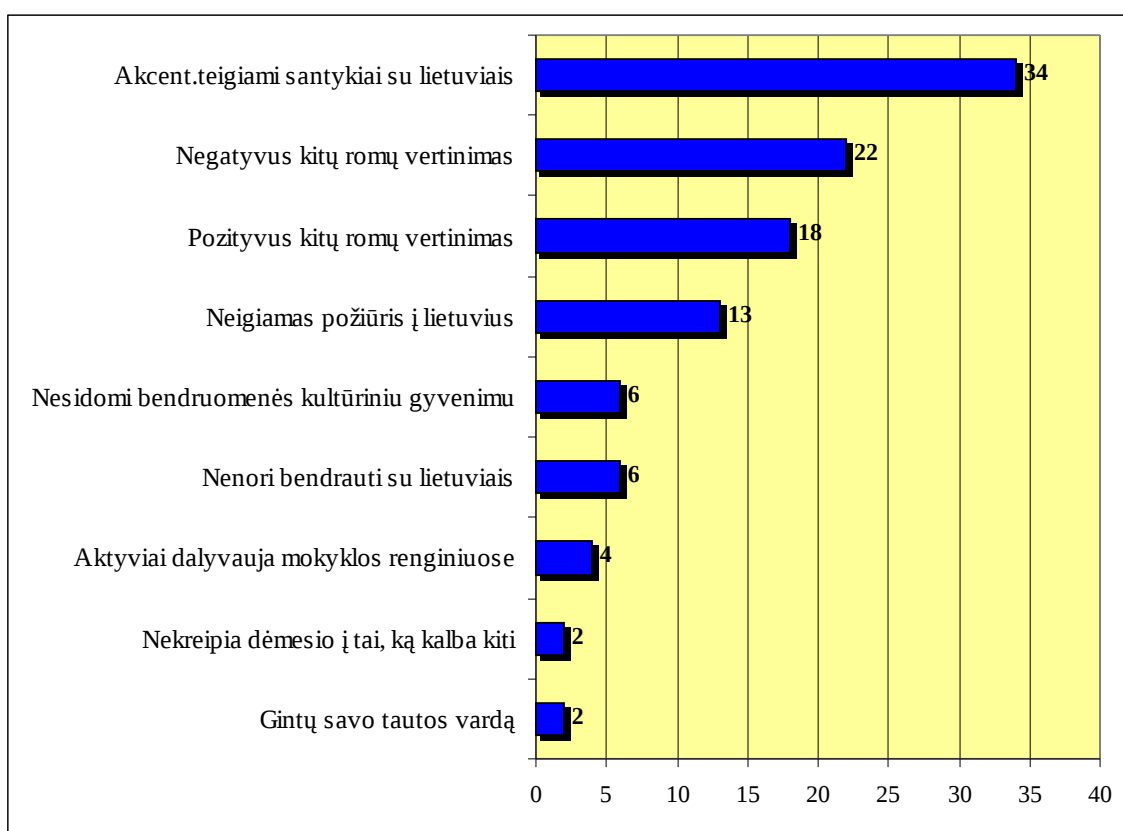
Antroji kategorija pagal teiginių skaičių (11 teiginių) – „Sunku mokytis“. Gauti duomenys atspindi, jog romų tautybės paaugliams mokytis sunku. Ir tai visiškai suprantama. Viena iš pagrindinių priežasčių – kalbos barjeras. Kaip teigė Toleikis (cit. Vaitiekus, 1998, p. 88) „mokiniai patenka į negimtosios kalbos erdvę“, todėl patiria nemažai problemų mokymosi procese. Romų vaikai šeimose kalba romų kalba, o tai apsunkina bendravimą su kitais, ne savo tautybės žmonėmis. Paaugliams ypač sunku pamokų metu, nes kartais jie nesupranta lietuviškų žodžių reikšmės, ir tai trukdo suprasti ir įsisavinti dėstomą medžiagą. Su šia kategorija glaudžiai siejasi kategorija „Mokytis patinka“ (10 teiginių). Vis dėlto, nors romų paaugliams mokytis sunku, jie teigė, jog mokytis jiems patinka. Paaugliai minėjo, kad mokykloje jiems smagu, yra ką veikti, sužino daug įdomių ir naudingų dalykų, kurių anksčiau nežinojo.

Sekančioje kategorijoje „Pripažįsta minimalius įgūdžius“ (6 teiginiai) atsispindi, jog romų tautybės paaugliai mokslą tapatina su minimalių įgūdžių įgijimu. Visais laikais tarp romų tautybės žmonių buvo akcentuojama, jog svarbiausia yra mokėti skaityti ir rašyti, o kaip teigė Petkevičiūtė (cit. Rimkutė, 2001, p. 117) „raštingumas – tai asmens galimybių plėtra, galimybė įgyti kokybišką išsilavinimą, atitinkantį visuomenės socialinius poreikius. <...> raštingumas yra svarbiausioji ir neatskirama išsimokslinimo dalis“. Toks pats romų požiūris į minimalius įgūdžius išlieka ir iki šių dienų. Tačiau šią kategoriją galima sieti ir su kita – „Mokslai nereikalingi“ (6 teiginiai), kadangi, anot informantų, mokykloje svarbiausia įgyti minimalius įgūdžius ir to užtenka, kad ateitis būtų bent minimaliai užtikrinta.

Mažiausiai teiginių šiame bloke gavau kategorijose „Mokytis nepatinka“ (5 teiginiai) ir „Mokyklos nelanko“ (3 teiginiai). Šias kategorijas galima susieti, kadangi mokyklos nebelankantys paaugliai pagrindine nelankymo priežastimi paminėjo tai, jog jiems nepatiko mokytis arba buvo per sunku. Jie teigė, jog mokykloje juos įžeidinėdavo ne tik vaikai, bet ir mokytojai, todėl mokytis jie dar labiau nenorėdavo, neklausydavo mokytojų. Anot Vaitiekienės, Vaitiekiaus (1998) iš tiesų Lietuvoje mokyklų mokytojams vis dar sunku priimti romų tautybės

vaikus ir tinkamai su jais elgtis. Autoriai teigia, jog „dėl jų temperamento ir elgesio mokytojai neretai čigonus laiko tinginiais, kvailiais, nepaklusniais, nenorinčiais, netinkamais ir nesugebančiais mokytis“ (cit. 1998, p. 33). Galima daryti prielaidą, jog mokymo įstaigose su romų tautybės paaugliais dirbama per mažai. Mokytojai turėtų būti skatinami dirbti su tautinėmis mažumomis, o romų tautybės vaikai turėtų būti nuolat motyvuojami, kad jie suprastų kaip svarbu yra mokytis. Žinoma, dirbant su romų tautybės paaugliais, būtina taikyti įvairius mokymo metodus, atsižvelgiant į paauglių poreikius ir galimybes, kadangi tų vaikų elgsena yra specifiška, jie patiria įvairaus pobūdžio mokymosi sunkumų.

4.1.3. Romų paauglių lūkesčiai, susiję su kitais žmonėmis, supančia visuomene

3 pav. Romų tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su kitais žmonėmis, supančia visuomene, reitingai

Interviu metu gautų duomenų į trečiojo klausimų bloko „*Lūkesčiai, susiję su kitais žmonėmis, supančia visuomene*“ analizės metu gavau 109 teiginius, kuriuos suskirsčiau į devynias kategorijas: „Akcentuojami teigiami santykiai su lietuviais“, „Negatyvus kitų romų vertinimas“, „Pozityvus kitų romų vertinimas“, „Neigiamas požiūris į lietuvius“, „Nesidomi bendruomenės kultūriniu gyvenimu“, „Nenori bendrauti su lietuviais“, „Aktyviai dalyvauja

mokyklos renginiuose“, „Nekreipia dėmesio į tai, ką kalba kiti“ ir „Gintų savo tautos vardą“. Šio bloko reitingai pavaizduoti 3 paveiksle.

Gausiausia kategorija – „Akcentuojami teigiami santykiai su lietuviais“ (34 teiginiai). Atsakinėdami į klausimus apie jų santykius su lietuviais, romų tautybės paaugliai minėjo, jog jie gerai sutaria su lietuviais, nesipyksta, draugauja. Galima daryti išvadą, jog romai nesijaučia atstumti ar nepritampantys vietos bendruomenės jaunimo tarpe. Nors tyrime išryškėjo ir kitų nuomonių. Kategorijose „Neigiamas požiūris į lietuvius“ (13 teiginių) ir „Nenori bendrauti su lietuviais“ (6 teiginiai) išryškėja nuostatos, jog romai vis dėlto ne su visais vietiniais sutaria gerai. Pagrindine to priežastimi romai nurodė apkalbas ir neigiamų stereotipų paplitimą tarp vietinių bendruomenės narių. Tam, kad sumažintų šią problemą, romų paaugliai pasirenka atskirtį, saviizoliaciją, uždarumą ir susikoncentruoja tik ties santykiais su savo tautybės asmenimis.

Antroji kategorija pagal teiginių skaičių – „Negatyvus kitų romų vertinimas“ (22 teiginiai). Atsakinėdami į klausimus paaugliai pabrėžė, jog jų tautybės asmenims geras jų tautos vardas yra labai svarbus. Jie teigė, jog dažniausiai vienas romas padaro ką nors blogo, o atsakyti turi visi X mieste gyvenantys romai. Tuomet romų bendruomenės atstovai, ypač vyresnieji, siekdami išvengti nesantaikos tarp abiejų bendruomenių, imasi iniciatyvos pasmerkdami savo tautiečio poelgį ar kitaip bausdami savo žmogų. Taip jie stengiasi sušvelninti įtemptus dviejų bendruomenių santykius ir apsaugoti savo romus nuo dar didesnės atskirties. Taigi, netinkamas tautiečio elgesys gali iššaukti neigiamas emocijas visos romų bendruomenės atžvilgiu ir taip paskatinti neigiamų stereotipų plitimą, ko pasekoje romams integracija į visuomenę tampa dar sudėtingesnė.

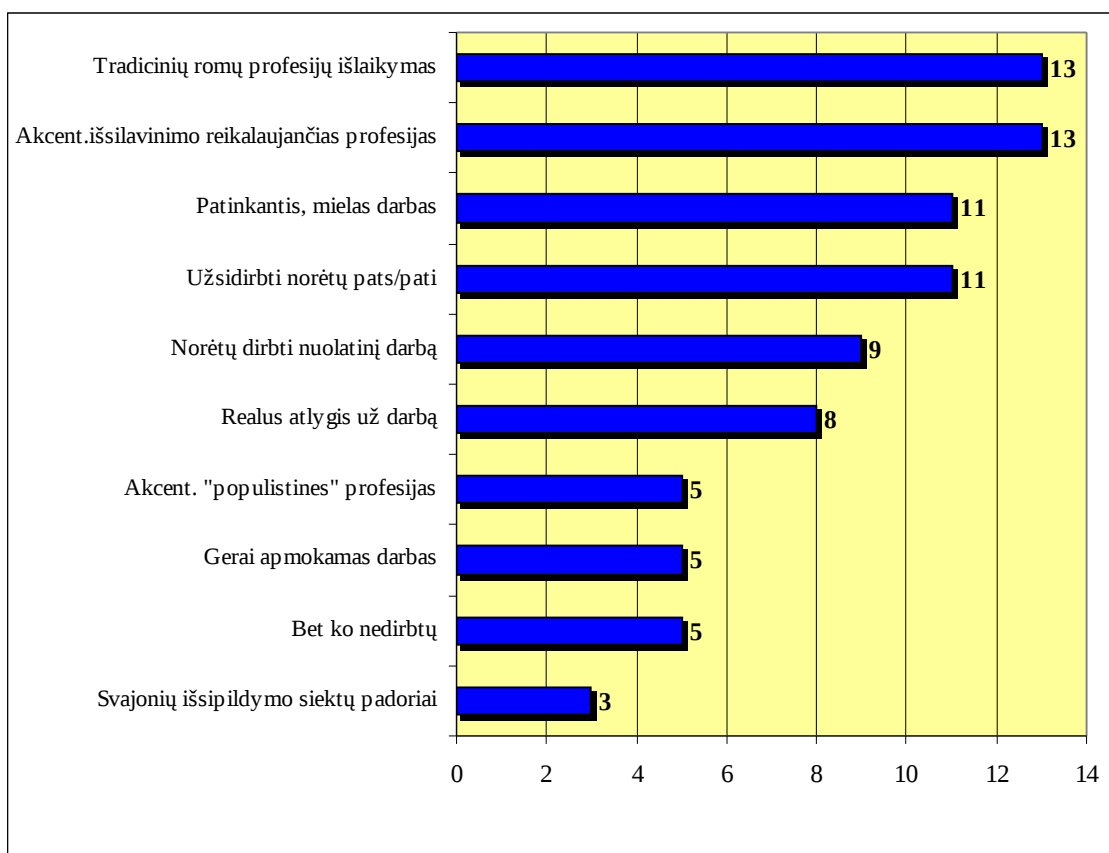
Su romų bendruomeniškumo sąvoka siečia kategoriją „Pozityvus kitų romų vertinimas“ (18 teiginių). Gautų teiginių skaičius rodo, kad romų tautybės paauglius galima vadinti savo tautos patriotais. Jie teigiamai vertina savo tautos atstovus teigdami, jog romai yra draugiška, linksma tauta, kuri nesiskiria nuo kitų tautų. Paaugliai teigė, jog tiek tarp lietuvių, tiek tarp romų pasitaiko nusikaltėlių, narkomanų, alkoholikų, todėl nereikėtų romų tapatinti su šiomis atskirties grupėmis.

Kategorijoje „Nesidomi bendruomenės kultūriniu gyvenimu“ (6 teiginiai) atsispindi nuostata, jog romų paaugliai nelabai noriai dalyvauja vietos bendruomenės kultūriniame gyvenime. Dalis jų minėjo, kad tokie renginiai jiems nepatinka arba kad jie ir taip turi ką veikti. Tačiau tarp informantų buvo ir tokių, kurie teigė, jog vis dėlto jie domisi kultūra ir saviraiška. Kategorijoje „Aktyviai dalyvauja mokyklos renginiuose“ (4 teiginiai) paaugliai paminėjo, jog jiems patinka dalyvauti renginiuose. Ten jie dažniausiai dainuoja (kas daugumai

romų paauglių labai patinka) ir vaidina. Paaugliai taip pat minėjo, kad jiems labai svarbu kai juos pagiria. Tuomet, anot jų, dar labiau norisi stengtis ir tobulėti, o kaip teigė Štuopytė (2008) dalyvavimas kultūriniame gyvenime skatina asmenį „realizuoti žmogaus socialines funkcijas“.

Kategorijos „Nekreipia dėmesio į tai, ką kalba kiti“ gautų teiginių skaičius rodo, kad romų tautybės paaugliams neįdomi kitų, lietuvių, nuomonė apie juos. Paaugliai teigė, jog jiems nesvarbu ką kiti mano apie juos. Jie žino kokia yra tiesa, todėl nereikia kreipti dėmesio į kitus. Romai taip pat minėjo, kad jiems svarbiausia yra „savų“ nuomonė ir požiūris. Tai tik dar kartą patvirtina, jog romų paaugliams jų tautos atstovų palaikymas yra reikšmingiausias. Šios kategorijos reikšmingumą patvirtina ir paskutinioji šio klausimų bloko kategorija „Gintų savo tautos vardą“ (2 teiginiai). Kaip teigė Vaitiekienė, Vaitiekus (cit. 1998, p. 32) „romas, kaip individas, egzistuoja ir reiškiasi tik grupėje. <...> jų atskyrimas ardo tradicinį kolektyvinį gyvenimo stilių, mažina šeimos ir jos kartų ryšius, tradicinį jaunesniųjų pavaldumą vyresniesiems, bendrumo jausmą“.

4.1.4 Romų tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su darbu

4 pav. Romų tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su darbu, reitingai

Pasak Lapės, Naviko (cit. 2003, p. 188) darbas – „tai pagrindinė žmonių veikla, kurios tikslas – gaminti materialines ir dvasines vertybes. Darbu įvairūs gamtos daiktai ir reiškiniai keičiami ir pertvarkomi žmogaus reikmėms tenkinti“.

Analizuojant atsakymus į ketvirtojo bloko „*Lūkesčiai, susiję su darbu*“ gavau 82 teiginius, kuriuos suskirsčiau į tokias kategorijas: „Tradicinių romų profesijų išlaikymas“, „Akcentuojamos išsilavinimo reikalaujančios profesijos“, „Patinkantis, mielas darbas“, „Užsidirbti norėtų pats/pati“, „Norėtų dirbti nuolatinį darbą“, „Realus atlygis už darbą“, „Akcentuojamos „populistinės“ profesijos“, „Gera apmokamas darbas“, „Bet ko nedirbtų“, „Svajonių išsipildymo siektų padoriai“. Gautų teiginių reitingus pavaizdavau 4 paveiksle.

Gausiausios kategorijos šiame bloke buvo „Tradicinių romų profesijų išlaikymas“ ir „Akcentuojamos išsilavinimo reikalaujančios profesijos“ (po 13 teiginių). Interviu metu informantai pabrėžė, jog suaugę norėtų užsidirbti būdami kalviais, augindami arklius arba perpardavinėdami daiktus, automobilius. Tradicinių romų profesijų akcentavimas parodo, jog romų paaugliams labai svarbu išlaikyti savo identitetą bei propaguoti savo tradicijas ir kultūrą. Kiti teigė, jog norėtų būti policininkais, ugniagesiais, gydytojais, mokytojais. Toks profesijų pasirinkimas rodo, jog tai, galbūt, nėra realūs jų lūkesčiai, tačiau jie į gyvenimą žiūri rimtai bei svajoja apie užtikrintą ateitį. Be to, galima daryti išvadą, jog romų paaugliai viliasi ištraukti į visuomeninį gyvenimą ir būti pilnaverčiais mūsų visuomenės nariais. Šias kategorijas galima sieti su „Akcentuoja „populistines“ profesijas“ (5 teiginiai). Šioje kategorijoje paaugliai minėjo, kad norėtų būti dainininkais, modeliais, sportininkais. Tokių profesijų akcentavimas man siejasi su paauglių lengvabūdiškumu, realybės nesuvokimu, kadangi jie teigė, jog šios profesijos nereikalauja sunkaus darbo ir pastangų. Be to, tokių profesijų atstovai uždirba daug pinigų.

Kategorijos „Patinkantis, mielas darbas“ (11 teiginių), „Norėtų dirbti nuolatinį darbą“ (9 teiginiai), „Gera apmokamas darbas“ (5 teiginiai) ir „Bet ko nedirbtų“ (5 teiginiai) glaudžiai tarpusavyje susijusios. Dirbti patinkamą ir širdžiai mielą darbą buvo vienas iš svarbiausių darbo pasirinkimo ateityje kriterijų. Paaugliai pabrėžė, kad dirbant patinkantį darbą galima pasiekti geresnių rezultatų bei tobulėti darbo procese. Jie taip pat akcentavo, jog labiausiai norėtų, kad darbas būtų nuolatinis, nes tuomet atlygį už darbą gauni kiekvieną mėnesį ir nuolatos esi garantuotas, kad nepritrūks pinigų. Paaugliams taip pat buvo svarbu, kad darbas būtų ir gerai apmokamas, nors tam jie teikė mažiau reikšmės nei patinkamam darbui, atitinkančiam jų poreikius ir savirealizacijos galimybes. Kalbant apie darbą paaugliai akcentavo ir tai, jog jie bet ko nedirbtų. Jie pabrėžė, jog niekada neitų dirbti „gėdingų“ darbų, pvz. plauti tualetų. Jie teigė, kad tuomet būtų išjuokti aplinkinių, o tokios reakcijos jie tikrai nenorėtų. Galima daryti išvadą, kad romų tautybės paauglių savigarbos lygis, kaip jie ją supranta, yra

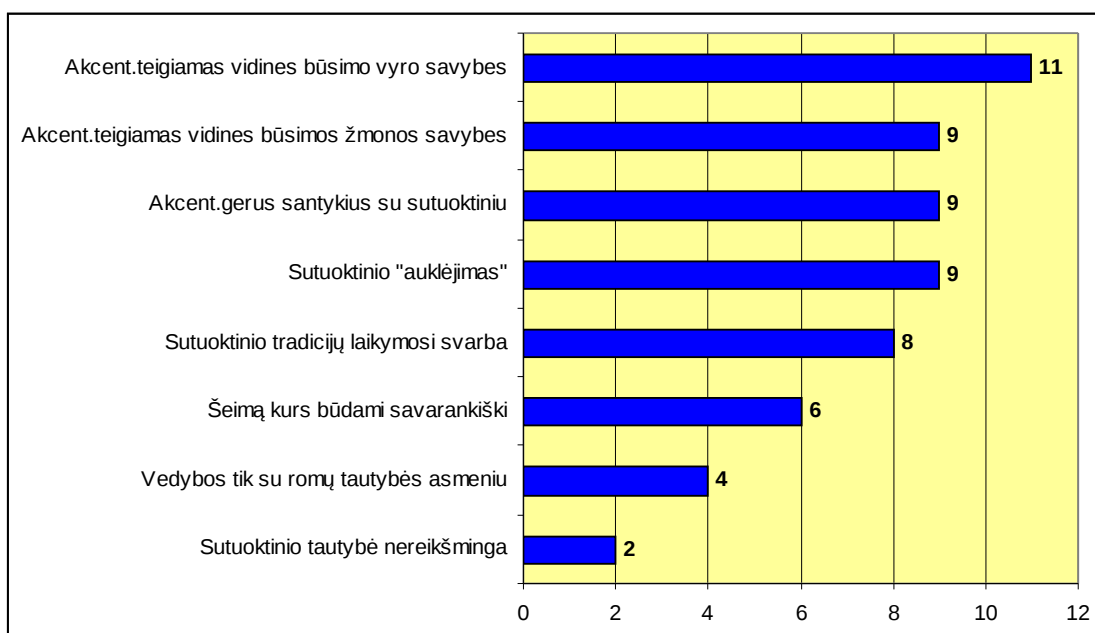
pakankamai aukštas, o tai leidžia manyti, kad visuomenės atžvilgiu jie labai gerai save vertina. Kaip teigė Vasiliauskaitė (2010) „savigarba yra vienas iš esminių žmogaus brandumo ir psichinės sveikatos požymių“.

Kategorijoje „Užsidirbti norėtų pats/pati“ (11 teiginių) atsiskleidė paauglių savarankiškumo supratimas. Interviu metu jie pabrėžė, kad užsidirbti norėtų tik patys. Pagrindinė to priežastis – kad nereikėtų prašyti pagalbos kitų ir pats/pati galėtų išlaikyti save ir savo šeimą.

Kalbantis apie atlygio dydį išryškėjo kategorija „Realus atlygis už darbą“ (8 teiginiai). Dauguma paauglių paminėjo, kad jiems pakankamas atlygis būtų minimalus, tačiau ne visi paaugliai interviu metu suprato ir žinojo koks yra minimalus atlygis. Kadangi visų apklausoje dalyvavusių informantų tėvai buvo užsiregistravę darbo biržoje, galima suprasti kodėl paaugliai minimalų atlygį laiko pakankamu. Kaip teigė vienas iš informantų: „*Juk ir tu 700 lt. ant gatvės nerasi*“. Be to, paauglių nuomone, sunkiai uždirbti pinigai labiau vertinami nei lengvai uždirbti. Juk darbo birža pašalpos nuolat neduoda, praeina lengvai gaunamų pinigų laikotarpis ir jų tėvams kasmet po kelis mėnesius reikia sunkiai padirbėti, kad ateityje vėl galėtų gauti valstybės pašalpas.

Analizuojant šioje kategorijoje gautus duomenis išryškėjo dar viena kategorija „Savo svajonių siektų padoriai“ (3 teiginiai). Nors teiginių skaičius nėra didelis, tačiau galima daryti išvadą, jog romų paaugliai stengiasi išlaikyti gerą savo ir savo tautos vardą. Jie teigė, jog dirbant bet kokią tvarkingą darbą galima užsidirbti padorius pinigus, svarbiausia, reikia dirbti. Paauglių teigimu, jie stengtųsi dirbdami nuolatinį gerai apmokamą darbą ir tuo didžiuotųsi.

4.1.5. Romų tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su būsima šeima, santuoka

5 pav. Romų tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su būsima šeima, santuoka, reitingai

Analizuodama penktojo bloko „*Lūkesčiai, susiję su būsima šeima, santuoka*“ gavau 58 teiginius, kuriuos suskirsčiau į aštuonias kategorijas: „Akcentuoja teigiamas vidines būsimo vyro savybes“, „Akcentuoja teigiamas vidines būsimos žmonos savybes“, „Akcentuoja gerus santykius su sutuoktiniu“, „Sutuoktinio „auklėjimas“, „Sutuoktinio tradicijų laikymosi svarba“, „Šeimą kurs būdami savarankiški“, „Vedybos tik su romų tautybės asmeniu“, „Sutuoktinio tautybė nereikšminga“. 5 paveiksle pavaizduoti gautų teiginių reitingai.

Gausiausias kategorijas „Akcentuoja vidines būsimo vyro savybes“ (11 teiginių), „Akcentuoja vidines būsimos žmonos savybes“ (9 teiginiai) ir „Akcentuoja gerus santykius su sutuoktiniu“ (9 teiginiai) sieja lūkesčiai, susiję su būsima sutuoktiniu. Paaugliams svarbiausia, kalbant apie būsimą vyrą ar žmoną, buvo supratimas ir vienas kito palaikymas. Paauglės teigė, jog jų būsimas vyras turėtų būti geras, supratingas, gerai elgtis, nesmurtauti, būtų kaip draugas, per daug nevadovautų ir, esant reikalui, apgintų savo šeimą. Vaikinai minėjo, jog jų būsima žmona taip pat turėtų būti gera, supratinga, mylinti, tačiau jie dar pabrėžė, kad jų žmona būtinai turėtų būti tvarkinga, gerai prižiūrėti vaikus bei būti ištikima. Ypatingą reikšmę jie teikė ištikimybei. Pasak jų, romų bendruomenėje žmonos ištikimybė labai vertinama. Priešingu atveju visa žmonos šeima ir giminės gali būti pasmerkti gėdai ir pažeminimui. Kalbėdami apie sutuoktinių vidines savybes paaugliai akcentavo gerus tarpusavio santykius, vienas kito supratimą, palaikymą ir pagarbą. Galima teigti, jog romams

geri santykiai šeimoje yra labai reikšmingi. Nuo to priklauso jų bendro gyvenimo kokybė bei kitų tautiečių nuomonė apie jų šeimą.

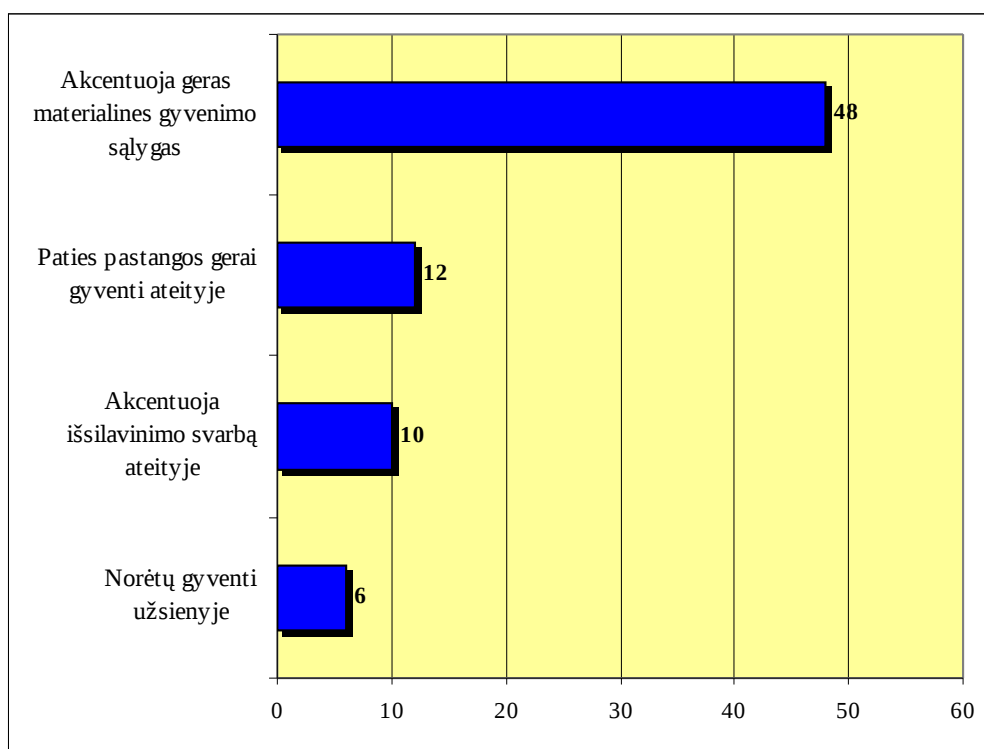
Kategorijoje „Sutuoktinio „auklėjimas“ (9 teiginiai) atsispindi romų požiūris į smurtą šeimoje. Paauglių nuomone, jeigu jų sutuoktinis bus neištikimas, gyvens „palaidą“ gyvenimo būdą, nesilaikys „įstatymų“ tuomet reikės jį/ją „auklėti“. Šiuo atveju sąvoka „auklėti“ naudoju kaip fizinio smurto pakaitalą. Toks teiginių dažnis rodo, jog paaugliams fizinis smurtas šeimoje yra priimtinas reiškinys. Tai gali būti dabartinės situacijos romų šeimose pasekmė. Jeigu dabar paaugliai mato smurtaujančią tėvą (ar motiną) tai jiems gali tapti norma ir būsimoje šeimoje.

Iš kategorijoje „Sutuoktinio tradicijų laikymosi svarba“ (8 teiginiai) gautų teiginių skaičiaus galima daryti išvadą, jog romų tautybės paaugliams nuo pat mažumės yra skiepijamos senosios romų tradicijos ir papročiai, todėl jie besąlygiškai pripažįsta jų svarbą ir reikšmę. Dauguma paauglių yra svarbu, kad jų sutuoktinis laikytųsi romų „įstatymų“. Ypatingai vaikinai minėjo, jog jų būsima žmona būtinai turės dėvėti sijoną (ypatingai prie vyresniųjų ir tėvų), viešoje vietoje maudytis galės tik su rūbais, privalės klausyti savo vyro. Tačiau keletas jaunuolių teigė, jog svarbiausia, kad jų sutuoktinis laikytųsi tradicijų ir papročių prieš romų vyresniuosius, kad nepadarytų šeimai gėdos, tuo tarpu, kai „savi“ nemato „įstatymų“ būtų galima ir nesilaikyti. Vėlgi galima teigti, jog pagarba vyresniesiems romų bendruomenėje yra ypač reikšmingas aspektas, kurio negalima nepaisyti.

Kategorija „Šeimą kurs būdami savarankiški“ (6 teiginiai) leidžia teigti, kad romų tautybės paaugliai į šeimos kūrimą žiūri labai atsakingai. Pasak jų, šeimą galima ir reikia kurti tik tada, kai yra galimybė ją išlaikyti. Toks požiūris ne visiškai atitinka senąjį romų požiūrį, kadangi seniau romai vesdavo/tekėdavo labai anksti, jauna šeima dar neturėdavo jokių pajamų pragyvenimui bei gyvenamosios vietos. Dabar paaugliai mano, jog kurti šeimą reikia tik tuomet kai turi savo namus ir nuolatinį darbą.

„Vedybos tik su romų tautybės asmeniu“ (4 teiginiai) kategorijoje dar kartą atsispindi romų identitetas. Tačiau toks nedidelis teiginių skaičius rodo, jog vedybos tik su savo tautybės asmeniu nebėra tokios reikšmingos kaip seniau. Kai kurie paaugliai teigė, jog kai kuriose šeimose vis dar išlieka senosios tendencijos tuoktis tik su romų tautybės asmeniu, tačiau tokia nuostata jau nebėra labai sureikšminama. Ši kategorija siejasi su kategorija „Sutuoktinio tautybė nereikšminga“ (2 teiginiai) kur, romų nuomone, jiems nesvarbu kokios tautybės bus jo/jos sutuoktinis. Vis dėlto romai pabrėžė, kad jeigu jų sutuoktinis bus ne romų tautybės, jis/ji turės perimti visus romų papročius ir tradicijas ir gyventi „kaip tikras čigonas“. Tai tik dar kartą įrodo koks svarbus romams yra jų tautinis identitetas.

4.1.6. Romų tautybės paauglių ateities lūkesčiai

6 pav. Romų tautybės paauglių ateities lūkesčių reitingai

Atliekant šeštojo bloko „*Ateities lūkesčiai*“ analizę gavau 70 teiginių, kuriuos suskirsčiau į keturias kategorijas: „Akcentuoja geras materialines sąlygas“, „Paties pastangos gerai gyventi“, „Akcentuoja išsilavinimo svarbą ateityje“ ir „Norėtų gyventi užsienyje“. Ateities lūkesčių reitingus pavaizdavau 6 paveiksle.

Iš pirmosios kategorijos „Akcentuoja geras materialines sąlygas“ (48 teiginiai) gautų teiginių matoma, jog romų tautybės paaugliams geros gyvenimo sąlygos yra labai reikšmingos. Gerų materialinių sąlygų sampratą jie apibūdino kaip „nuosavas namas, būtiniausi baldai, garso aparatūra, automobilis, būtiniausia buitinė technika, radiatoriai, plastikiniai langai“. Atliekant analizę pastebėjau, kad romai akcentavo elementarius būtiniausius dalykus gyvenime. Jų lūkesčiai nebuvo susiję su prabanga ar turtais, jų lūkesčiai buvo labai paprasti ir realūs.

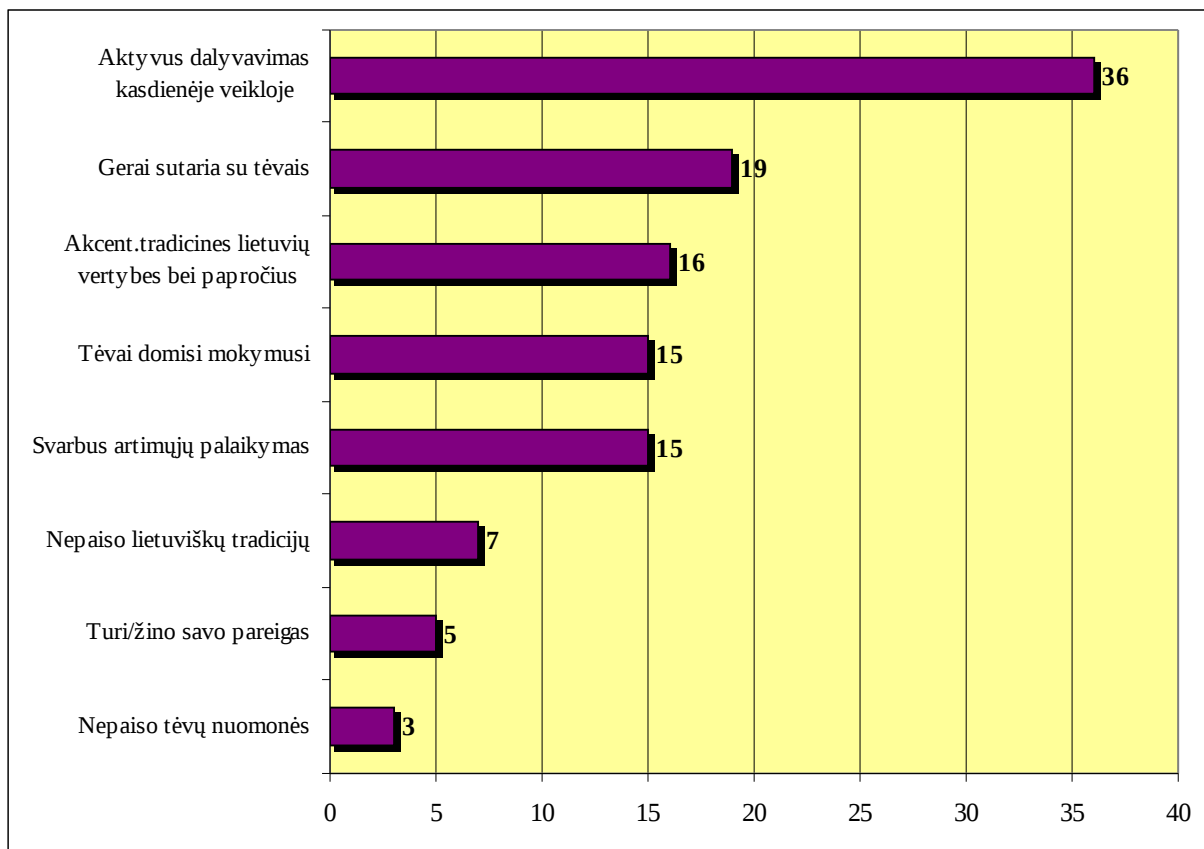
Kategorijoje „Paties pastangos gerai gyventi ateityje“ (12 teiginių) romų paaugliai teigė, jog dėl gero gyvenimo ateityje jie patys turi stengtis. Jie suvokia, kad niekas kitas, o tik jie patys gali susikurti sau užtikrintą ateitį. Paties pastangas jie įvardijo kaip mokymąsi, specialybės įgijimą, darbo susiradimą. Taip pat jie teigė, jog tam, kad gyventų geriau, jie jau dabar turi stengtis mokytis, kad galėtų įgyti specialybę, susirasti darbą ir užsitikrinti sau ir savo šeimai pajamas pragyvenimui. Šią kategoriją galima sieti su „Norėtų gyventi užsienyje“ (6 teiginiai).

Kai kurie paaugliai minėjo, kad geresnio gyvenimo važiuotų ieškoti užsienyje. Kiti teigė, jog į užsienį norėtų važiuoti tam, kad pakeliautų ir pamatytų pasaulį.

Romų paaugliai ateities lūkesčius sieja su išsilavinimu. Tai atsispindi kategorijoje „Akcentuoja išsilavinimo svarbą ateityje“ (10 teiginių). Pasak paauglių, išsilavinimas yra pagrindinis kriterijus, leisiantis jiems geriau gyventi ateityje. Romai teigė, jog dabar svarbu mokytis tam, kad vėliau galėtų studijuoti, o, įgijus specialybę, dirbti, o kai turės darbą, galės sau leisti pakankamai gerai gyventi ateityje.

4.2. Lietuvių tautybės paauglių gyvenimiškieji ir profesiniai lūkesčiai

4.2.1. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su šeima

7 pav. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su šeima, reitingai

Analizuojant lietuvių tautybės paauglių interviu metu gautus duomenis į pirmojo bloko „**Lūkesčiai, susiję su šeima**“ klausimus gavau 116 teiginių, kuriuos suskirsčiau į aštuonias kategorijas: „Aktyvus dalyvavimas kasdienėje veikloje“, „Gerai sutaria su tėvais“, „Akcentuoja

tradicines lietuvių vertybes bei papročius“, „Tėvai domisi mokymusi“, „Svarbus artimųjų palaikymas“, „Nepaiso lietuviškų tradicijų“, „Turi/žino savo pareigas“ ir „Nepaiso tėvų nuomonės“, kurios pavaizduotos 7 paveiksle.

Gausiausia kategorija – „Aktyvus dalyvavimas kasdienėje veikloje“ (36 teiginiai). Ši kategorija atspindi lietuvių paauglių požiūrį į pagalbą buityje. Paaugliai minėjo, kad jie padeda tėvams buityje: tvarko kambarius, padeda ūkio darbuose, prineša vandens, malkų, tačiau tai dažniausiai daro prašomi. Todėl šią kategoriją galima sieti su „Turi/žino savo pareigas“ (5 teiginiai), kurios teiginių skaičius rodo, kad ne visi paaugliai turi savo nuolatinius darbus, šeimoje darbų pasiskirstymo nėra.

Kategorijoje „Gera sutaria su tėvais“ (19 teiginių) paaugliai teigė, jog jų santykiai su tėvais yra geri. Keletas jų minėjo, kad tėvai jiems yra tarsi draugai, su kuriais galima apie bet ką pasikalbėti, pasitarti, kurie padeda spręsti iškilusias problemas. Pasak paauglių – gerai sutarti su tėvais jiems labai svarbu, kadangi tėvai jiems yra patys artimiausi žmonės, į kuriuos jie pirmiausia kreipiasi iškilus problemoms, o kaip teigė vienas iš informantų – paauglystėje vaikai susiduria su begale problemų. Paaugliams tėvai yra tarsi patikimas patarėjas, kuriuo jie visada gali pasikliauti. Tai atsispindi kategorijoje „Svarbus artimųjų palaikymas“ (15 teiginių), kur paaugliai pabrėžė, kad geri santykiai su tėvais skatina tarpusavio pasitikėjimą, pagarbą vieni kitiems bei nuolatinį palaikymą. Paaugliai taip pat minėjo, kad tėvų palaikymas jiems aktualiausias priimant rimtus sprendimus.

Kategorijoje „Akcentuoja tradicines lietuvių vertybes ir papročius“ (16 teiginių) gautas teiginių skaičius rodo, jog lietuviams jų tradicinės vertybės ir papročiai yra reikšmingi. Paaugliai teigė, jog jie laikosi senųjų lietuviškų tradicijų ir papročių, kurių laikosi jų tėvai, t.y. tradiciškai, pagal papročius, kartu su šeima švenčia tradicines šventes (kalėdas, naujuosius metus, velykas ir kt.), lapkričio 1-ąją lanko mirusiųjų kapus. Kai kuriose šeimose yra tradicija savaitgaliais sėsti ir pabendrauti prie bendro stalo, nes darbo dienomis visi užsiėmę savais darbais negali suderinti pabuvimo kartu. Galima daryti išvadą, jog lietuvių paauglių šeimose tradicijos yra puoselėjamos nuo vaikystės. Tradicijų puoselėjimą jie sieja su dorove. Kaip teigė viena iš informančių – lietuviškų tradicijų laikymasis yra tarsi faktorius, skatinantis užaugti doru, kultūringu, teisingu bei moraliu žmogumi, o kaip teigė Myers (cit. 2000, p. 114) „moralumas yra tinkamas elgesys, o tai, ką darome, priklauso ne tik nuo mūsų mąstymo, bet ir nuo socialinių įtakų“.

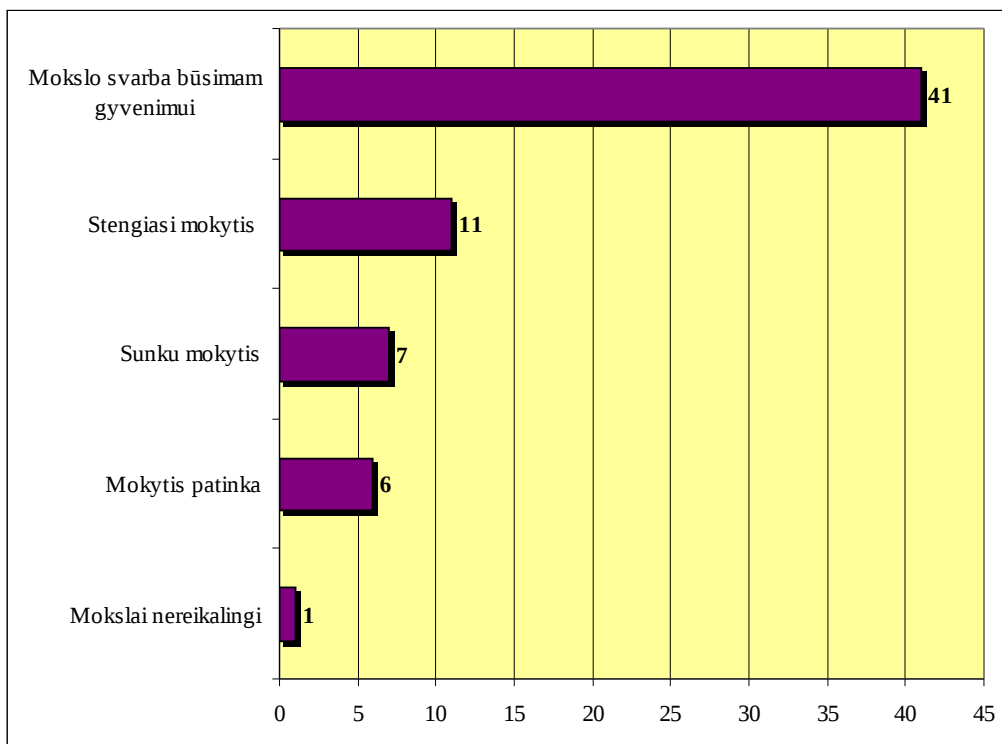
Ir vis tik kai kuriems paaugliams lietuviškos tradicijos yra nereikšmingos. Tai parodo 7 kategorijos „Nepaiso lietuviškų tradicijų“ teiginiai. Pasak paauglių, tradicijų

laikymasis neįtakoja jų ateities gyvenimo, nelemia tikslų siekimo galimybių, todėl tradicijos jiems nėra reikšmingos.

Sekančios kategorijos „Tėvai domisi mokymusi“ (15 teiginių) duomenys rodo, jog lietuvių paauglių nuomone, jų tėvams svarbu, kad vaikas gerai mokytųsi. Paaugliai teigė, kad tėvai nuolat domisi kaip jiems sekasi mokykloje, o jeigu vaikas blogai mokosi, dažniausiai tėvai juos baudžia – neleidžia susitikti su draugais, atima mobilųjį telefoną arba draudžia sėdėti prie kompiuterio. Galima daryti išvadą, jog lietuvių tautybės paauglių tėvams svarbi jų vaikų ateitis, todėl jie skatina vaikus mokytis ir šį procesą griežtai kontroliuoja.

Paskutinėje kategorijoje „Nepaiso tėvų nuomonės“ (3 teiginiai) duomenys rodo, jog tarp lietuvių paauglių yra tokių, kuriems nerūpi tėvų nuomonė, santykiai su tėvais yra sunkūs ir konfliktiški. Informantai teigė, jog tėvai bando kontroliuoti jų mokymąsi ir elgesį, bet jie elgiasi taip, kaip patiems atrodo teisinga. Nors teiginių skaičius nėra didelis, vis dėlto susidaro nuomonė, kad kai kurie paaugliai, nepaisydami elgesio normų, neteikdami prioritetų šeimai ir norėdami būti savarankiški bei nepriklausomi, ignoruoja savo tėvus, jų auklėjimo metodus. Tai iš dalies suprantama, kadangi sudėtingame paauglystės amžiuje būdinga nepaisyti tėvų, o kartais net prieš juos maištauti.

4.2.2. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su mokymusi

8 pav. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su mokymusi, reitingai

Antrojo klausimų bloko „*Lūkesčiai, susiję su mokymusi*“ analizės metu gavau 66 teiginius. Juos suskirsčiau į penkias kategorijas – „Mokslo svarba būsimam gyvenimui“, „Stengiasi mokytis“, „Sunku mokytis“, „Mokytis patinka“, „Mokslai nereikalingi“. Šių kategorijų reitingus pavaizdavau 8 paveiksle.

Šiame bloke gausiausia kategorija – „Mokslo svarba būsimam gyvenimui“ (41 teiginys). Joje išreikštas paauglių požiūris į mokymosi svarbą. Mokymasis paaugliams labai reikšmingas. Paaugliai teigė, jog be mokslo jie neturės ateityje užtikrinto, stabilaus gyvenimo, neišgalės materialiai išlaikyti savo šeimos, uždirbti pragyvenimui. Kaip teigė Petkevičiūtė (cit. 2001, p. 125) „turintis geresnį išsilavinimą žmogus turi geresnes galimybes gauti geriau apmokamą darbą“. Ji taip pat teigė, kad mokytis gerai būtina jau dabar. Mokymąsi ji sieja su profesijos įgijimu ir užtikrinta ateitimi. Ši kategorija siejasi su interviu kategorija „Stengiasi mokytis“ (11 teiginių). Jaunuoliai teigė, kad jau dabar yra nusprendę ką norės studijuoti, todėl būtina gerai mokytis tam, kad galėtų pasiekti savo tikslus, įgyvendinti svajones. Be to, kad jie žino ko siekia, paaugliai taip pat pabrėžė, jog stengiasi mokytis ir dėl tėvų. Jie nori, kad tėvai jais didžiuotųsi ir nejaustų gėdos dėl savo vaikų. Toks paauglių požiūris rodo jų atsakingumą sau ir kitiems.

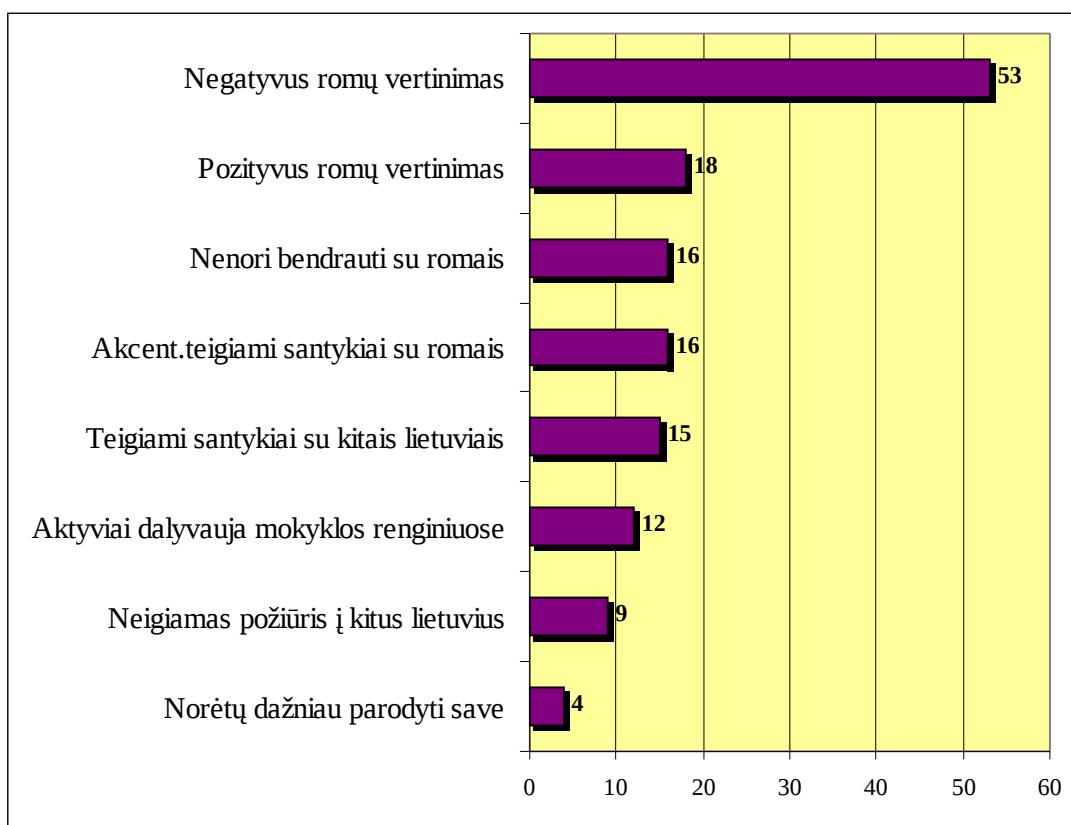
Kategorijos „Sunku mokytis“ (7 teiginiai) duomenys atspindi lietuvių paauglių nuomonę apie iškylančias mokymosi problemas, mokyklos mikroklimatą. Šios kategorijos teiginių skaičius nėra didelis. Pagrindine sunkaus mokymosi priežastimi paaugliai įvardijo klasės mikroklimatą. Pasak paauglių, jiems sunku mokytis dėl klasės draugų neigiamo požiūrio į gerai besimokančius vaikus bei tų draugų netinkamo elgesio pamokų metu. Nedrausmingas mokinių elgesys trukdo kitiems klasės draugams susikaupti, atidžiai klausantis įsisavinti dėstomus dalykus. Dalis apklausoje dalyvavusių paauglių mokosi nelabai drausmingoje klasėje, kurios mokiniai turi ir elgesio, ir mokymosi problemų. Šie apklausiamieji teigė, kad pamokų metu jiems sunku susikaupti, erzina nedrausmingų mokinių išsišokimai, nepagarbus požiūris į mokytojus, nenaudingai praleistas laikas pamokoje. Be to, anot paauglių, jeigu jie geriau mokosi, kai kurie klasės draugai iš jų tyčiojasi ir vadina moksluokais. Dėl šių priežasčių jie nenori mokytis labai gerai, kadangi vengia būti patyčių objektais, o tai vėliau suformuoja mokymosi spragas. Kiti paaugliai teigė, jog nuo pat pradinių klasių jiems nelabai sekėsi mokslai, todėl dabar nebegali pasivyti kitų. Dauguma taip teigusiu paminėjo, kad dabar labai norėtų mokytis geriau, nes jau pradeda galvoti apie savo ateitį.

Iš kategorijos „Mokytis patinka“ (6 teiginiai) teiginių skaičiaus galima daryti išvadą, jog jaunuoliams patinka mokytis bendrąją prasme (eiti į mokyklą), tačiau teiginių

skaičius šioje kategorijoje nėra gausus. Paaugliai prioritetus teikė teiginiais, jog mokykloje jiems patinka, nes ten pirmiausia galima susitikti su draugais, praleisti laiką. Kaip neesminę naudą jie įvardijo žinių, mokymosi naudos gavimą mokykloje. Toks lengvabūdiškas požiūris būdingas paaugliams. Vis tik jie pabrėžė, kad gautas žinias mokykloje bei išsilavinimą vėliau galės panaudoti gyvenime praktiškai.

Paskutiniojoje kategorijoje – „Mokslai nereikalingi“ (1 teiginys) gavau tik vieną teiginį. Taip teigė paauglys, kuris savo ateitį sieja su žirgų sportu, todėl, jo nuomone, jodinėjimui mokslai nebus reikalingi. Atliekant tyrimą buvau patenkinta, kad gavau tik vieną teiginį šiuo klausimu. Tai tik įrodo, jog Lietuvos jaunuoliai rimtai žiūri į mokymosi svarbą ir jau dabar pradeda galvoti apie savo ateitį. Tai rodo jų atsakingumą ir pereigingumą.

4.2.3. Lietuvių paauglių lūkesčiai, susiję su kitais žmonėmis, supančia visuomene

9 pav. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su kitais žmonėmis, supančia visuomene, reitingai

Analizuodama lietuvių tautybės paauglių atsakymus į trečiojo bloko „**Lūkesčiai, susiję su kitais žmonėmis, supančia visuomene**“ klausimus, gavau 133 teiginius ir juos suskirsčiau į aštuonias kategorijas: „Negatyvus romų vertinimas“, „Pozityvus romų vertinimas“,

„Nenori bendrauti su romais“, „Akcentuojami teigiami santykiai su romais“, „Teigiami santykiai su kitais lietuviais“, „Aktyviai dalyvauja mokyklos renginiuose“, „Neigiamas požiūris į kitus lietuvius“, „Norėtų dažniau parodyti save“. Gautus duomenis pavaizdavau 9 paveiksle.

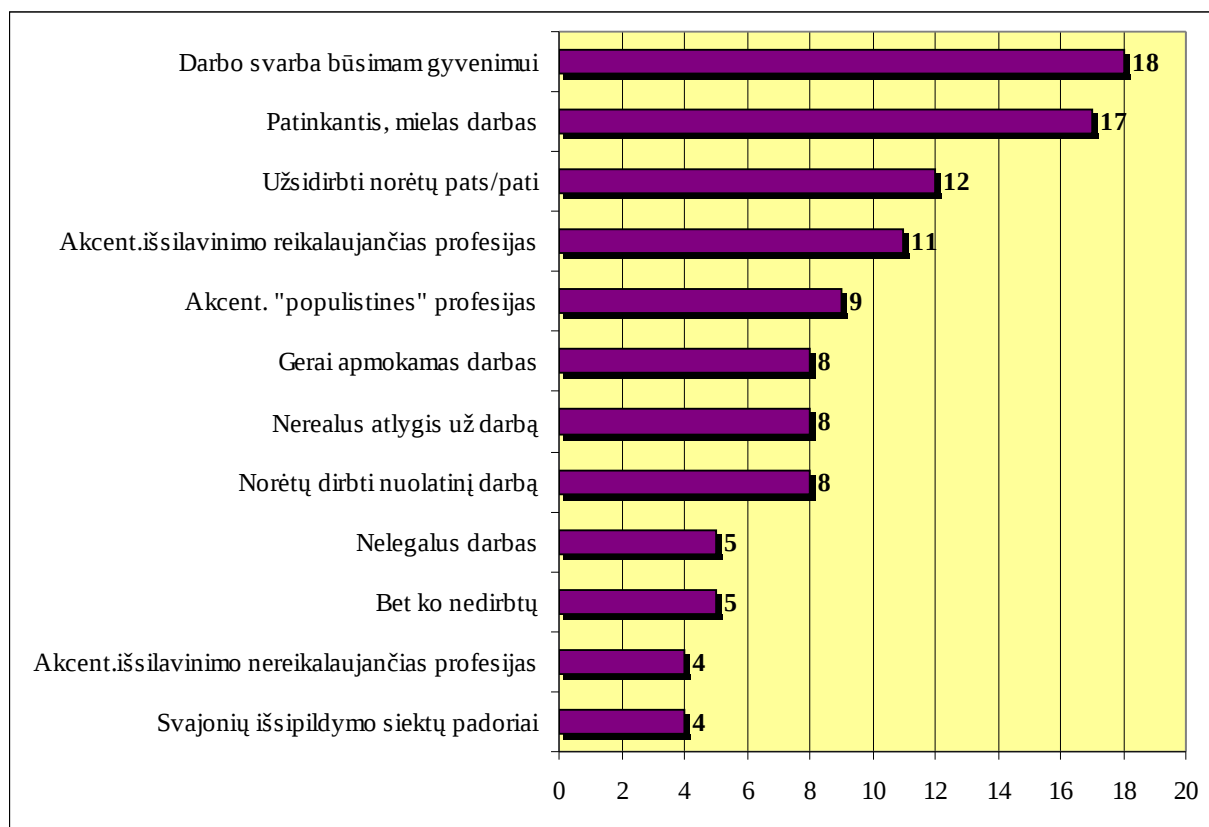
Pirmoji gausiausia kategorija yra „Negatyvus romų vertinimas“ (53 teiginiai), kuri atspindi lietuvių paauglių požiūrį į romų tautybės asmenis. Lietuvių paaugliai labai neigiamai vertina romų tautybės asmenis. Jų požiūriu romai yra vagių, narkomanų, nusikaltėlių tauta. Kai kurie teigė, jog romai yra tinginiai, kadangi gyvena iš pašalpų ir dirbti nenori. Paaugliai minėjo, kad nėra sutikę romo, dirbančio valstybinėje įstaigoje ar įmonėje, net negirdėję tokio atvejo. Jų nuomone, romai užsidirba nelegaliai – platindami narkotikus, perpardavinėdami vogtus daiktus arba gabendami nelegalias prekes į mūsų šalį ar iš šalies. Vertinant tokį paauglių požiūrį, susidaro nuomonė, jog tarp vietinių lietuvių susiformavusios neigiamos nuostatos prieš romų tautos atstovus. Manau, jog tokios priešiškos nuostatos lietuvių paaugliams yra perduodamos tėvų, šeimose romų tautos netoleravimas skiepijamas vaikams nuo mažens. Manau, tai yra sovietmečio laikais susiformavusio neigiamo požiūrio į tautines mažumas pasekmė. Šią kategoriją sieju su kategorija „Nenori bendrauti su romais“ (16 teiginių). Dėl savo neigiamo požiūrio paaugliai nenori turėti jokių draugystės ryšių su romais, net su jais bendrauti. Viena iš išsakytų nenoro bendrauti su romais priežasčių, buvo ta, kad lietuviai bijojo būti sutapatinti su romais. Lietuviai teigė, kad X miestelis yra mažas, visi vieni kitus pažįsta, jaunimas yra vertinamas pagal tai, kokiai grupei, susibūrusiai bendruomenei jie priklauso. Todėl lietuviai atsisako galimybės bendrauti su romais, kad apie juos nekalbėtų kaip apie narkomanus ir nusikaltėlius. Paaugliai tai pat teigė, jog kai kurie romai pažįstamus, su jais bendraujančius lietuvius stengiasi įtraukti į savo bendruomenės ratą siūlydami jiems draugauti su savo broliais, seserimis ar giminaičiais, todėl lietuviai nėra linkę su jais palaikyti rimtų, draugiškų santykių.

Apklausoje dalyvavo keletas lietuvių, kurie teigiamai žiūri į romų tautybės asmenis. Tai atspindi kategorijose „Pozityvus romų vertinimas“ (18 teiginių) ir „Akcentuojami teigiami santykiai su romais“ (16 teiginių). Anot informantų, romų tautybės asmenys yra lygiai tokie pat kaip ir lietuviai, išskyrus tai, kad jų oda tamsesnė, kalba kitokia, jie turi savitą kultūrą ir papročius. Jie taip pat teigė, kad romai yra labai draugiški ir dosnūs, visuomet pasirengę padėti nelaimėje. Kai kurie paaugliai netgi sakė, jog romai gali būti geresni draugai nei lietuviai, jog tarp romų nėra pasiskirstymo tarp turtingųjų ir vargšų. Pas juos bendruomenėje visi yra lygūs. Atsižvelgiant į romų ir lietuvių finansinės padėties nelygybę, galima suprasti kodėl romai neakcentuoja išvaizdos, aprangos ar pinigų kiekio – juk jie įpratę gyventi ne pačiomis geriausiomis sąlygomis.

Kategorijoje „Teigiami santykiai su kitais lietuviais“ (15 teiginių) lietuvių paaugliai teigia, jog su vietiniais lietuviais jie gerai sutaria, nekonfliktuoja, nes X miestelio bendruomenė yra nedidelė. Tai visiškai suprantama, kadangi turbūt kiekvienas teigtų, jog su savo tautybės asmenimis santykiai būna geriausi. Tačiau keletas apklaustų lietuvių neigiamai vertino savo tautybės asmenis. Tai atsispindi kategorijoje „Neigiamas požiūris į kitus lietuvius“ (9 teiginiai). Paauglių nuomone, lietuviai yra labai netolerantiški kitų atžvilgiu. Daugelis lietuvių linkę kitus vertinti pagal materialinę šeimos padėtį, užimamas pareigas. Tokiose šeimose vaikai elgiasi ir galvoja taip pat, kaip ir jų tėvai. Vaikai mokyklose yra skirstomi į vargšus ir pasiturinčius, moksluokus ir nemokšas, „kietuosius“ ir silpnuosius, ir pan. Pasak paauglių, jei tu nepritampi prie daugumos, gali būti išjuoktas ir tapti „pastumdėliu, nevykėliu“. Paaugliai taip pat teigė, jog lietuviams tu gali būti nepriimtinas vien dėl savo išvaizdos ar kitokio požiūrio. Be to, paaugliai, kalbėdami apie romus, pripažino, kad ir tarp lietuvių yra nemažai tokių, kurie vartoja alkoholį ir narkotikus, užsiima neteisėta veikla, „chuliganauja“ ir pan., todėl yra neteisinga lietuviams „teisti“ romus, kai tarp pačių lietuvių pasitaiko visuomenei nepriimtino elgesio pavyzdžių.

Kategorija „Aktyviai dalyvauja mokyklos renginiuose“ (12 teiginių) glaudžiai siejasi su kategorija „Norėtų dažniau parodyti save“ (4 teiginiai). Tyrime dalyvavę paaugliai minėjo, kad jie aktyviai užsiima sportine veikla, dainuoja, šoka, vaidina, groja. Kai kurie iš jų dalyvauja mokyklos bendruomenės problemų sprendime (yra mokinių tarybos, jaunimo klubo nariai). Beveik visi tyrime dalyvavę paaugliai užsiima užklasine veikla, kurią vėliau pademonstruoja mokyklos renginių metu. Visi teigė, kad jiems patinka dalyvauti renginiuose, kadangi jie gali viešai save parodyti, pademonstruoti savo gebėjimus meno ir kultūros, sporto srityse. Jie taip pat teigė, jog norėtų, kad renginių ar projektų mokykloje būtų daugiau, kad jie turėtų galimybes įgyvendinti, realizuoti savo sumanymus, tobulinti savo gebėjimus.

4.2.4. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su darbu

10 pav. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčių, susijusių darbu, reitingai

Ketvirtojo klausimų bloko „*Lūkesčiai, susiję su darbu*“ analizės metu gavau 109 teiginius. Juos suskirsčiau į dvylika kategorijų: „Darbo svarba būsimam gyvenimui“, „Patinkantis mielas darbas“, „Užsidirbti norėtų pat/pati“, „Akcentuoja išsilavinimo reikalaujančias profesijas“, „Akcentuoja „populistines“ profesijas“, „Gerai apmokamas darbas“, „Nerealus atlygis už darbą“, „Norėtų dirbti nuolatinį darbą“, „Nelegalus darbas“, „Bet ko nedirbtų“, „Akcentuoja išsilavinimo nereikalaujančias profesijas“, „Svajonių išsipildymo siektų padoriai“. Gautų duomenų reitingus pavaizdavau 10 paveiksle.

Kategorijoje „Darbo svarba būsimam gyvenimui“ (18 teiginių) atsispindi lietuvių paauglių požiūris į darbą. Paaugliai pabrėžė, jog, norint turėti pakankamai aprūpintą ateitį, būtina turėti darbą. Darbą jie įvardijo kaip svarbiausią faktorių, lemiantį ateities gerovę. Jie teigė, kad jeigu neturės darbo, negalės įgyvendinti savo siekių, poreikių, svajonių. Pasak paauglių, darbas būtinas, kad galėtum išlaikyti save ir būsimą šeimą, padėti tėvams. Turint darbą galima užsitikrinti sau normalų gyvenimą, garantuotą pragyvenimo šaltinį senatvėje. Keleto paauglių nuomone, jaunam žmogui būtina dirbti, kad galėtų atrasti tikrąjį savo kelią gyvenime. Anot jų,

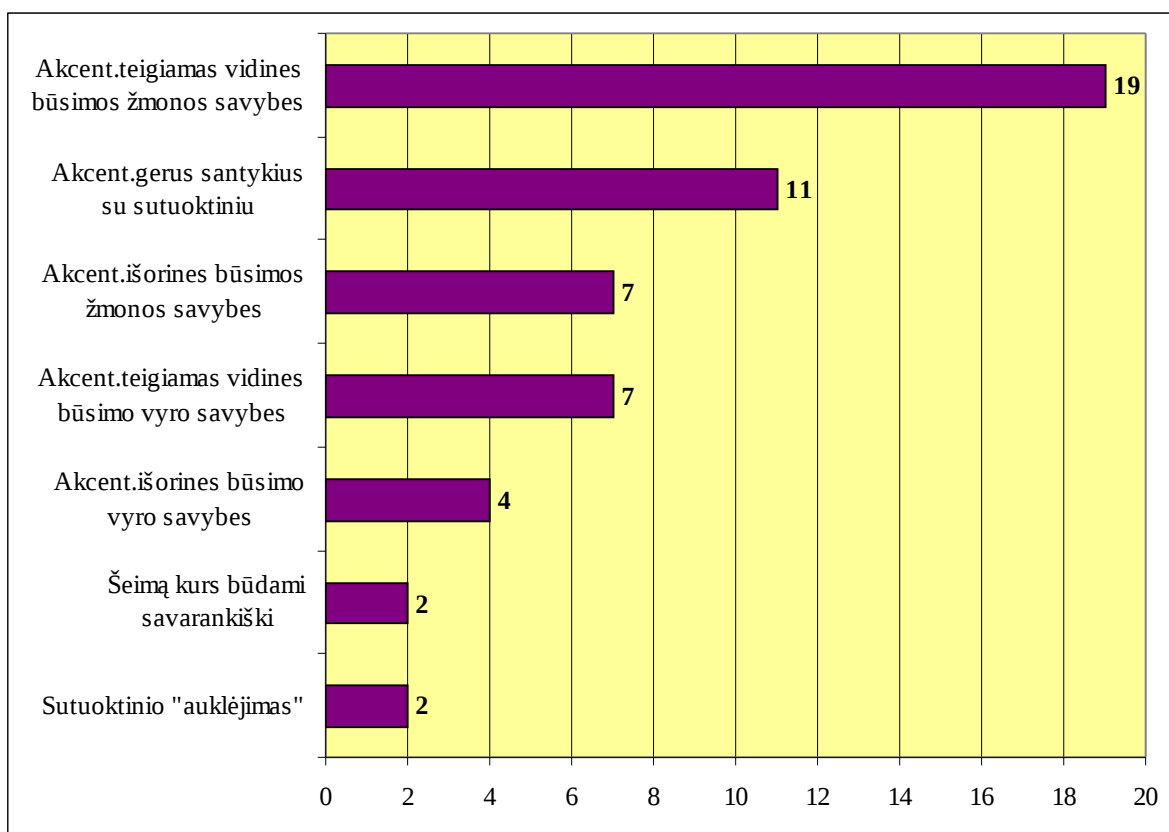
tik dirbdamas jaunas žmogus gali suprasti kas jam patinka, o kas ne, kas geriausiai jam sekasi ir kur geriausiai jis galėtų atskleisti save. Darbas tai tarsi priemonė savęs pažinimui.

Kalbantis apie tai, kokį darbą jie norėtų dirbti, išryškėjo keletas kategorijų, kurias būtų galima tarpusavyje sieti. Tai „Patinkantis, mielas darbas“ (17 teiginių), „Gerai apmokamas darbas“ (8 teiginiai), „Norėtų dirbti nuolatinį darbą“ (8 teiginiai), „Nelegalus darbas“ (5 teiginiai) ir „Bet ko nedirbtų“ (5 teiginiai). Dažniausiai paaugliai akcentavo, jog dirbti norėtų patinkantį, įdomų darbą, kurį atlikti jiems būtų malonu. Paauglių nuomone, dirbant patinkantį darbą galima pasiekti daug geresnių rezultatų. Be to, tokį darbą daug lengviau atlikti, nereikia savęs prievartauti atliekant nepatinkamą darbą. Paaugliai taip pat paminėjo, kad jiems svarbus ir gerai apmokamas darbas. Daugelis jų nenorėtų sunkiai dirbti už mažą atlygį. Pasak jų, gerai apmokamas darbas būtinas, kad galėtum išlaikyti savo šeimą ir save. Lietuvių tautybės paaugliai minėjo, kad jie norėtų dirbti nuolatinį darbą, nes nuolatinis darbas suteikia garantijas kas mėnesį gauti pinigus už atliktą darbą bei įgyti kitokias socialines garantijas. Tačiau, jeigu reikėtų rinktis tarp nuolatinio darbo ir gerai apmokamo darbo, jie pasirinktų pastarąjį. Anot jų, nuolatinis darbas yra gerai, tačiau, jei jis nepakankamai apmokamas, tokio darbo jie nesirinktų. Taip pat paaugliai paminėjo, kad bet kokio darbo jie nedirbtų. Svarbiausi kriterijai jiems buvo gerai apmokamas ir patinkantis darbas. Vertinant paauglių atsakymus į šio bloko klausimus, galėčiau teigti, jog lietuvių tautybės paaugliai didelę reikšmę teikia pinigams, nes, anot jų, turint pinigų galima daug ką padaryti. Tai atsispindi ir „Nerealus atlygis už darbą“ (8 teiginiai). Paaugliai teigė, jog jie už savo darbą norėtų gauti atlyginimą nuo 3000 Lt. iki 8000 Lt. ir daugiau. Pasak jų, už mažesnę atlygį jie nedirbtų, todėl galima teigti, kad lietuvių paauglių lūkesčiai atlygio už darbą atžvilgiu yra reikalaujantys didelių pastangų, gero išsilavinimo, o daliai apklaustųjų, išklausių jų požiūrį į mokymosi svarbą, yra nerealūs. Vienas iš tyrime dalyvavusių lietuvių paminėjo, jog už pinigus laimės nenusipirksi. Buvo ir tokių, kurie teigė, kad, jeigu jie neturėtų darbo, užsiimtų nelegalia veikla. Tai rodo teiginiai kategorijoje „Nelegalus darbas“. Teigusieji sakė, jog užsiimtų cigarečių ir alkoholio kontrabanda, jeigu nebeturėtų kitokios galimybės užsidirbti. Tačiau jie pabrėžė faktą, kad nelegalia veikla užsiimtų tik esant būtinybei. Šiai kategorijai priešprieša yra keturi kategorijos „Savo svajonių siektų padoriai“ teiginiai. Paaugliai teigė, jog tikrai neužsiimtų neteisėta veikla, nors ir neturėtų darbo. Kaip išeitį problemos sprendimui jie rinktųsi prašymą pagalbos iš draugų, artimųjų arba kreiptųsi į savo tėvus. Toks paauglių požiūris – tai auklėjimo šeimoje rezultatas. Paaugliai, kurie susiduria su nelegalia veikla savo asmeniniame gyvenime, šeimoje, tokią veiklą vertina kaip priimtina. Tuo tarpu, paaugliai, kuriems yra skiepijama dora ir teisingumas, ateityje problemas rengiasi spręsti rinkdamiesi teisingą gyvenimo kelią.

Analizuojant paauglių pasisakymus apie profesijos pasirinkimą išskyriau tokias kategorijas: „Akcentuoja išsilavinimo reikalaujančias profesijas“ (11 teiginių), „Akcentuoja „populistines“ profesijas“ (9 teiginiai) ir „Akcentuoja išsilavinimo nereikalaujančias profesijas“ (4 teiginiai). Tarp išsilavinimo reikalaujančių profesijų ar pareigų paaugliai paminėjo tokias kaip direktorius, mokytojas, advokatas, sekretorius. Tokių profesijų ar pareigų įvardijimą nulemia tai, jog, jų nuomone, šios profesijos, pareigos įdomios, gerai apmokamos bei nereikalaujančios fizinių pastangų. Buvo teigusiųjų, kad dirbti jie norėtų vadovaujamą darbą, kad nereikėtų būti priklausomam nuo kitų žmonių, o vadovauti viskam galėtų patys. Interviu metu kiti paaugliai teigė, jog suaugę norėtų būti sportininku, gitaristu, kosmetologe arba dizainere, arba turėti savo „versliuką“. Tai labai populiarūs užsiėmimai, profesijos tarp paauglių. Paaugliai jau dabar yra nusprendę rinktis tokias profesijas. Kadangi šiuo metu jie užsiima konkrečia veikla (sportuoja, groja), tai ir ateityje ją norėtų plėtoti, tobulinti savo įgūdžius, siekti profesionalizmo. Jų teigimu, pasirinkus tokią profesiją galima realizuoti save bei parodyti savo sugebėjimus, o jeigu pasiseks, tai ir gerai uždirbti. Paaugliai, kuriems nelabai sekasi mokslai rinkosi profesijas, nereikalaujančias išsilavinimo. Užsidirbti jie norėtų koncertuodami, pardavinėdami žirgus arba dirbdami tolimųjų reisų vairuotojais. Jie minėjo, kad, renkantis tokias profesijas, nereikia aukšto išsilavinimo, o pinigų uždirbti galima nemažai. Teiginių pasiskirstymas rodo, kad lietuviai labiau orientuoti į išsilavinimo reikalaujančias profesijas, o tai įrodo, kad jų požiūris į mokymąsi yra atsakingas, kad savo ateitį jie sieja su rimtu darbu bei finansinėmis garantijomis. Be to, lietuvių jaunimas, rinkdamasis „populistines“ profesijas, atskleidžia poreikį savirealizacijai bei gebėjimų plėtojimui.

Kategorijoje „Užsidirbti norėtų pats/pati“ (12 teiginių) atsispindi lietuvių paauglių savarankiškumo ir atsakomybės supratimas. Dauguma paauglių teigė, jog, užsidirbdami patys, jie būtų savarankiški ir nepriklausomi. Paaugliai akcentavo, kad, užsidirbant patiems, niekieno nereikėtų prašyti pagalbos ir patys galėtų išlaikyti save ir savo šeimą.

4.2.5. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su būsima šeima, santuoka

11 pav. Lietuvių tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su būsima šeima, santuoka, reitingai

Penktojo bloko „*Lūkesčiai, susiję su būsima šeima, santuoka*“ analizės metu gavau 52 teiginius, kuriuos suskirsčiau į septynias kategorijas: „Akcentuoja teigiamas vidines būsimos žmonos savybes“, „Akcentuoja gerus santykius su sutuoktiniu“, „Akcentuoja išorines būsimos žmonos savybes“, „Akcentuoja teigiamas vidines būsimo vyro savybes“, „Akcentuoja išorines būsimo vyro savybes“, „Šeimą kurs būdami savarankiški“ ir „Sutuoktinio „auklėjimas““. Gautų duomenų reitingus pavaizdavau 11 paveiksle.

Gausiausiai teiginių gavau kategorijoje „Akcentuoja vidines būsimos žmonos savybes“ (19 teiginių). Jaunuoliai pabrėžė, jog būsima žmona turės būti gera, tvarkinga, ištikima, supratinga, protinga, draugiška, pareiginga, turės atsižvelgti į vyro norus. Vienas iš paauglių minėjo, kad, jeigu kada bartųsi su savo žmona, norėtų, jog jų vaikai to nematytų. Tai rodo, jog tokių savybių pasirinkimas, anot paauglių, yra reikšmingas gerų santykių ir harmonijos šeimoje palaikymui. Ši kategorija siejasi su kategorija „Akcentuoja išorines būsimos žmonos savybes“ (7 teiginiai). Pasak paauglių, būsima žmona turėtų būti graži, liekna, smulki, tamsiaplaukė. Jie akcentavo, kad jų žmona turėtų būti tvarkinga tiek namuose, tiek išvaizda, kad nebūtų gėda pasirodyti prieš draugus. Šie teiginiai įrodo, kad paaugliams draugų nuomonė labai svarbi, kas

yra būdinga paauglystės amžiaus tarpsnyje. Tačiau teiginių kiekio pasiskirstymas rodo, kad paaugliai daugiau reikšmės teikia vidinėms žmogaus savybėms nei išvaizdai.

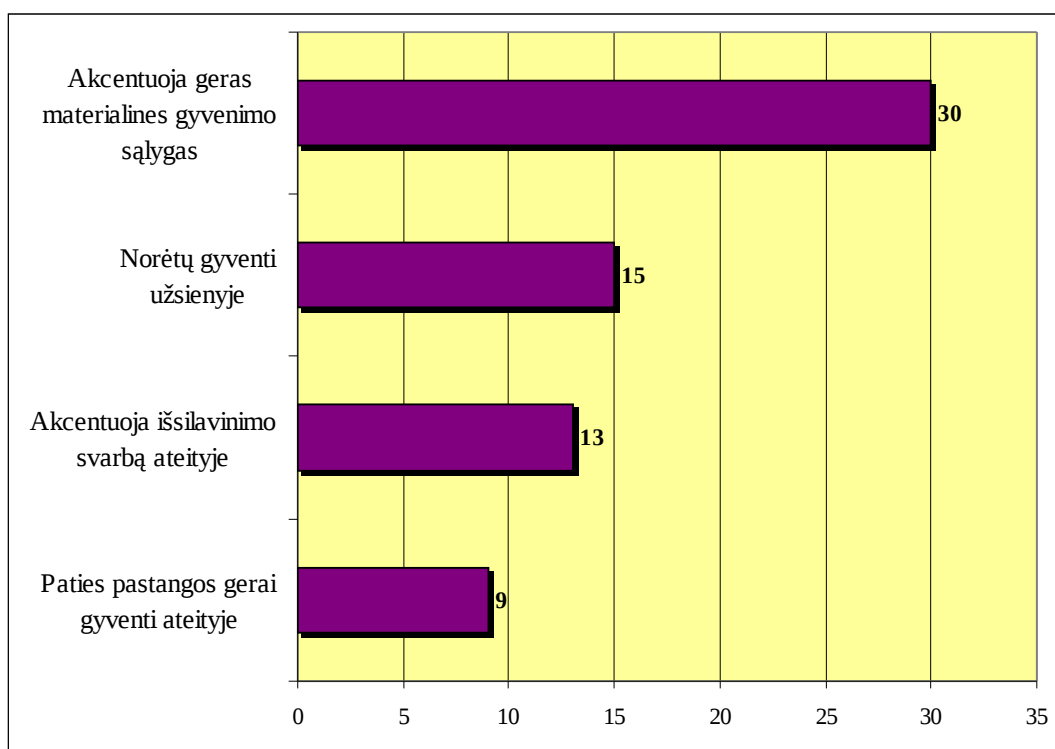
Kategorija „Akcentuoja gerus santykius su sutuoktiniu“ (11 teiginių) atspindi gerų tarpusavio santykių reikšmingumą lietuvių tautybės paaugliams. Svarbiausia paaugliams yra sutarti su būsimu sutuoktiniu, darniai, draugiškai sugyventi. Jie tikisi, kad jų šeima bus padori, tvarkinga. Paaugliai pabrėžė, jog labai svarbu, kad sutuoktinis šeimoje nesmurtautų ir būtų ištikimas. Jų nuomone, geri santykiai yra tuomet kai abu sutuoktiniai galvoja kaip vienas, sprendimus priima kartu, tarpusavio nesutarimuose randa kompromisą.

Kategorijose „Akcentuoja vidines būsimą vyro savybes“ (7 teiginiai) ir „Akcentuoja išorines būsimą vyro savybes“ (4 teiginiai) atsispindi lietuvių mergaičių lūkesčiai, susiję su būsimu sutuoktiniu. Teiginių pasiskirstymas išryškina lietuvių mergaičių teikiamus prioritetus vidinėms būsimą vyro savybėms, į antrą vietą nukeliant išorines. Interviu metu jos įvardijo tokias svarbiausias būsimą vyro vidines savybes: nuoširdumas, gerumas, supratingumas, mandagumas, pasitikėjimas, pareigingumas, drąsa, ištikimybė. Paauglės minėjo, jog labai svarbu, kad jų sutuoktinis nevirtų alkoholio, būtų joms geras, paslaugus, mandagus ir gerai elgtųsi šeimoje. Kalbėdamos apie išorines vyro savybes paauglės pageidautų, kad jų sutuoktinis būtų juodaplaukis arba brunetas, vidutinio ūgio ir kūno sudėjimo, tačiau jis neturėtų būti labai gražus, nes gražūs vyrai nekelia pasitikėjimo.

Kategorijos „Šeimą kurs būdami savarankiški“ (2 teiginiai) duomenys rodo, jog paaugliai tikisi pirmiausia įgyti specialybę, susirasti darbą, o tik po to kurti šeimą. Toks paauglių požiūris leidžia manyti, jog jie labai atsakingai žiūri į šeimos kūrimą ir vesti/ tekėti planuoja tik tuomet, kai galės tai sau leisti. Atsižvelgdama į nedidelį teiginių skaičių manau, jog lietuviai apie šeimos kūrimą dar negalvoja, neturi susikūrę savo vizijos šiuo klausimu.

„Sutuoktinio „auklėjimas“ (2 teiginiai) kategorijoje gauti du teiginiai leidžia daryti prielaidą, jog lietuviai tikisi gerai sutarti su sutuoktiniu. Teigusieji sakė, jog niekada neleisų savo žmonai rūkyti, norėtų jai vadovauti, tačiau nei vienas neteigė, jog smurtaus prieš savo sutuoktinį. Galima daryti išvadą, jog daugumos apklaustų paauglių šeimose smurtas yra netoleruojamas. Greičiausiai tokia nuostata yra formuojama auklėjant paauglius šeimoje, o tai leidžia tikėtis, kad ir kurdami savo šeimą paaugliai vadovausis vaikystėje įgyta patirtimi.

4.2.6. Lietuvių tautybės paauglių ateities lūkesčiai

12 pav. Lietuvių tautybės paauglių ateities lūkesčių, reitingai

Šeštojo bloko „*Ateities lūkesčiai*“ analizės metu gavau 73 teiginius, kuriuos suskirsčiau į keturias kategorijas: „Akcentuoja geras materialines gyvenimo sąlygas“, „Norėtų gyventi užsienyje“, „Akcentuoja išsilavinimo svarbą ateityje“ ir „Paties pastangos gerai gyventi ateityje“. Gautus duomenų reitingus pavaizdavau 12 paveiksle.

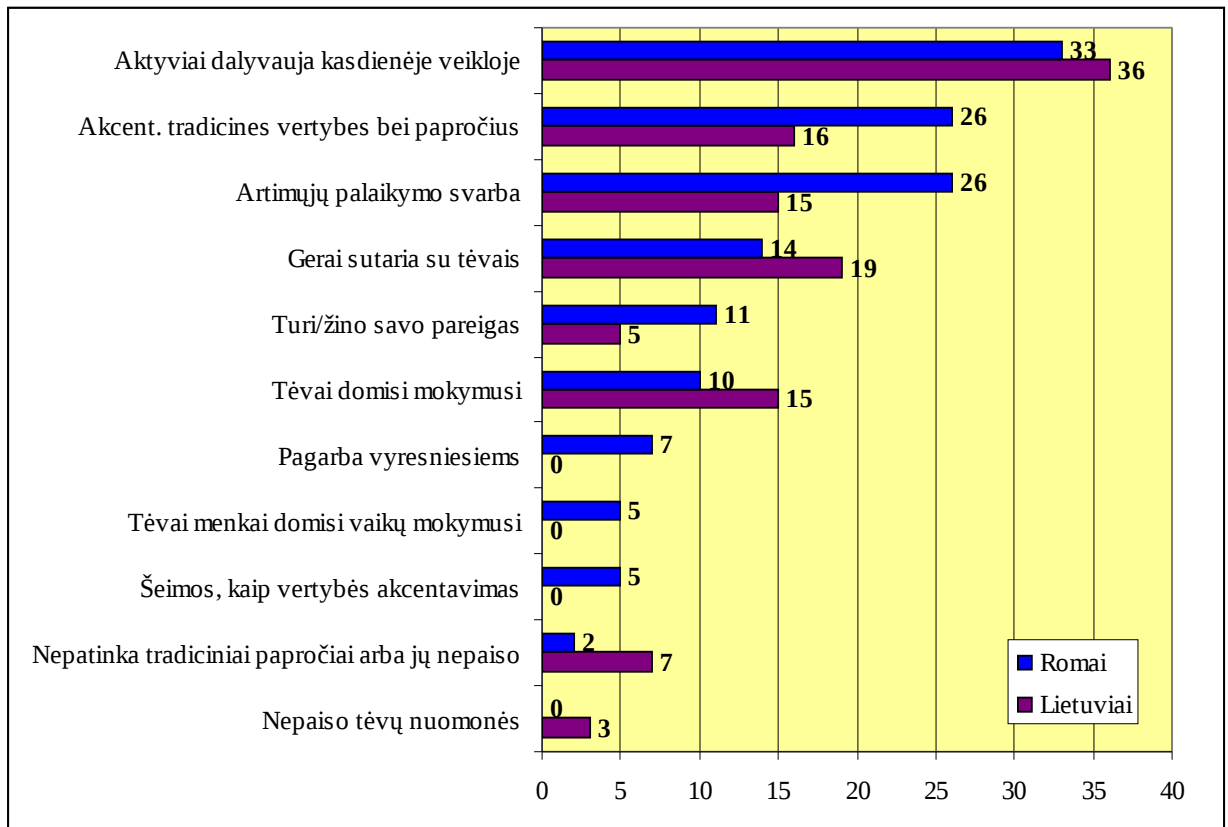
Gausiausia kategorija „Akcentuoja geras materialines gyvenimo sąlygas“ (36 teiginiai) rodo, kad lietuvių paaugliams labai svarbu pasiturinčiai gyventi ateityje, jiems neužtektų vien būtiniausių ir reikalingiausių daiktų savo namuose. Svarbiausia jie norėtų turėti didelį namą ir gyventi taip, kad nieko netrūktų, turėti daug pinigų, visus reikalingiausius daiktus ir dar daug visokių prabangos daiktų. Tarp paminėtų dalykų, kurie įvardijami kaip prabangos daiktai, buvo elektrinis automobilis, burbulinė vonia, vasarnamis su pirtimi, žirgynas, baseinas, sporto kambarys, brangūs papuošalai, firminiai rūbais, namas netoli vandenyno ar ežero, geras automobilis ir kt. Tokia paauglių būsimo gyvenimo vizija atrodo nereali. Jie išsivaizduoja savo gyvenimą kaip gražiame filme, kur viskas būna tobula. Todėl manau, kad paaugliai nesuvokia realybės bei savo galimybių, gyvena tarsi svajonių pasaulyje. Kita vertus, svajonės yra tas variklis, kuris verčia žmogų siekti užsibrėžtų tikslų.

Verttinant sekančios kategorijos „Norėtų gyventi užsienyje“ (15) teiginius manau, jog lietuviai paaugliai, patyrę savo tėvų, brolių, seserų ir kitų artimųjų bei pažįstamų darbo paieškas užsienyje, nėra patenkinti gyvenimu Lietuvoje ir, sekdami savo artimųjų pavyzdžiu, norėtų išvykti gyventi į užsienį. Paauglių nuomone, užsienyje atsiveria didesnės galimybės susirasti geriau apmokamą darbą, o normaliai uždirbant geresnės ir pragyvenimo sąlygos. Kiti teigė, jog užsienin važiuotų tik dėl darbo, bet gyventi norėtų Lietuvoje, nes čia jų šeimos ir draugai. Paaugliai, kaip priešastį išvažiuoti į užsienį, dar paminėjo ir Lietuvoje besitęsiantį ekonomikos sąstingį. Pasak jų, šiuo metu čia beveik neįmanoma gauti darbo, todėl labai sunku pragyventi, tad laimės važiuotų ieškoti kitur.

Paaugliai, kalbėdami apie ateities lūkesčius akcentavo išsilavinimo svarbą. Tai matoma 12 paveiksle kategorijoje „Akcentuoja išsilavinimo svarbą ateityje“ (13 teiginių). Paaugliai teigė, jog išsilavinimas yra labai reikšmingas norint pasiekti savo užsibrėžtų tikslų bei lūkesčių išsipildymo. Jų nuomone, išsilavinę žmonės gyvenime gali pasiekti daug daugiau, o be mokslų gali žlugti visos svajonės ir siekiai. Dabar pagrindinis paauglių gyvenimo tikslas, anot jų, yra baigti mokyklą, įstoti į aukštąsias ar aukštesniąsias mokyklas, kolegijas ir įgyti specialybę, kuri būtų paklausi šalies verslo ar pramonės rinkose. Šią kategoriją siečiau su „Paties pastangos gerai gyventi ateityje“ (9 teiginiai). Paaugliai supranta, kad tik nuo jų priklauso, kokią ateitį jie susikurs, tad jau dabar jie stengiasi uoliai ir tikslingai mokytis, kad galėtų įgyti gerą, paklausią ir pačiam tinkančią specialybę. Kiti teigė, jog darys viską ir nesileis būti trukdomi siekiant savo svajonių išsipildymo. Paaugliai suvokia, kad tik jų pačių pastangomis jie kuria savo ateitį, todėl viliasi, kad patys savo jėgomis įvykdys tai, apie ką dabar svajoja.

4.3. Lietuvių ir romų paauglių gyvenimiškųjų ir profesinių lūkesčių palyginimas

4.3.1. Lietuvių ir romų paauglių lūkesčių, susijusių su šeima, palyginimas

13 pav. Lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su šeima, reitingai

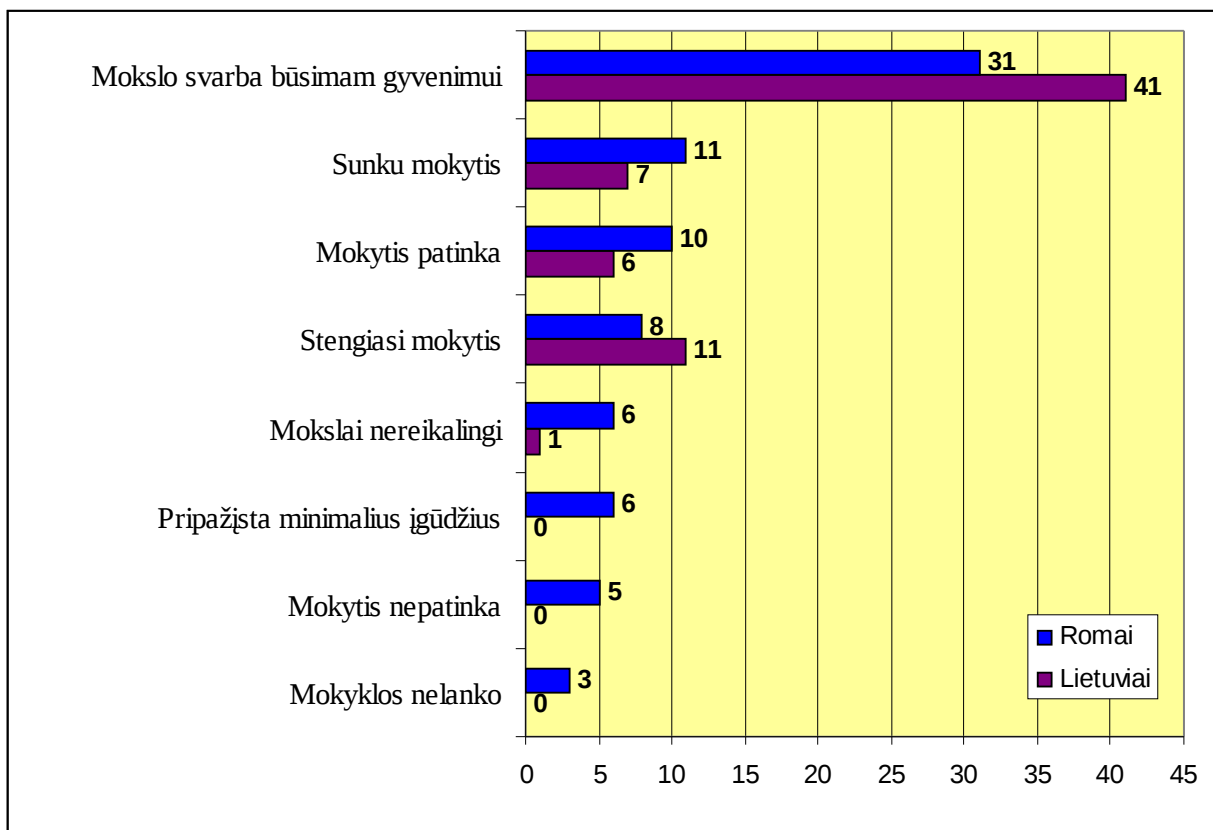
Lyginant pirmojo bloko „*Lūkesčiai, susiję su šeima*“ duomenis išryškėjo, jog tiek lietuviai, tiek romai aktyviai dalyvauja kasdienėje veikloje, tačiau romų paaugliai yra atsakingesni atliekant namų ruošos ar ūkio darbus, kadangi pareigos jausmas jiems įskiepytas nuo vaikystės, savo pareigas jie žino ir vykdo aktyviau nei lietuviai.

Lyginant teiginių skaičius apie tradicijų ir papročių laikymąsi ir artimųjų palaikymo reikšmingumą, romams jų tradicijos ir papročiai bei artimųjų palaikymas yra labai svarbūs, tuo tarpu kai kurie lietuviai teigė, kad jiems lietuviškos tradicijos ir papročiai neįdomūs, nusibodę, banalūs, tačiau jie jų laikosi. Bendruomeniškumo ir identiteto svarbą romų tautybės asmenims įrodo daugumos apklaustųjų teiginiai.

Santykiuose su tėvais geriau sutaria lietuviai (nors kartais ir nepaiso tėvų nuomonės), tačiau romai akcentavo, jog šeima jiems yra vertybė, o pagarba vyresniesiems yra privaloma.

13 paveiksle matyti, jog lietuvių paauglių tėvai aktyviau dalyvauja vaikų mokymosi procese ir domisi apie savo vaikų pasiekimus ir elgesį mokykloje. Romų paauglių tėvai nors ir domisi vaikų mokymusi, yra tokių, kuriems nerūpi, kaip sekasi jų vaikams ir netgi neprieštaruoja mokyklos nelankymui, jei paauglys to nori. Galima daryti išvadą, jog suaugusių romų švietimas yra būtinas tam, kad jie suprastų, kokią svarbą jų vaikų ateičiai turi mokymasis, išsilavinimo, žinių įgijimas, įgūdžių išsiugdytas.

4.3.2. Lietuvių ir romų paauglių lūkesčių, susijusių su mokymusi, palyginimas

14 pav. Lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su mokymusi, reitingai

14 paveiksle pavaizduotas antrojo bloko „Lūkesčiai, susiję su mokymusi“ duomenų palyginimas atspindi lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčius, susijusius su mokymusi. Tiek lietuviai, tiek romai supranta, kad mokytis būtina tam, jog galėtų užsitikrinti sau gerą gyvenimą ateityje, todėl jie pagal savo sugebėjimus ir galimybes stengiasi mokytis. Tokios

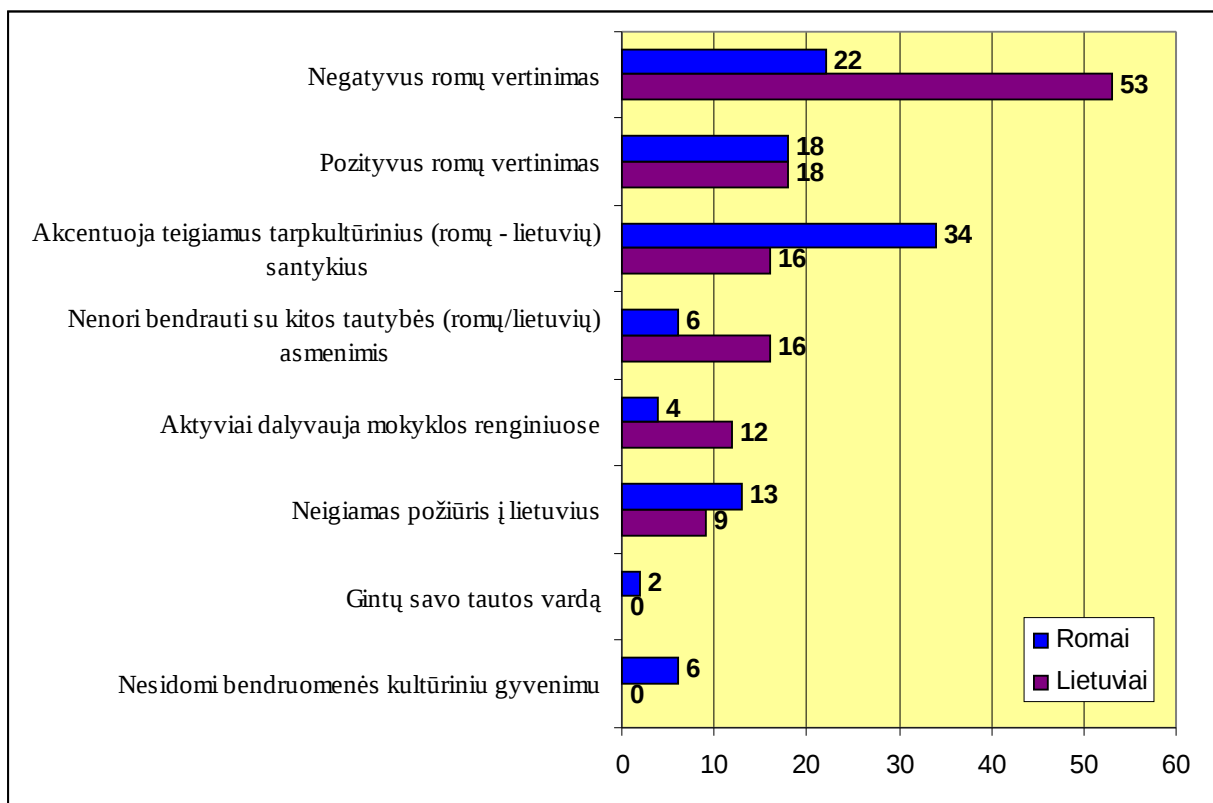
sampratos teiginiai vyrauja beveik po lygiai abiejose grupėse. Nors mokytis patinka, bet mokytis sunku dažniau teigia romai, o apie didesnes pastangas besimokant dažniau pasisako lietuviai.

Romai minėjo, kad mokytis jiems patinka, nes sužino daug įdomių dalykų, kurių dar nežinojo. Romams mokymosi tikslas yra galimybė įgyti minimalių įgūdžių (skaitymo, rašymo, skaičiavimo), kuriuos jie laiko reikalingais būtiniams veikloms atlikti (pildant dokumentus, rašant prašymus, ieškant darbo ir pan.). Tuo tarpu lietuviams mokslas, bent jau pagrindinis išsilavinimas, yra savaime suprantamas dalykas, todėl mokslą jie sieja su turiningu laiko praleidimu bei galimybe susitikti su draugais, o jau po to mokslo svarbą vertina kaip gaunamą naudą įgyjant išsilavinimą, žinias ir ateities perspektyvas.

Lietuvių paauglių nuomone mokslai jiems bus labai reikalingi įgyjant specialybę bei darbo paieškose, o pasak romų paauglių – galima apsieiti ir be mokslų.

Tyrimė dalyvavę romai taip pat minėjo, kad jie mokyklos nebelanko, nes mokytis jiems nepatinka. Tarp lietuvių paauglių tokių pasisakymų nebuvo.

4.3.3. Lietuvių ir romų paauglių lūkesčių, susijusių su kitais žmonėmis, supančia visuomene, palyginimas

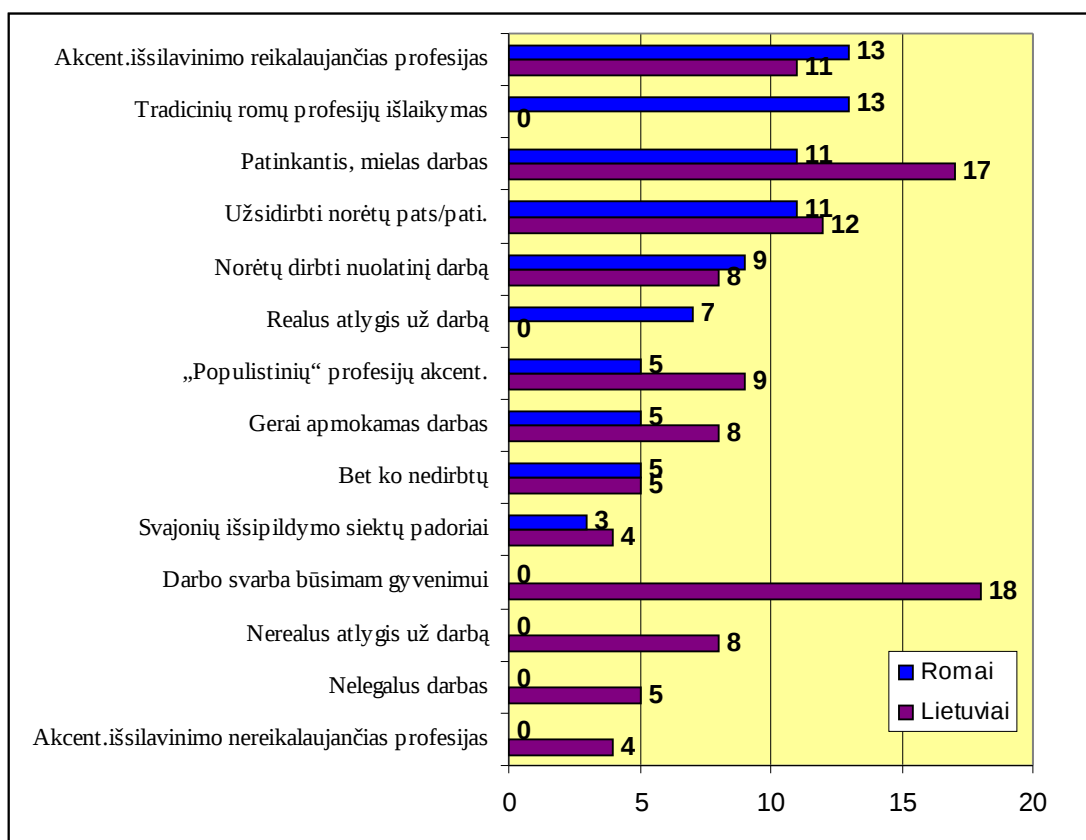
15 pav. Lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su kitais žmonėmis, supančia visuomene, reitingai

Analizuojant trečiojo bloko „*Lūkesčiai, susiję su kitais žmonėmis, supančia visuomene*“ duomenis išryškėjo, jog lietuviai paaugliai romus vertina labai negatyviai, tad išlieka tendencija, jog į romų tautybės asmenis žiūrima su neigiama nuostata. Tačiau ir patys romai teigė, jog kai kuriuos romus, už jų netinkamus poelgius, jie taip pat vertina neigiamai.

15 paveiksle matosi, kad romų tautybės paaugliai yra linkę teigiamai vertinti santykius su lietuviais, kai tuo tarpu dauguma tyrime dalyvavusių lietuvių stengiasi atsiriboti nuo romų ir nenori su jais bendrauti.

Lyginant lietuvių ir romų tautybės paauglių dalyvavimą kultūriniame ir bendruomeniniame gyvenime, išryškėjo, kad lietuvių tautybės paaugliai yra aktyvesni ir noriai dalyvauja mokyklos renginiuose norėdami parodyti savo gebėjimus. Tuo tarpu kai kurie romų tautybės jaunuoliai visiškai nesidomi bendruomenės kultūriniu gyvenimu.

4.3.4. Lietuvių ir romų paauglių lūkesčių, susijusių su darbu, palyginimas

16 pav. Lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su darbu, reitingai

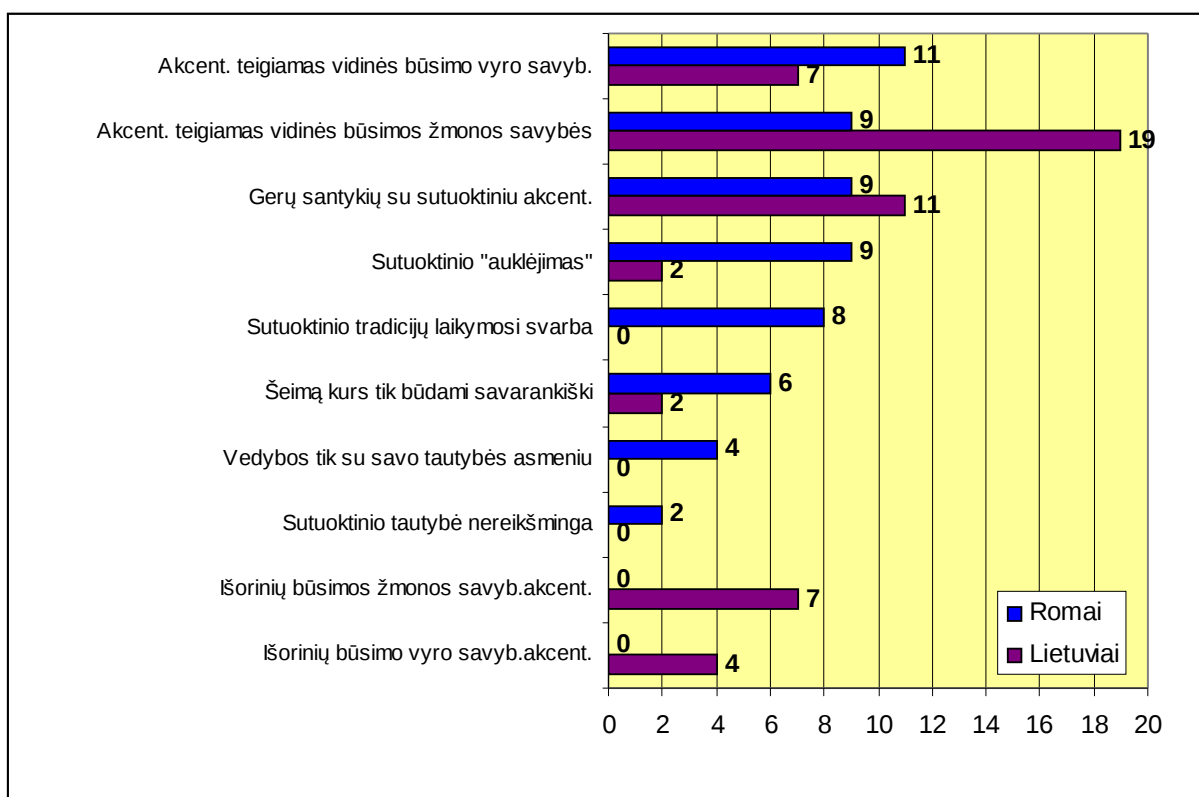
16 paveiksle pavaizduoti ketvirtojo bloko „*Lūkesčiai, susiję su darbu*“ reitingai, kurie atsispindi lietuvių sampratą apie ypatingą darbo svarbą būsimame gyvenime.

Tiek lietuviams, tiek romams svarbu, jog darbas būtų patinkantis, gerai apmokamas ir nuolatinis, tačiau lietuvių požiūriu jie rinktųsi ir nelegalią veiklą, jei neturėtų kitos galimybės.

Profesijų pasirinkimo klausimu lietuviai ir romai akcentavo, jog norėtų įgyti išsilavinimo reikalaujančias profesijas, tokias kaip mokytojas, policininkas, ugniagesys, gydytojas, direktorius, advokatas ir kt., tačiau romai pabrėžė, kad jiems priimtinos ir romų tradicinės profesijos – arklių auginimas, kalvystė, prekyba. Lietuviai taip pat minėjo, kad mielai rinktųsi ir „populistines“ (sportininkas, gitaristas, dizainerė, modelis) bei išsilavinimo nereikalaujančias profesijas (prekiautojas žirgais, tolimųjų reisų vairuotojas).

Paauglių požiūris į atlygį už darbą ryškiai išsiskyrė. Lietuviai paaugliai tikisi, jog ateityje jie uždirbs nuo 3000 Lt. iki 8000 Lt. ir daugiau, tuo tarpu romų tautybės paaugliai norėtų uždirbti nuo 600 Lt. iki 1000 Lt. per mėnesį, toks atlygis juos pilnai tenkintų. Galima daryti išvadą, jog lietuvių tautybės paauglių lūkesčiai, susiję su atlygiu už darbą yra nelabai realūs ir, galbūt, neatitinkantys jų galimybių. Tuo tarpu romai suvokia, jog norint užsidirbti reikia labai sunkiai dirbti, todėl netgi nedidelį atlygį jie vertina kaip labai gerą perspektyvą.

4.3.5. Lietuvių ir romų paauglių lūkesčių, susijusių su būsima šeima, santuoka, palyginimas

17 pav. Lietuvių ir romų tautybės paauglių lūkesčių, susijusių su būsima šeima, santuoka, reitingai

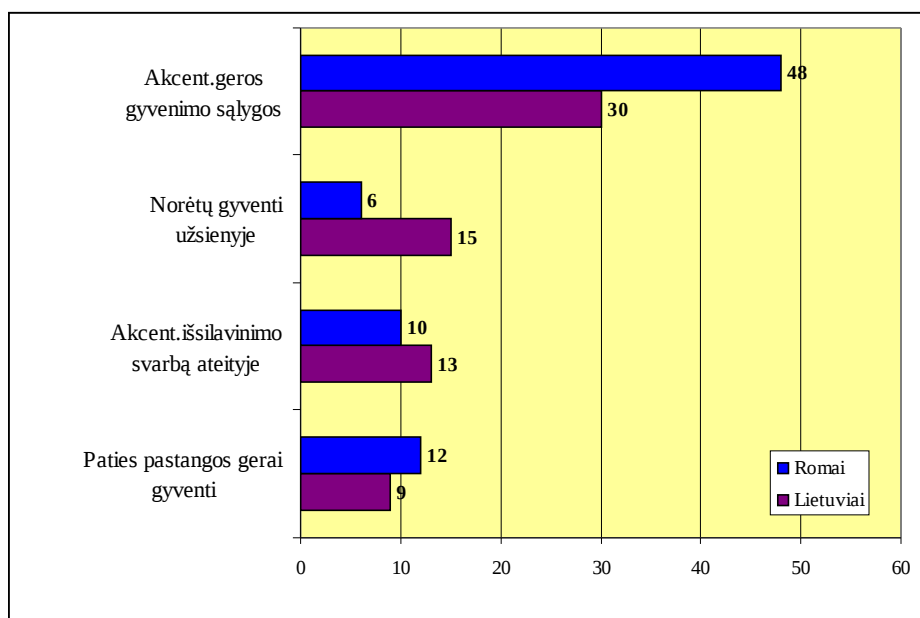
Analizuojant penktąjį bloką „*Lūkesčiai, susiję su būsimu šeima, santuoka*“, gauti duomenys (17 paveiksle) atspindi romų tautybės mergaičių teikiamą didelę reikšmę teigiamoms būsimu vyro vidinėms savybėms. Tuo tarpu kalbant apie vidines būsimos žmonos savybes lietuvių jaunuolių teiginiai pasikartojė dažniau, negu romų. Tai rodo, jog lietuviams vaikinams teigiamos vidinės būsimos žmonos savybės yra svarbesnės. Tačiau, lietuvių tautybės paaugliai taip pat pabrėžė, jog jiems yra svarbios ir išorinės sutuoktinio savybės, kai romų tautybės paaugliams tai buvo visiškai neaktualu.

Gerus santykius su sutuoktiniu akcentavo tiek romai, tiek lietuviai, todėl galima teigti, jog jie viliasi su savo būsimu sutuoktiniu gyventi darniai, stengiantis gerbti vienas kitą, palaikyti santarvę šeimoje. Tačiau išryškėjo, jog romų tautybės paaugliai neneigia, kad ateityje, reikalui esant, „auklės“ savo sutuoktinį naudodami smurtą, kas lietuvių tautybės paaugliams yra nepriimtina.

Tyrimo eigoje taip pat išryškėjo romų tautybės paauglių požiūris į tradicijų laikymąsi. Jiems taip pat labai svarbu, kad ir jų būsimas sutuoktinis laikytųsi romų tradicijų, „įstatymų“, nesvarbu kokios tautybės jis/ji būtų. Dauguma romų akcentavo, kad šeimą kurtų tik su savo tautybės asmeniu. Lietuviams tradicijų laikymasis šeimoje bei sutuoktinio tautybė buvo visiškai nereikšmingi.

Kalbant apie šeimos kūrimo prielaidas, romai dažniau akcentavo, jog šeimą kurs tik tada, kai taps savarankiški ir galės išlaikyti save.

4.3.6. Lietuvių ir romų paauglių ateities lūkesčių palyginimas

18 pav. Lietuvių ir romų tautybės paauglių ateities lūkesčių reitingai

Analizuojant šeštojo bloko „*Ateities lūkesčiai*“ duomenis (18 paveikslas) pastebėjau, kad romai dažniau akcentavo geras materialines gyvenimo sąlygas ateityje. Tačiau romų poreikiai buvo kur kas paprastesni nei lietuvių. Romai tikisi turėti elementarius būtiniausias daiktus, kad būtų įmanoma tvarkingai, aprūpintai gyventi, tuo tarpu lietuviai svajoja apie elektrinius automobilius, didžiulius namus prie jūros ar ežero kranto, firminius rūbus, brangius papuošalus ir t.t. Gerą gyvenimą lietuviai sieja su prabanga, o romams geras gyvenimas yra tada, kai šeima gali šiltai, tvarkingai gyventi name su plastikiniais langais ir radiatoriais. Tad romų ir lietuvių gero gyvenimo suvokimas kardinaliai skiriasi.

Tiek romai, tiek lietuviai suvokia, kad, norint gyvenime kažką pasiekti, jie patys turi stengtis. Lietuviai papildomai akcentuoja išsilavinimo svarbą ir teigia, jog išsilavinimas yra tiek pat svarbus, kiek ir paties pastangos visokeriopai užtikrintai ateičiai.

18 paveiksle taip pat išryškėjo, jog tyrime dalyvavę paaugliai neatmeta galimybės išvykti gyventi į užsienį. Lietuviams išvykti į užsienį bei susirasti darbą yra daugiau galimybių nei romams, todėl šioje kategorijoje lietuviai dažniau kalbėjo apie tokį pasirinkimą.

Išvados

Tyrimo metu gauti rezultatai leido atsakyti į klausimus, iškeltus tyrimo pradžioje. Tyrimo rezultatai parodė kokie yra romų ir lietuvių tautybės paauglių profesiniai ir gyvenimiškieji lūkesčiai.

1. Romų tautos pagrindinis bruožas – jų bendruomeniškumas ir kolektyviškumas. Tyrimo kontekste išryškėjo, jog romų tautybės jaunuoliai pasikliauja savo artimaisiais ir giminėmis, šeimą laiko pagrindiniu ramsčiu gyvenime. Tyrimo metu išryškėjo jų bendruomeniškumo ir tautiškumo supratimas bei šioms savybėms teikiama ypatinga reikšmė.

Romų tautybės paaugliai nuo pat mažumės yra mokomi ir pratinami laikytis nerašytų normų – „įstatymų“, kuriems turi paklusti visą gyvenimą. Romų bendruomenėje tradicijos ir papročiai yra perduodami iš kartos į kartą, o jų nesilaikymas yra prilyginamas gėdai, pažeminimui, o kartais netgi ištrėmimui iš romų bendruomenės. Dauguma romų tradicijų ir papročių yra taikoma tik moterims (sijono dėvėjimas po vestuvių, ištikimybės priesaikos laikymasis, skaistybė), kadangi jos yra laikomos žemesnio lygio.

Romų tautybės paaugliai akcentuoja mokslo svarbą, tačiau didžiausią reikšmę teikia minimalių įgūdžių – rašymo ir skaitymo įgijimui, todėl vis dar yra paauglių, kurie lanko mokyklas tik pradinėse klasėse, o vėliau meta mokslus ir tokį poelgį vaiko tėvai toleruoja.

Romų tautybės paaugliai jaučiasi priimami tarp vietinės bendruomenės narių, tačiau jie pripažįsta, jog šiandieninėje visuomenėje jie vis susiduria su sovietiniu laikotarpiu suformuotomis neigiamomis nuostatomis bei stereotipais, diskriminacija, neigiamu visuomenės nusistatymu jų atžvilgiu įvairiose socialinio gyvenimo srityse.

Darbą romų paaugliai sieja su geru ir užtikrintu gyvenimu, todėl jau dabar renkasi išsilavinimo reikalaujančias specialybes, kurios padėtų jiems integruotis į visuomenę ir tapti pilnateisiais tos visuomenės nariais.

Tyrimo rezultatai parodė, jog tarp romų tautybės paauglių egzistuoja tolerancija smurtui šeimoje. Smurtas yra suprantamas, kaip priemonė užtikrinti šeimos gerovę bei tvirtumą.

Sunkios materialinės bei buitinės gyvenimo sąlygos romų tautybės paauglius verčia didžiausią reikšmę teikti geroms materialinėms sąlygoms ateityje, tačiau jų lūkesčiai yra labai žemiški ir paprasti, tik būtiniausiems poreikiams patenkinti.

2. Lietuvių paauglių negatyvus požiūris į romus patvirtina, jog šiuolaikinėje visuomenėje vis dar vyrauja neigiami stereotipai, diskriminacija, neigiama išankstinė nuostata romų atžvilgiu. Lietuviai romus tapatina su tokiomis socialinės atskirties grupėmis kaip narkomanai, nusikaltėliai, vargšai.

Lietuvių tautybės paaugliai darbui teikia didelę reikšmę, tačiau labiausiai jie sureiškina savo pastangų atlygio pinigine išraišką ir jos dydį.

Tyrimo kontekste išryškėjo nerealūs lietuvių tautybės paauglių ateities lūkesčiai, susiję su materialinėmis gyvenimo sąlygomis. Lietuviai akcentavo prabangą buityje bei finansinę nepriklausomybę.

3. Romų ir lietuvių tautybės paauglių profesiniai ir gyvenimiškieji lūkesčiai yra panašūs, tačiau skiriasi jų suvokimas ir įgyvendinimo galimybės. Romų tautybės paaugliai nesitiki gyvenime pasiekti didelių aukštumų, gyvenimą ateityje įsivaizduoja paprastą bei akcentuoja būtinausių poreikių užtikrinimą. Tuo tarpu lietuvių tautybės paaugliai ateitį sieja su prabanga, aukštu išsilavinimo lygiu, finansine nepriklausomybe.

4. Tyrimo rezultatai atskleidė kryptis, kurios nurodo socialinio pedagogo veiklos galimybes. Socialiniams pedagogams, darbuotojams, dirbantiems su paaugliais, ypatingai tautinių mažumų, labai svarbu įvertinti paauglio šeimos narių tarpusavio santykius, tėvų ir vaikų bendravimo ypatybes, materialines ir buitines sąlygas. Dažnai romų tautybės paaugliai nesugeba savęs atskleisti, panaudoti savo gebėjimų, jų socialiniai poreikiai bei interesai yra menki, todėl jie beveik nedalyvauja socialiniame bei kultūriniame bendruomenės gyvenime, o dėl to nukenčia jų saviraiškos bei lūkesčių įgyvendinimo galimybės. Lietuvių tautybės paaugliai taip pat susiduria su daugybe problemų asmeniniame gyvenime ir mokykloje – mokymosi sunkumai, bendraamžių netolerancija, nedraugiškas elgesys, iš to kylantis menkavertiškumo jausmas. Išskylančių problemų sprendimo būdų reikėtų ieškoti bendraujant ir bendradarbiaujant su lietuvių ir romų tautybės paauglių tėvais, aiškinant jiems vaikų mokymosi bei gerų, draugiškų santykių su aplinkiniais, šeima svarbą jų ateities lūkesčių išsipildymui. Socialiniams pedagogams, darbuotojams užsiėmimai ar individualios konsultacijos yra tarsi priemonė, padedanti skatinti paauglių motyvaciją mokytis, norą dalyvauti visuomeniniame gyvenime, formuoti teigiamas nuostatas į šeimą, darbą ir teigiamus santykius su aplinkiniais. Užsiėmimai gali būti organizuojami individualiai paaugliams ir jų tėvams (pokalbiai, bendradarbiavimas su šeima lankantis vaiko namuose), skatinamas bendradarbiavimas su kitais kompetentingais specialistais, skaitomos paskaitos, rengiamos užimtumo programos ir projektai paauglių ir tėvų grupėms atskirai ir bendrai.

Literatūra

1. Augis, R. Ir kt. (Red.). (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
2. Baranauskienė, I., Ruškus, J. (2004). *Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
3. Barkauskaitė, M. (1999). Paauglys:savijauta, santykiai, veikla besikeičiančioje mokykloje. *Pedagogika*, 39(39), 66 – 77.
4. Bitinas, B. (2006). Edukologinių tyrimų metodologiniai vingiai. *Pedagogika*, 83 (83), 9 – 15.
5. Bulotaitė, L., Gailienė, D., Sturlienė, N. (2002). *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vadovėlis XI – XII klasėms. Vilnius: Tyto Alba.
6. Charles, C. M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius, Alma litera.
7. Corbin, J., Strauss, A. (1998). *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. (2nd edition). London: Sage Publications, Inc.
8. Dzenuškaitė, S. (1975). *Apie paauglių idealus ir jų formavimą*. Metodinė medžiaga. Vilnius: Pedagogikos mokslinio tyrimo institutas.
9. Endriulaitienė, A., Ramanauskienė, R., Valantinas, A. (2003). Paauglių savęs vertinimo bei santykių su bendraamžiais ir tėvais sąveikos ypatumai. *Ugdymo proceso linkmės, Pedagogika*, T-71, 91 – 96.
10. *Europe – discrimination against roma*. (2007).
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR01/012/2007/en/5277fd2a-d35c-11dd-a329-2f46302a8cc6/eur010122007en.html> (žiūrėta 2010-12-10).
11. Europos Komisija. Užimtumas, socialiniai reikalai ir lygios galimybės.
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=518&langId=lt> (žiūrėta 2010-09-16).
12. *Europos sąjunga ir romai*. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=518&langId=lt>
(žiūrėta 2010-10-16)
13. Frazer, A. (2001). *Čigonai*. Vilnius: Tyto Alba.
14. Gaigalienė, M., Subačius, D. (2001). Paauglių požiūris į santykius su tėvais. *Pedagogika*, 53 (65), 29 – 32
15. Gajauskaitė, R. (2001). Nacistai – rasistai. *Karštas komentaras* (2011, kovo 28).
<http://www.komentaras.lt/?p=8954> (žiūrėta 2011-04-23).

16. Girasoli, N. (1995). *National minorities: Who are they?* Budapest: Akademiai Kiado.
17. Girdzijauskienė, S. (2006). *Kokybinis interviu*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
18. Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
19. Hornby, A. S. (2000). *Oxford advanced learner's dictionary*. New York: Oxford university press.
20. Jonikova, V. (2010). *Čigonai*. Pasaulio lietuvis. <http://straipsniai.tk/tag/cigonai/> (žiūrėta 2011-03-20).
21. Juodraitis, A., Pocevičienė, R. (2008). Paauglių požiūris į ankstyvius lytinius santykius. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (18), 116 – 121.
22. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
23. Kasatkina, N., Leončikas, T. (2003). *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas.
24. Kirova, I. *The Decade of Roma Inclusion: addressing racial discrimination through development*. (2007).
http://www.un.org/wcm/content/site/chronicle/cache/bypass/home/archive/issues2007/the_solidarityofpeoples/pid/5031?ctnscroll_articleContainerList=1_0&ctnlistpagination_articleContainerList=true (žiūrėta 2011-03-30).
25. Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its Methodology*. (2nd Edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
26. Lansbergis, V. (2005). *Europos parlamente II. 2004 lapkritis – 2005 lapkritis*. Vilnius: Baltijos kopija.
27. Lapė, J., Navikas, G. (2003). *Psichologijos įvadas*. Kaunas: Aušra
28. *Left out: Violations of the Rights of Roma in Europe*. (2010).
http://www.coe.int/t/dc/files/Source/2010_Left_Out_Report.pdf (žiūrėta 2011-01-20).
29. Leliūgienė, I. (2002). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinytas*. Kaunas: Technologija.
30. Leliūgienė, I. (2002a). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
31. Leončikas, T. (2005). *Kuo romai skiriasi nuo čigonų, o šie metai - nuo ankstesnių?* Teminis pranešimas. <http://www.hrmi.lt/advokacija/ztsi-ziniasklaidoje/2005-metai111/?go=143#n> (žiūrėta 2010-09-16).
32. Leončikas, T. (2007). Limits to social mobility: roma as a social status. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 4 (4), 29 – 30

33. Leončikas, T. (2007). *Lygios galimybės ir diskriminacija: rasės, tautybės, religijos aspektai*. Diskriminuoti draudžiama integruoti. Normos, stereotipai, išankstinis nusistatymas, galimybės. Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 35 – 44. <http://www.lygybe.lt/ci.admin/Editor/assets/brosiura.pdf> (žiūrėta 2011-04-10).
34. Leončikas, T. (2007b). *Romų bendruomenės socialinės integracijos galimybių tyrimas*. Vilnius: Etninių tyrimų centras.
35. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, 2003m. lapkričio 18d. Nr. IX-1826, Vilnius.
36. Matulienė, G. (1997). *Šeimos psichologija*. Kaunas: Technologija.
37. Myers, G. D. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
38. Motuzas, R. Ir kt. (Red. kol.). (2000). *Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje*. Konferencija. Vilnius : UAB "Nac. tyrimų centras“
39. Muntianas, V. (2007) Pilietiškumo ugdymas. *Socialinė atskirtis ir kultūra*. Konferencijos, pranešimai ir rezoliucija (p. 9 – 13). Vilnius: Kultūra.
40. Nazarova, Z. (2004). Profesinės mokyklos grupės vadovo veiklos optimizavimo prielaida. (Nepublikuotas magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2004).
41. Nilsson, E. (2008). *Mapping on expectations of life of young teenagers belonging to different ethnic groups of a remote village in northern parts of Lao PDR. – a qualitative study in the village Nambor*, UMEA University, Departure of Social Work, www.nafri.org.la/document/URDP/documents/MFS/02_MFS.pdf (žiūrėta 2010-12-15).
42. Palujanskienė, A. (2003). *Darbo ir karjeros psichologija*. Akademija: Lietuvos žemės ūkio universiteto Leidybos centras
43. Petrulytė, A. (2003). *Jaunesniojo paauglio socialinė raida*. Vilnius: Presvika.
44. Pilkauskaitė, R. (1999). Psichologinės paauglių problemos ir konsultavimas. *Vaičių psichologinis konsultavimas*, p. 31 – 48. Vilnius: Presvika.
45. Rimkutė, J. Ir kt. (Red. kol.). (2001). *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo liber.
46. *Roma and Sinti issues*. Organization for Security and Co-operation in Europe (2010). <http://www.osce.org/odihr/44247> (žiūrėta 2011-03-15)
47. *Romai Lietuvoje – nuolatinės grumtynės su stereotipais*. <http://www.pasauliolietuvis.com/politika/romai-lietuvoje-nuolatinės-grumtynės-su-stereotipais/116> (žiūrėta 2011-03-20).
48. *Romai: situacijos apžvalga*. (Santrauka). Žmogaus teisių institutas. (2009) http://www.hrmi.lt/senas/Romu_padeties_analize_%2020050329_Santrauka.doc (žiūrėta 2010-09-15).

49. *Romų padėties analizės santrauka*. (2005). Žmogaus teisių stebėjimo institutas.
[http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF
%20DOKAI/Romu_padeties_analize_santrauka_20050329.pdf](http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20DOKAI/Romu_padeties_analize_santrauka_20050329.pdf) (žiūrėta 2010-12-03).
50. *Romų padėties analizės santrauka*. [http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF
%20DOKAI/Romu_padeties_analize_santrauka_20050329.pdf](http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20DOKAI/Romu_padeties_analize_santrauka_20050329.pdf) (žiūrėta 2010-12-20).
51. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
52. Samuolytė, J. (2008). *Pagrindiniai jungtinių tautų žmogaus teisių dokumentai*. Vilnius; Eugrimas.
53. Saulienė, E. (2006). *Sergančių žmonių psichologinės savijautos (sveikatos kontrolės lokusas, nerimastingumas, savęs vertinimas) veiksniai*. (Nepublikuotas magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006).
54. Sondaitė, J. (2003). Paauglių siekių strategijų tipologija. *Socialinis darbas*, 2 (4), 97 – 102.
55. Štuopytė, E. (2008). Romų vaikų socializacijos ypatumai. *Socialinis darbas*, 7 (3), 140 – 147.
56. Bendorienė, A., Bogušienė, V. (2008). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera.
57. <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Interviu&wid=8727> (žiūrėta 2011-03-20).
58. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96635&p_query=&p_tr2=
(žiūrėta 2011-04-12).
59. *Teen culture in the 21st century*. (2009) <http://quazen.com/kids-and-teens/teen-life/teen-culture-in-the-21st-century/> (žiūrėta 2010-09-10).
60. *The Roma: Recent persecution & current status*. Religious Tolerance. (1998)
<http://www.religioustolerance.org/roma4.htm> (žiūrėta 2010-10-15).
61. Toleikis, V. (Sud.). (2001). *Lietuvos čigonai. Tarp praeities ir dabarties*. Vilnius: Garnelis.
62. Vaičiulienė, A. (2004). Paauglystės uždaviniai ir problemos: studentų ir moksleivių asmenybės tapatumo ypatumų palyginimas. *Ugdymo psichologija*, 11-12 (19), 134 – 139.
63. Vaitiekus, S. (1998). *Čigonai Lietuvoje ir Europoje*. Vilnius: Tyto Alba.
64. Vasiliauskaitė, Z. (2010). *Pagarba ir savigarba*.
<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-04-26-zita-vasiliauskaite-pagarba-ir-savigarba/44012> (žiūrėta 2011-04-28).

65. Vosyliūtė, A. ir kt. (Red. kol.). (1998). *Socialinės grupės: raiška ir ypatumai*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, Lietuvos sociologų draugija.
66. Vveinhardt, J., Žukauskas, P. (2008). Diskriminacija kaip darbuotojų tarpusavio santykių disfunkcija. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 14 (3), 171 – 180.
67. Winnicott, D. W. (2000). *Vaikas, šeima ir išorinis pasaulis. Praktiškoji psichologija*. Vilnius: Via Recta, Tev.
68. Zujienė, N. (2006). *Pradinukų profesiniai lūkesčiai kaip mokymosi motyvas* (nepublikuotas magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006).
69. Žilienė, I. (2002). Pluoštelis čigonų tautosakos, papročių ir tikėjimų. *Tautosakos darbai*, 17 (24), 188 – 203.
70. Žydžiūnaitė, V. (2006). *Taikomųjų tyrimų metodologijos charakteristikos*. Vilnius: Ciklonas.
71. *Žmogaus teisių apsauga: Romų teisės*. Informacinis biuletenis. 2009 m. sausio – birželio mėn. Nr.23 (38) www.lrski.lt/index.php?n=362&l=LT (žiūrėta 2011-02-16).
72. *Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje. 2007 – 2008. Apžvalga*. (2009). Vilnius
73. *Žmogaus teisių samprata*. <http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=468> (žiūrėta 2011-03-23).
74. Žukauskienė, R. (2007). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

Toma Kiminienė

THE PROFESSIONAL AND TRUE-TO-LIFE EXPECTATIONS OF LITHUANIAN AND ROMANY TEENAGERS

The Master's Degree Thesis

Summary

The theoretical studies of scientific and juridical literature concerning the situation of the Romany minority in Lithuania and all over the world, as well as the features of the adolescence stage were revealed in this paper.

The problem and relevance of the research allowed to formulate the following problematic questions: What are the expectations of Lithuanian and Romany teenagers? Do the professional and true-to-life expectations of Romany teenagers differ from those of Lithuanians? Do Romany teenagers feel discriminated in today's society?

The qualitative research was carried out with the help of interviews and its aim was to examine and compare the professional and true-to-life expectations of Lithuanian and Romany teenagers and prepare an educational program for social educators who work with Lithuanian and Romany teenagers in the day centre of X city. The content data analysis was conducted in the research.

9 Lithuanian and Romany teenagers participated in the research.

The professional and true-to-life expectations of Lithuanian and Romany teenagers, related to learning, their families, other people, surrounding society, their future family, marriage, work and future perspectives were examined and the comparative analysis of these expectations was done in the empirical part of this research.

The most important empirical *conclusions* that were drawn are:

- Romany teenagers attach great importance to good community relations and emphasize the importance of the support of their people and their family. Traditions and customs in their community are maintained and passed from generation to generation, as well as the tolerance of domestic violence.

Romany teenagers attend schools in order to gain minimal skills (writing, reading), although the majority of them would choose occupations requiring education.

- Although the Romany feel accepted by local people, however, they admit that they still confront with discrimination, negative attitudes and stereotypes, while Lithuanian teenagers identify them with such socially excluded groups as drug addicts, criminals and the deprived.

- The professional and true-to-life expectations of Lithuanian and Romany teenagers are similar; however, their understanding and realization opportunities of these expectations are different. Romany teenagers do not set themselves long-term goals and imagine their future lives as ordinary highlighting the security of basic needs. Meanwhile, Lithuanian teenagers associate their future lives with luxury, a good education and financial independence.

Keywords: the Romany, Lithuanians, teenagers, professional and true-to-life expectations.

Priedai